



EDUSKUNNAN
OIKEUSASIAMIEHEN KANSLIA

**Eduskunnan oikeusasiamiehen tarkastus
Valtion koulukotien Sairilan yksikköön 12.-14.2.2020**

Sisällys

1 Yleistä	1
1.2 Laitos	3
1.3 Esteettömyys	3
1.4 Viranomaisten riittävä resursointi perusoikeuksien turvaamiseksi	4
1.5 Tarkastuksen yhteydessä pyydetty aineisto	4
1.6 Keskustelut sijoitettujen lasten kanssa	5
1.7 Vastatoimien kielto	5
1.8 Keskustelut laitoksen henkilökunnan ja vastuuhenkilöiden kanssa	5
1.9 Laitoksen koulu	6
2 LASTEN KOKEMUKSIA	7
2.1 Laitoksen säännöt ja kuvailua laitoksen arjesta	8
2.2 Lasten liikkuminen laitoksen alueella	9
2.3 Lasten lomat ja liikkuminen laitoksen ulkopuolella- kaupunkiluvat	10
2.4 Lasten harrastukset	10
2.5 Lasten sosiaaliset suhteet	11
2.6 Laitoksen puhelinkäytännöt	12
2.7 Lasten koulunkäynti	13
2.8 Lasten ruokailut	14
2.9 Päihdehoito	14
2.10 Työntekijöiden käytös	15
2.11 Kiusaaminen	15
2.12 Henkilöntarkastuksen toteuttamistapa	15
2.13 Erityinen huolenpito	16
2.14 Lasten omaisuuden haltuunotto	17
2.15 Tieto omista oikeuksista	18
2.16 Sosiaalityöntekijöiden käynnit laitoksessa	18
2.17 Käyttövarat ja kaupassa käyminen	19
2.18 Hygieniaraha	19
3 TARKASTUKSELLA KÄYDYT KESKUSTELUT LAITOKSEN JOHDON KANSSA	19
3.1 Yleistä keskustelua laitoksen säännöistä ja käytännöistä	20
3.2 Lasten liikkuminen laitosalueella ja laitoksen ulkopuolella	21
3.3 Lasten harrastukset ja sosiaalinen elämä	23
3.4 Laitoksen koulun puhelin- ja muut käytänteet	24
3.5 Prepaid-liittymät	25
3.6 Lasten ruokailut	26
3.7 Päihdehoito	26

3.8 Rajoitustoimenpiteiden tiedoksianto koskevat kirjaukset.....	27
3.9 Omaisuuden, postin ja huoneentarkastukset.....	27
3.10 Erityinen huolenpito.....	28
3.11 Lasten osallisuus, tieto oikeussuojakeinoista ja jälkiselvittely	30
3.12 Sosiaalityöntekijän käynnit laitoksessa, osallistuminen hoito- ja kasvatussuunnitelman laatimiseen	31
3.13 Käyttövarat	31
3.14 Tilat ja lasten huoneet.....	32
3.15 Viranomaisvalvonnan jälkeiset toimenpiteet.....	32
3.16 Koulun tiedonsaanti lasten asiakirjoista.....	32
4 AIKAISEMPI VIRANOMAISVALVONTA	33
5 RAJOITUSTOIMENPITEET	38
5.1 Yleistä	38
5.2 Rajoittamista vai kasvatusta	39
5.3 Rajoituspäätökset ja rajoituksiin liittyvä kirjaaminen	39
5.4 Yhteydenpidon rajoittaminen.....	41
5.4.1 Yhteydenpidon rajoittaminen erityisen huolenpidon jaksolla.....	44
5.4.1.1 Puhelinajat	44
5.4.1.2 Lapsen puhelujen kuunteleminen.....	45
5.4.1.3 Omaisten vierailut erityisen huolenpidon aikana.....	46
5.5 Prepaid-liittymät	46
5.6 Aineiden ja esineiden haltuunotto	46
5.7 Postin tarkastus	49
5.8 Henkilönkatsastus ja henkilöntarkastus	50
5.9 Kiinnipitäminen	52
5.10 Liikkumisvapauden rajoittaminen	53
5.10.1 Yksittäisten päätösten tarkastelua	56
5.11 Eristäminen.....	57
5.12 Rajoitustoimenpiteiden jälkiselvittely	58
5.13 Päätösten tiedoksianto- ja kuulemismarkinnat	59
6 SIJAISHUOLLON LAATU.....	60
6.1 Hoito- ja kasvatussuunnitelma	60
6.2 Lapsen oikeus ilmaista mielipiteensä ja lapsen osallisuus.....	61
6.3 Ruokailu.....	63
6.4 Lasten harrastusmahdollisuudet ja sosiaalinen elämä	64
6.5 Tilat ja lasten huoneet.....	65
6.6 Koulunkäynti	67

6.7 Koulun tiedonsaanti lasten asiakirjoista.....	68
6.8 Käyttövarat	68
6.9 Jälkihuollon suunnittelu	70
7 SIJAISHUOLLON VALVONTA.....	70
7.1 Lapsen ja sosiaalityöntekijän väliset tapaamiset.....	70
7.2 Valvonnan järjestäminen	71
7.3 Epäkohdista ilmoittaminen.....	73
8 TOIMENPITEENI.....	73
8.1 Sairilan koulukodin käytännöistä	73
8.2 Lasten kokemukset.....	75
8.3 Rajoituspäätökset	75
8.4 Yhteydenpidon rajoittaminen.....	76
8.5 Aineiden ja esineiden haltuunotto	76
8.6 Lapsen postin tarkastus.....	76
8.7 Liikkumisvapauden rajoittaminen	76
8.8 Lasten harrastukset	77
8.9 Käyttövarat	77
8.10 Päätösten tiedoksianto	77
8.11 Lapsen ja sosiaalityöntekijän väliset tapaamiset.....	77
8.12 Hoito- ja kasvatussuunnitelma	77
8.13 Säännöt ja lasten osallisuus	78
8.14 Valvonta	78
8.15 Lasten tilat	78
8.16 Lasten koulunkäyntiin liittyvät asiat.....	78
8.18 Jälkihuollon suunnittelu	79
9 MUUT TOIMENPITEET	79
10 TIEDOKSI.....	79

26.6.2020

EOAK 883/2020

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin

Esittelijä: Esittelijäneuvos Tapio Rätty

TARKASTUS VALTION KOULUKODIT, SAIRILAN YKSIKKÖ

Aika: 12. – 14.2.2020

Paikka: Sairilan koulukoti

Läsnä: Oikeusasiamiehen kansliasta:

esittelijäneuvos Tapio Rätty
oikeusasiamiehensihteeri Heli Karjalainen-Michael

Tarkastuskohteesta:

Johtaja
Sosiaalityöntekijä
Sosiaalityöntekijä
Sairaanhoitaja
Apulaisrehtori

1 Yleistä

1.1.1 Oikeusasiamiehen toimivalta

Tarkastus tehtiin apulaisoikeusasiamies Maija Sakslinin määräyksestä ja se tehtiin ennalta ilmoittamatta. Oikeusasiamiehen toimivalta ennalta ilmoittamattomaan tarkastukseen selvitettiin laitokselle.

Perustuslain 109 §:n mukaan oikeusasiamiehen tulee valvoa, että tuomioistuimet ja muut viranomaiset sekä virkamiehet, julkisyhteisön työntekijät ja muutkin julkista tehtävää hoitaessaan noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa. Tehtäväänsä hoitaessaan oikeusasiamies valvoo perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista.

Eduskunnan oikeusasiamiehellä on perustuslain 111 §:n mukaan oikeus saada salassa pidettäviä tietoja laillisuusvalvonnan kohteilta. Viranomaisen tai muun valvottavan on asianmukaisesti annettava totuudenmukaisesti kaikki asiaan vaikuttavat tiedot ja selvitykset.

Oikeusasiamiehestä annetun lain mukaan oikeusasiamies toimittaa tarpeen mukaan tarkastuksia perehtyäkseen laillisuusvalvontaansa kuuluviin asioihin. Erityisesti hänen on toimitettava tarkastuksia vankiloissa ja muissa suljetuissa laitoksissa valvoakseen niihin sijoitettujen henkilöiden kohtelua.

Tarkastuksen yhteydessä oikeusasiamiehellä ja hänen määräämälleen eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian virkamiehellä on oikeus päästä valvottavan kaikkiin tiloihin ja tietojärjestelmiin sekä oikeus keskustella luottamuksellisesti tarkastuskohteen henkilökunnan sekä siellä palvelevien tai sinne sijoitettujen henkilöiden kanssa.

1.1.2 Kansallinen valvontaelin

Eduskunnan oikeusasiamies on nimetty YK:n kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen yleissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan (OPCAT, Optional Protocol of the UN Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment) tarkoittamaksi kansalliseksi valvontaelimeksi. Tässä ominaisuudessa oikeusasiamies tekee tarkastuksia kaikkiin niihin paikkoihin, joissa pidetään tai voidaan pitää vapautensa menettäneitä. Tehtävä mahdollistaa ulkopuolisten asiantuntijoiden käyttämisen tarkastuksilla.

Pääpaino kansallisen valvontaelimen tehtävässä on ennalta ehkäistä vapautensa menettäneiden huonoa kohtelua mm. antamalla viranomaisille suosituksia, joiden tarkoituksena on parantaa vapautensa menettäneiden henkilöiden kohtelua ja oloja. Oikeusasiamies raportoi kansallisena valvontaelimenä havainnoistaan vuosittain eduskunnalle, suljettujen laitosten toiminnoista vastaaville viranomaisille sekä YK:n kidutuksen vastaiselle alakomitealle (SPT, Subcommittee for the Prevention of Torture).

Yleissopimuksen valinnaisessa pöytäkirjassa vapauden menetyksellä tarkoitetaan kaikenlaista säilöönottoa, vangitsemista tai henkilön asettamista julkisen tai yksityisen valvonnan alaiseksi lainkäyttö-, hallinto- tai muun viranomaisen määräyksen nojalla tai viranomaisen kehotuksesta, suostumuksella tai myötävaikutuksella ilman mahdollisuutta vapautua omasta tahdostaan.

Edellä todettuun sisältyy myös lastensuojelulain perusteella laitoksiin sijoitetut lapset (HE 182/2012 vp).

1.1.3 Tarkastuksen tarkoitus

Tarkastuksen tarkoituksena oli tutustua laitoksen tiloihin, käytäntöihin ja toimintatapoihin sekä arvioida lastensuojelulain noudattamista laitoksessa ja sijoitettujen lasten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista. Tarkastuksella arvioitiin erityisesti lastensuojelulain tarkoittamien rajoitustoimenpiteiden käyttöä ja lasten kohtelua. Tarkastus kohdistui myös

siihen, miten lapsen oikeus keskustella luottamuksellisesti sosiaalityöntekijänsä kanssa toteutui.

Tämä pöytäkirja perustuu tarkastuksella havaittuihin ja kuultuihin seikkoihin sekä tarkastuksen jälkeen laitokselta saatuihin asiakirjoihin. Pöytäkirjassa otetaan kantaa niihin menettelyihin, jotka oikeusasiamiehestä annetun lain mukaan antavat aihetta ohjata valvottavaa lainmukaiseen menettelyyn tai kiinnittää valvottavan huomiota hyvän hallintotavan vaatimuksiin tai perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen.

Siitä, että jotain laitoksen käytäntöä tai menettelyä ei ole arvioitu tässä pöytäkirjassa, ei voi päätellä, että apulaisoikeusasiamies olisi todennut tällaisen menettelyn lainmukaiseksi tai hyväksyttäväksi.

Sairilan koulukoti toimitti lapsista laadittuja asiakirjoja muun muassa rajoituspäätöksiä ja lapsista laadittuja päivittäismerkintöjä. Havainnot näistä asiakirjoista on tehty poimien, eivätkä ne ole kattavia.

Pöytäkirja sisältää lisäksi selvitystä eri valvontaviranomaisten aiemmista Sairilan koulukotia koskevista päätöksistä ja havainnoista.

1.2 Laitos

Neitola (erityistaso, 5 paikkaa tytöille)

Kartano (erityistaso, 5 paikkaa pojille)

Keltainen talo 1 (vaativa taso, 4 paikkaa)

Keltainen talo 2 (vaativa taso, 4 paikkaa)

Hovitupa (vaativa taso 1.8.2018 alkaen, 4 paikkaa)

Jarru (vaativa taso, erityinen huolenpito, 4 paikkaa)

1.3 Esteettömyys

Sairilan koulukodin päärakennusta remontoidaan tällä hetkellä, ja sillä on vaikutus esteettömyyteen. Esimerkiksi ruokailu on erillisessä parakissa.

Pyörätuolilla liikkuminen pihalla voi olla mahdotonta ilman toisen henkilön apua.



Sairilan päärakennuksen remontointi, kävelytie toimisto- ja ruokailuparakeille

1.4 Viranomaisten riittävä resursointi perusoikeuksien turvaamiseksi

Erityisen huolenpidon yksikössä lapset saavat vain rajatusti tavata heille läheisiä henkilöitä. Tapaamiset toteutetaan erityisen huolenpidon yksikkö Jarrassa. Lapsi voi ulkoilla valvotusti läheisensä kanssa vain, mikäli osastolla on sillä hetkellä riittävästi työvoimaa.

Lasten liikkumista laitoksen alueella ja sen ulkopuolella on voimakkaasti rajoitettu. Lapset voivat käydä valvotusti kaupoilla vain, mikäli osastolla on sillä hetkellä riittävästi työvoimaa.

1.5 Tarkastuksen yhteydessä pyydetty aineisto

Sijoitetut lapset ja sijoitusperusteet
Lasten sosiaalityöntekijöiden yhteystiedot
Koontiraportti lastensuojelulain mukaisista rajoituksista yksikössä
ajalta 1.9.2019 – 30.9.2019.

Eristyksiä koskevia merkintöjä
Viimeisimmät palotarkastuspöytäkirjat
Henkilöstöluettelo
Useiden eri lasten päivittäiskirjauksia sekä rajoituspäätöksiä

1.6 Keskustelut sijoitettujen lasten kanssa

Tarkastuksella keskusteltiin henkilökohtaisesti 19 lapsen kanssa. Ensimmäisenä päivänä keskusteltiin 11 lapsen kanssa ja toisena päivänä 8 kanssa.

Kaikkiaan viisi lasta halusi keskustella uudelleen sijaishuoltonsa järjestämisestä. Kahden lapsen kanssa keskusteltiin kolme kertaa eri aikoina.

Lasten lisäksi keskusteltiin toisena ja kolmantena päivänä Sairilan koulukodissa tapaamisessa olleitten kahden lapsen huoltajan kanssa.

Lapset kertoivat tarkastajille omakohtaisesti omasta tilanteestaan, osastojen käytännöistä ja oman sijaishuoltonsa järjestämisestä Sairilan koulukodissa. Keskustelut toteutettiin siten, että lapset kertoivat omin sanoin niistä asioista, joita he halusivat ottaa esille. Lapsille esitettiin myös tarkentavia kysymyksiä.

Keskusteluista lasten kanssa on laadittu erillinen salassa pidettävä muistio.

1.7 Vastatoimien kieltö

Oikeusasiamiehestä annetun lain 1 a luvun 11 h §:n mukaan kansalliselle valvontaelimelle tietoja antaneelle ei saa määrätä rangaistusta tai muuta seuraamusta tietojen antamisen perusteella.

Lasten kanssa keskusteltaessa lapsille ilmoitettiin, että he voivat ottaa yhteyttä tarkastajiin, mikäli heihin kohdistetaan seuraamuksia tarkastuksen johdosta.

Lapsille ilmoitettiin, että he voivat olla yhteydessä tarkastajiin myös muissa heidän sijaishuoltonsa järjestämiseen liittyvissä asioissa.

Lapsille annettiin oikeusasiamiehen esittelyvihkonen ”Voiko oikeusasiamies auttaa” sekä tarkastukseen osallistuneiden esittelijöiden yhteystiedot (sähköpostiosoite ja puhelinnumero).

Henkilökuntaa muistutettiin vastatoimien kiellosta.

1.8 Keskustelut laitoksen henkilökunnan ja vastuuhenkilöiden kanssa

Tarkastuksen aluksi keskusteltiin lyhyesti laitoksen johtajan kanssa tarkastuksen suorittamisesta ja sen kestosta. Keskustelussa ilmeni, että

laitoksen johto on ensimmäistä päivää lukuun ottamatta poissa laitoksesta koulutuspäivillä. Tämän takia sovittiin, että loppukeskustelu henkilökunnan kanssa järjestetään muulla tavoin. Samalla luovuttiin tarkastuksen jatkamisesta vielä yhdellä päivällä. Tarkastuksen jälkeen loppukeskustelu käytiin etäyhteyden (myöhemmin puhelinneuvottelu) välityksellä 21.2.2020.

Tarkastuspäivinä keskusteltiin laitoksen käytännöistä työntekijöiden kanssa. Toisena tarkastuspäivänä keskusteltiin muun muassa ensimmäisen päivän havainnoista laitoksen erityistyöntekijöiden Matti Haatajan, Päivi Kinnusen ja Mia Melkisen kanssa. Laitoksen koulussa keskusteltiin apulaisrehtori Kirsi Meriläisen kanssa. Osastoilla käyntien aikana keskusteltiin lyhyesti aina työvuorossa olevien ohjaajien kanssa.

Kolmantena tarkastuspäivänä keskusteltiin Mia Melkisen ja Sini Tamminen kanssa erityisen huolenpidon järjestämisestä ja erityisen huolenpidon osasto Jarrun käytännöistä ja säännöistä.

Tarkastuksen jälkeen on Sairilan koulukoti toimittanut siltä pyydettyä lisäselvitystä.

Tarkastuksen jälkeen useat sijoitetut lapset ja heidän vanhempansa ovat olleet yhteydessä oikeusasiamiehen kansliaan ja ovat myös tehneet kanteluja Sairilan koulukodista.

1.9 Laitoksen koulu

Lapsilla on oikeus saada opetusta joko laitoksessa tai sen ulkopuolella. Lapsen oikeus opetukseen ei lakkaa, vaikka lapsi olisikin lastensuojelluisena toimenpiteenä sijoitettu kodin ulkopuolelle. Sijoitetuilla lapsilla tulee olla yhdenvertainen mahdollisuus osallistua perusopetukseen ja jatkaa opintoja lukiossa tai ammatillisessa oppilaitoksessa.

Lastensuojelulain 52 a §:n mukaan lapsella on oikeus varhaiskasvatukseen ja perusopetukseen sijaishuollon aikana siten kuin niistä säädetään varhaiskasvatuslaissa ja perusopetuslaissa. Lapsen asiakassuunnitelmaan on kirjattava, miten hänen varhaiskasvatuksensa, perusopetuksensa tai muu lapsen opetus järjestetään sijaishuollon aikana.

Valtion koulukodeissa perusopetusta järjestettäessä mukaan lukien oppilaan kurinpito- ja työrauhan turvaamista koskevat toimenpiteet sovelletaan perusopetuslakia ja sen nojalla annettuja säännöksiä ja määräyksiä. Lastensuojelulakia sovelletaan koulukodin muussa toiminnassa.

Sairilassa toimii oma peruskoulu (Myllyjoen koulu). Jarrun nuoret käyvät koulua omassa luokassaan Jarrun tiloissa oman opettajansa johdolla.

Psykologi toimii koulupsykologina kaikille Sairilan oppilaille ja tekee tarvittavat oppimisvaikeustutkimukset. Psykologi tapaa joitakin nuoria myös yksilökeskusteluiden merkeissä.

Perusopetuslain mukaisen erityisen tuen antamisesta on tehtävä kirjallinen päätös. Ennen päätöksen tekemistä tulee kuulla oppilasta ja hänen huoltajaansa tai oppilaan muuta laillista edustajaa. Koulun apulaisrehtorin mukaan erityisen tuen päätökset tehdään siten kuin perusopetuslaissa on säädetty. Ennen päätöksentekoa kuullaan asianosaisia ja päätökset annetaan asianmukaisesti tiedoksi.

Apulaisrehtorin mukaan tiedot lasten aikaisemmista kouluista on pääsääntöisesti saatu, mutta tiedonsaannissa on ollut lapsikohtaisia ongelmia. Kaikki sijoitetut lapset ovat saaneet peruskoulun suoritettua opetussuunnitelman mukaisesti. ”Armovitosia” koulussa ei anneta. Apulaisrehtorin kanssa käytiin keskusteluja koulun käytössä olevasta niin saotusta lukuhuoneesta, joka on koulun tiloissa sijaitseva erillinen huone. Apulaisrehtorin mukaan lukuhuoneet eivät ole enää käytössä.

Lapset kuitenkin kertoivat, että lukuhuonetta käytetään. Eräiden lasten mukaan lukuhuoneen vaihtoehtona on keskeytetty koulupäivä, jolloin lapsi palaa osastolle ja on koulupäivän ajan huoneessaan ilman puhelinta ja muita teknisiä laitteita (esim. pelilaitteet ja televisio).

Apulaisrehtori kertoi, että lapset eivät saa ottaa puhelintaan mukaan kouluun. Lapset jättävät puhelimensa osastoille ennen kuin he lähtevät kouluun. Apulaisrehtorin mukaan tämä perustuu vanhaan käytäntöön eikä kukaan ole kyseenalaistanut sitä.

Koulunkäynnin ohjaaja hakee aamuisin lapset osastoilta kouluun. Apulaisrehtorin mukaan koulunkäynnin ohjaaja pitää osastoilla aamupalaverin, jonka jälkeen siirrytään kouluun. Käytäntö on luotu apulaisrehtorin mukaan koulunkäynnin tukemiseksi.

Puhelinneuvottelussa tarkastuksen jälkeen ilmeni, että koulun apulaisrehtorilla on luku-oikeus laitoksen ylläpitämiin sijoitettujen lasten salassa pidettäviin asiakirjoihin.

Koulua ei ehditty muutoin tarkastaa.

2 LASTEN KOKEMUKSIA

Sairilaan sijoitetut lapset kertoivat laajasti tarkastajille eri tavoin kokemuksistaan laitoksessa. Kaikki lapset olivat olleet aikaisemmin sijoitetuina toisiin lastensuojelulaitoksiin ja keskusteluissa he myös vertasivat Sairilan sääntöjä ja kasvatustapojensa aikaisempien sijoituspaikkojensa sääntöihin ja kasvatustapoihin. Keskusteluissa lapset vertasivat myös laitoksen eri osastoja ja toivat esille osastojen erilaisia käytäntöjä.

Lasten kertomuksia käsitellään lasten suojelemiseksi kokonaisuutena

ja pääsääntöisesti siten, ettei eri osastoja nimetä.

2.1 Laitoksen säännöt ja kuvailua laitoksen arjesta

Yleisesti lapset totesivat, että Sairilan koulukoti on ”ankara paikka”, jossa on ”tiukat säännöt”. Eräs lapsi totesi tarkastajille, että ”täällä on niin huono olla, että parasta on, kun pääsee oman perheen luokse”.

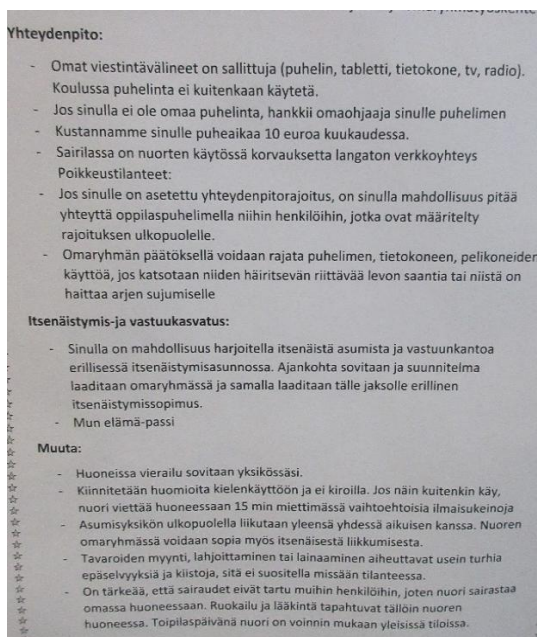
Lapset kertoivat säännöistä, että mikäli he kiroilevat, niin yhdestä kirosanasta joutuu 15 minuutin ajaksi omaan huoneeseen. Mikäli kiroilee esimerkiksi kolme kertaa, on huoneessa oltava 45 minuuttia. Lapset kertoivat esimerkkejä kiro sanojen käytöstä ja kiroilun johdosta annettavista seuraamuksista.

Jotkut lapset pitivät Sairilan koulukodin sääntöjä mielivaltaisen perustelemattomina ja erittäin tiukkoina. Tarkastajille kerrottiin, että esimerkiksi siivoamisen sai aloittaa ”tasan siihen aikaan kuin säännöissä sanottiin, eikä sekuntiakaan aikaisemmin, sillä se oli Sairilan sääntö”. Eräät lapset kertoivat, että Sairilan koulukodin henkilökunta on joustamaton sääntöjen suhteen. Lasten kertoman mukaan henkilökunta noudattaa sääntöjä, eikä mitään poikkeuksia tehdä.

Monet lapset kertoivat, etteivät he tiedä, kuka koulukodissa määrittelee säännöt.

Lasten meikkaamista ei oltu rajoitettu laitoksessa. Vaatetuksen osalta lapset kertoivat, että päihdemyönteinen pukeutuminen ei ollut sallittua. Jotkut lapset kertoivat, että osastoilla tai koulussa ei saanut pitää hattua päässä.

Lapset kertoivat, että he saavat käyttää vaatteisiin puolivuositain 250 euroa. Useat lapset kokivat negatiivisena sen, että vaatteita ei enää saanut tilata internetin kautta, vaan ostokset piti lasten mukaan tehdä kaupassa. Tästä aiheutui ongelmia valikoimien kanssa, jotka Mikkelissä ovat rajalliset.



Sairilan koulukodin säännöt

2.2 Lasten liikkuminen laitoksen alueella

Lasten liikkuminen laitoksen alueella oli pääsääntöisesti rajoitettu siten, että laitoksen alueella sai liikkua vain ohjaajan kanssa. Lapset kertoivat, että yksin sai liikkua ainoastaan silloin, kun lapsi oli saanut ”lenkkeilyluvan”.

Kavereiden kanssa ei saanut liikkua tai olla yhdessä, eikä ”lenkkeilylupaa” voinut saada siten, että samanaikaisesti laitosalueella liikkuisi muita lapsia esimerkiksi joltain toiselta osastolta. Lapset kertoivat, että lenkit tuli tehdä aina yksin.

Kaikilla lapsilla tosin ei ollut ”lenkkeilylupaa”. Lapset kertoivat käsityksenään, että ”lenkkeilyluvat pitää ansaita” ja että ”Sairila päättää lenkkeilyluvista”. Lenkkeilylupa piti lasten mukaan anoa omaryhmässä, johon kuuluu omaohjaaja, laitoksen sosiaalityöntekijä ja opettaja. Lenkki voi olla pituudeltaan 30 min – 60 min. Lenkkeilyaika sovitaan yksilöllisesti luvan myöntämisen yhteydessä.

Joillekin lapsille oli määritelty se, mihin suuntaan hiekkatietä lenkki tuli tehdä. Lähes kaikki lapset kertoivat tarkastajille, että he toivoisivat pääsevänsä lenkille jonkun ystävän kanssa.

[redacted] on mahdollisuus käydä itsenäisellä lenkillä joka päivä, kerran päivässä. Lenkkeilyn suuntaa ei ole rajattu. Itsenäisen lenkkeilyn kesto on maksimissaan 1 tunti kerrallaan. Lenkkeilyt tapahtuvat yksin, ei muiden nuorten kanssa. Lenkkeilyn voi hoitaa omien velvollisuuksien (esim. siivous ja ruokavuoro) jälkeen. Lenkkeily ei tapahdu hiljaisella tunnilla, vaan ennen tai jälkeen sitä. Lenkiltä on tultava takaisin klo 20:00 mennessä.

Ulkoilu toteutetaan yksin, ilman oppilastovereita. Ulkoillessa pidetään yllä hyviä käytöstapoja eikä käytetä päihkeitä. Rikkomuksista ulkoilulupa voidaan purkaa määräajaksi. Ulkoilusta on sovittava aina paikalla olevan ohjaajan kanssa.

Esimerkkejä lapsen ”lenkkeilyluvista”

Jotkut lapset kertoivat, että he jättävät lenkin väliin, koska ”ohjaajat kuitenkin epäilisi ihan kaikesta”. Useat lapset kertoivat, ”että jos lenkin jälkeen haisee röökiltä, huone ja vaatteet ratsataan”.

2.3 Lasten lomat ja liikkuminen laitoksen ulkopuolella- kaupunkiluvat

Lapset kertoivat, ettei kotilomille välttämättä päässyt, vaikka lapsen yhteydenpitoa ei oltu rajoitettu. Useat lapset kertoivat tarkastajille, että he eivät tiedä, milloin he pääsevät kotilomalle. Eräs lapsi kertoi, että hän oli ollut laitoksessa puoli vuotta, ennen kuin pääsi yön yli kestäväälle lomalle.

Lapset kertoivat, että heidän mielestään Sairila oli kuin ”vankila”.

Pääsääntöisesti lapset toivoivat, että he pääsisivät kavereidensa kanssa kaupungille viettämään aikaa Sairilan koulukodin ulkopuolelle. Suurin osa laitoksen lapsista kertoi, että he eivät pääse kaupungille ilman aikuista. Lapset kertoivat, että mennäkseen Mikkeliin kaupungille tarvitsee olla ”kaupunkilupa”. Yleisesti ”kaupunkiluvan” saamiseen liittyi epä tietoisuutta luvan ehdoista ja edellytyksistä sen saamiseksi. Eräs nuori totesi tarkastajille, että ”mä en tiedä mistä sen luvan saa”. Jotkut lapset kertoivat tietävänsä, että omaryhmässä voi anoa kaupunkilupia, mutta vain 9-luokkalainen voi saada luvan mennä kaupungille yksin.

Lapsien käsityksen mukaan ”kaupunkilupa” pitää ansaita. Edellytyksenä lasten mukaan luvalla on, että ”täytyy olla varma, ettei lähde karkumatkalle tai ettei vedä röökiä”.

Osa lapsista ihmetteli, että ”miksei meihin luoteta, että päästäisiin Mikkeliin kaupungille, kun pääsemme kotilomillekin”.

2.4 Lasten harrastukset

Ainoastaan yksi lapsi kertoi tarkastajille laitoksen ulkopuolisesta harrastuksesta. Lisäksi yksi lapsi kävi töissä laitoksen ulkopuolella. Muutamat lapset kertoivat käyvänsä laitoksen yhteydessä olevalla kuntosalilla laitoksen ohjaajan kanssa.

Eräs lapsi kertoi harrastuksensa loppuneen sen vuoksi, että hän oli joutunut yhden kerran eristykseen. Lapsi kertoi tarkastajille toivoneensa, että hänen harrastuksensa voisi jatkua.

Pääsääntöisesti lapset kokivat, että heillä ei ole mitään tekemistä laitoksessa.

Eräs lapsi totesi tarkastajille, että meitä ”säilötään täällä”.

2.5 Lasten sosiaaliset suhteet

Lapset kertoivat yleisesti olevansa Sairilan koulukodissa hyvin yksinäisiä.

Lapset kokivat, ettei heillä ole laitoksessa mitään muuta tekemistä, kuin viettää aikaa omassa huoneessaan tai osaston yleisessä tilassa.

Lapset kertoivat, että he eivät voi mennä osaston ovesta minnekään ilman ohjaajaa. Lapset kertoivat tarkastajille, että ”meihin ei luoteta, lapset eivät liiku täällä yksin”. Eräs lapsi kertoi, että häntä ”ahdistaa, kun pitää olla koko ajan sisällä”.

Lapset kertoivat, että he eivät olleet koskaan nähneet, että sijoitetun lapsen luokse olisi tullut vierailemaan ystävä. Muutammat nuoret kertoivat tarkastajille käsityksensä, että ”tänne ei voi tulla ketään”.

Lasten mukaan erikoisluvalla lapsi voi mennä toisen lapsen kanssa esimerkiksi kaupungin keskustaan. Mikäli lapselle oli myönnetty lenkkilupa, hän voi mennä lenkille ainoastaan yksin. Jotkut lapset kertoivatkin tarkastajille, että jättävät lenkin väliin, sillä he eivät halua mennä yksin ulkoilemaan.

Lapset kertoivat, että nuorisotilalle saa mennä ”jos ohjaajilla on aikaa”. Nuorisotilalle on mahdollista mennä myös jonkin toisen osaston lapsen kanssa. Lisäksi lapset kertoivat pääsevänsä laitoksen kuntosalille ohjaajan kanssa.

Lasten huoneet, joissa tarkastajat kävivät, olivat hyvin pelkistettyjä. Lapsilla ei ollut juurikaan muita henkilökohtaisia tavaroita huoneessaan kuin omat vaatteet.

Lapsilla sai olla huoneessaan itse hankittu televisio ja pelikonsoli.

Erityisen huolenpidon yksikössä lapsella ei saanut olla huoneessaan televisiota tai pelikonetta. Lapsi sai kuunnella laitoksen radiosoitinella laitoksen ennalta valittua musiikkia tai katsella laitoksen ennalta määrittelmiä, sopivaksi katsottuja videofilmejä.

Osa lapsista kertoi, että heidän huoneissaan oli kylmää ja vetoisaa. Erityisen huolenpidon osastolla oli ainakin yksi huone erittäin huonokuntoinen. Kylpyhuoneen ovesta oli runsaasti kosteuden tekemiä vaurioita.



Erään lapsen huoneen ovi

Muutamalla osastolla lapsen huoneen ovi tuli jättää auki, mikäli lapsi oli "vieraillemassa" toisen lapsen huoneessa. Lapset kertoivat, että "oven pitää olla auki, jos on toisten huoneessa". Yhdellä osastolla lapsilla oli mahdollista "vieraila" toisten huoneessa niin, että ovi oli kiinni. Yhdellä osastolle lapset puolestaan kertoivat, että tytöt ja pojat eivät voineet mennä samaan huoneeseen ja mikäli he halusivat viettää yhdessä aikaa, tuli heidän olla osaston yhteisessä tilassa.

Liikkumisvapauden rajoituksen aikana toisen huoneeseen ei saanut mennä.

Lapset totesivat yleisesti, että osastojen yleiset tilat eivät olleet kovin viihtyisät, eikä niissä ollut lapsille riittävästi tekemistä.

Lapset pitivät oman tilan puutetta merkittävänä tekijänä omaan huonovointisuuteensa. Osa lapsista kertoi, että he olivat joko harkinneet karkumatkaa tai karanneet sen vuoksi, että he tarvitsivat omaa tilaa.

Eräs lapsi kertoi tarkastajille, että hän toivoisi enemmän keskusteluja ohjaajan kanssa, mutta hänelle on kerrottu, että "ehkä joskus voisi onnistua".

2.6 Laitoksen puhelinkäytännöt

Lapset kertoivat, että he saavat käyttää puhelinta osastolla ollessaan.

Useat lapset kertoivat, että heillä on puhelimessaan käytössä prepaid-liittymä. Lasten mukaan prepaid-liittymä riittää reiluksi viikoksi. "Se kestää sen 11 päivää", ja "sen jälkeen joutuu käyttämään omia rahoja, kun menee esimerkiksi lomille". Lapset kertoivat myös, että eräiden lasten osalta laitos maksaa 10 euroa vanhemmille puhelinliittymän hankinnasta.

Lapset kertoivat, että "liittymä maksaa noin 25 euroa ja Sairila maksaa

sen 10 euroa”. Lapsen mukaan heidän vanhempansa maksavat erotuksen, mikä liittymästä jää maksettavaksi. Jotkut lapset pitivät käytäntöä epärealistisena, sillä he kertoivat vanhempiensa tulojen olevan pienet.

Lapset kertoivat, että laitoksella on käytössä langaton verkko, jota voi vapaasti käyttää. Langaton verkko on kuitenkin pois käytöstä klo 24 – 8 välisen ajan.

2.7 Lasten koulunkäynti

Lapset kertoivat tarkastajille koulunkäynnistään Sairilan koulukodissa. Lapset puhuivat pääsääntöisesti positiivisesti laitoksen yhteydessä olevasta koulusta ja koulun henkilökunnasta.

Lapset kertoivat, että heidän pitää jättää puhelin koulupäivän ajaksi omaan huoneeseensa. Koulun puhelinta ei saa viedä. Useat lapset ihmettelivät tarkastajille puhelinkäytäntöä ja sen lainmukaisuutta.

Lasten mukaan heidän saatetaan aamuisin osastolta kouluun (noin muutaman minuutin kävelymatka).

Lähes kaikki lapset kertoivat koulupäivän keskeytyksestä tarkastajille. Osa lapsista kertoi, että koulussa on ”lukuhuone”, joka on ”eristyksen kaltainen ja jossa on huone ja pulpetti”. ”Lukuhuoneen” voi vaihtaa ”huonepäivään”. Lasten mukaan ”jos et tee tehtäviä tai kiroilet, niin tulee lukuhuonetta”. Lapset kertoivat myös, että heitä on uhkailtu sillä, että heidät laitetaan eristykseen, mikäli he eivät lähde lukuhuoneeseen. Lapset kertoivat, että ”riippuu opettajasta, tuleeko eristys vai huonepäivä”.

Osa lapsista kertoi, että heille oli jokin aika sitten sanottu, että huonepäiviä ei enää ole. Tarkastajat kuitenkin havainnoivat, että ainakin erään lapsen osalta koulupäivä oli keskeytynyt ja lapsi vietti lopun koulupäivää huoneessaan osastolla.

Lapset kertoivat myös siitä, että mikäli heidän koulupäivänsä ”keskeytyy”, niin osastolla koulupäivän ajaksi puhelin otetaan pois. Tällöin lapsi saa puhelimen sen jälkeen, kun muiden lasten koulupäivä on päättynyt. Eräs lapsi kertoi, että ”kun koulupäivä keskeytyy, annat osastolla puhelimen pois, kaikki pois ja sitten olet huoneessa koko päivän”. Lapset kertoivat osastojen käytännöstä, että muun elektroniikan (televisio, play-station) johdot otetaan myös pois koulupäivän ajaksi silloin, kun koulupäivä on lapsen osalta keskeytynyt. Lasten mukaan ohjaajat eivät tee kirjauksia asiasta.

Osa lapsista kertoi ”osastokoulusta”, jolloin lapselle ”tuodaan tietty määrä tehtäviä ja lopulta pääsee takaisin kouluun”.

Eräs lapsi kertoi, että jos koulusta myöhästyy, niin tulee ”aikaistettu huoneeseen meno” ja kaikki lapsen laitteet otetaan pois. Laitteet saa

takaisin seuraavana aamuna.

Eräs lapsi kertoi myös vastikään tulleesta uudesta säännöstä, jonka mukaan ”jos tulee läksyjä, niin läksyjen ajaksi otetaan puhelin pois”.

Jotkut lapset, joilla oli ollut positiivinen seulatulos, eivät olleet päässeet kouluun yli viikkoon seulatulosten takia.

Tarkastajat keskustelivat joidenkin lasten kanssa, joihin koulunkäynnin keskeytysmenettely oli kohdistunut. Lapset kertoivat halunneensa mennä kouluun, mutta koulunkäynti oli estetty siihen saakka, kunnes lapsi antoi negatiivisen seulanäytteen.

2.8 Lasten ruokailut

Lapset kertoivat, että kello 8:00 he saavat aamupalan. Aamupalan jälkeen on kouluruokailu. Päivällinen on kello 16:00 ja kello 20:00 lapset saavat iltapalan.

Useat lapset pitivät outona ja rajoittavana sääntönä sitä, että ruoka-aikojen ulkopuolella he eivät saa pääsääntöisesti syödä mitään. Lapset kertoivat tarkastajille, että ”täällä on nälkä”. Eräs lapsi kertoi laihtuneensa sijoituksen aikana reilusti.

Lasten mukaan ruoka-aikojen ulkopuolella voi saada välipalaksi hedelmän. Pääsääntö laitoksessa kuitenkin on, että ruoka-aikojen ulkopuolella ei saa syödä laitoksen jääkaapista mitään.

Lapset kertoivat, että jos he eivät syö päivällisellä, niin he joutuvat odottamaan iltapalaa, sillä laitoksen aikuiset eivät jouta ruoan antamisen suhteen. Lasten mukaan herkkujen syömistä ei kuitenkaan ruoka-aikojen välillä ole rajattu, joten lapset voivat – mikäli ohjaajalle käy – käydä kaupassa ostamassa herkkuja ja syödä niitä vapaasti.

2.9 Päihdehoito

Osalla Sairilaan sijoitetuista lapsista on päihdeongelmia. Lasten kertomukset heille annettavasta päihdehoidosta vaihtelivat.

Erään lapsen mukaan ”ei ole mitään muuta päihdehoitoa, kun että ne ei anna mennä kotiin”. Eräs toinen lapsi kertoi myös, että ”en saa mitään päihdehoitoa täällä”.

Osa lapsista kertoi Sairilan omasta päihdehoitojaksosta, jossa lapsi ”joutuu puhumaan omaohjaajalle”. Lisäksi lapset kertoivat saavansa kirjallisia tehtäviä päihdehoitojaksolla. Jotkut lapset arvioivat, että tehtävien tekemisellä ei ollut vaikutusta heidän päihteidenkäyttöön.

Eräs lapsi kertoi tarvitsevansa päihdehoitona ”ryhmiä, ymmärtäväisiä ihmisiä ja sellaisia lapsia ja aikuisia ympärilleen, jotka pystyvät samaistumaan hänen ongelmaan”.

2.10 Työntekijöiden käytös

Useat lapset kertoivat, että työntekijät provosoivat heitä turhaan osastolla. Heidän mukaansa aikuiset ”kohtelee meitä kuin alamaisia”. Osa kertoi ohjaajien olevan ärsyttäviä, mutta osa myös kertoi, että ohjaajat ovat ihan mukavia. Erään lapsen mukaan Sairilan ohjaaja ”pitää lapsen puolta”, esimerkiksi silloin, kun hänen asioita käsitellään sosiaalitoimessa.

Lapset olivat yleisesti sitä mieltä, että ”jos tulee moka, niin heille tulee ehkä joku viikon rajoitus”. Useat lapset kertoivat ohjaajien epäilevän heitä koko ajan esimerkiksi päihteidenkäytöstä. Lapset myös kertoivat laitoksen aikuisten uhkailevat eristyksellä ja muilla rajoitustoimenpiteillä.

Eräs lapsi totesi, ettei ymmärrä ohjaajien käytöstä, sillä ”tää laitos on kuitenkin meidän koti”.

2.11 Kiusaaminen

Kiusaamista tarkastuskäynnillä ei lasten kertomuksista tullut ilmi. Lapset kertoivat, että jonkin verran ”levottomuutta ja hännäämistä” on, mutta lapset eivät kokeneet tätä kiusaamiseksi. Lasten mukaan laitoksessa ei ole kiusaajia.

Eräät lapset totesivat, että sen sijaan, että lapset kiusaisivat toisiaan, opettajat kiusaavat heitä.

2.12 Henkilöntarkastuksen toteuttamistapa

Lapset kertoivat henkilöntarkastuksen toteuttamisesta. Eräät lapset kertoivat, että henkilöntarkastus tehdään siten, että lapsi tyhjentää taskut ja vaatteet ”taputellaan” läpi. Lapset kertoivat, etteivät he joudu riisumaan vaatteitaan henkilöntarkastuksen yhteydessä.

Toiset lapset kertoivat, että henkilöntarkastus tehdään niin, että vaatteet tarkistetaan metallinpaljastimella ja sen jälkeen kaikki vaatteet riisutaan pienen sermin takana. Eräs lapsi kertoi, että riisuutuminen pienen sermin takana tuntui epämukavalta.

Lapset myös epäilivät, ettei sermi suojaa riittävästi heidän yksityisyytään. Lapset kertoivat, että vaatteiden riisumisen jälkeen heille annettiin Sairilan koulukodin vaatteet ja heidän omat vaatteet laitettiin pesuun.



Sermi

Eräät lapset kertoivat vielä, että eristyksessä ”ratsattiin metallinpaljastimella” ja ”tavarat vietiin”.

Yleisesti lapsilla ei ollut käsitystä siitä, oliko henkilöntarkastuksen löytyneiden esineiden poisottamisen yhteydessä tehty kirjauksia tai päätöksiä.

2.13 Erityinen huolenpito

Lapset kertoivat, että erityisen huolenpidon osastolla kaikilla lapsilla on yhteydenpidon rajoittamista koskeva päätös.

Eräiden lasten käsityksen mukaan heille oli tehty myös liikkumisvapauden rajoittamista koskeva päätös heidän tullessaan erityisen huolenpidon osastolle.

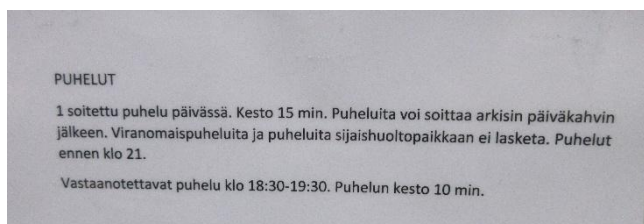
Osa lapsista ei tiennyt, oliko heille tehty jokin muu rajoituspäätös.

Tullessaan osastolle lapsi saa päättää, laitetaanko hänen huoneensa ovi lukkoon hiljaisen tunnin ja yön ajaksi. Eräs lapsi kertoo, että hän pyysi tullessaan oven lukkoon luullessaan, että sen saisi sisäpuolelta auki. Lapsilla ei ollut tietoa, voiko mielipidettä oven lukituksen suhteen muuttaa jakson aikana.

Osastolla oli hiljainen tunti ”hilkku”, jonka aikana ovenkahvaan ei saa koskea. Ovenkahvaan ei myöskään voi koskea öisin (21:00 – 8:00). Viikonloppuisin lasten huoneiden ovat avataan kello 10 aamulla, mikäli lapsi on pyytänyt niiden lukitusta yöksi. Lapset kertoivat käsityksensä, että ”jos ei nuku viikonloppuna niin pitkään, niin huoneesta kai saisi tulla ulos”. Eräs nuori sanoi, että ei kuitenkaan ole tullut huoneesta ulos

kellonaikojan ulkopuolella, koska ei halua häiritä avausnapin aiheuttamalla hälytyksellä muita osaston lapsia.

Erityisen huolenpidon osaston sääntöjen mukaan lasten yhteydenpitoa heille läheisiin henkilöihin on rajoitettu. Lasten mukaan he saavat soittaa yhden puhelun päivässä ”listassa” oleville henkilöille. Puhelun kesto saa olla maksimissaan 15 minuuttia. Tämän lisäksi lapset saavat vastaanottaa puheluita joka päivä ”listassa” olevilta henkilöiltä soitto-tunnin (19:30 – 20:30) aikana. Soittotunti on kaikille erityisen huolenpidon yksikössä oleville lapsille sama.



Puheluja koskevat säännöt erityisen huolenpidon yksikössä

Lapselle läheiset henkilöt saavat lasten mukaan käydä maksimissaan kahden tunnin vierailulla laitoksessa. Lasten mukaan ”perheenjäsenen kanssa pitää pysyä osastolla, ulkona ei saa käydä”.

Lapset kertoivat, että erityisen huolenpidon osastolla on televisioaika, joka on kello 18:00 – 21:00, paitsi iltapalan ajan kello 20:00 – 20:30 televisiota ei voi katsoa. Lapset kertoivat, että ”täällä on tiukemmat säännöt” kuin ”tavallisella” osastolla. Kello 21:00 lasten on mentävä huoneisiinsa.

Osa lapsista koki, että osastolla ei ollut ”mitään tekemistä” ja sen vuoksi ”telkkaria voisi saada katsoa enemmän”. Osan mielestä tiukat säännöt olivat hyvät.

Erään lapsen käsityksen mukaan osastolta ei saa lähettää postia muille. Mikäli lapsi vastaanottaa postia, pitää postin sisältö aina näyttää ohjaajille, jotka tarkastavat lähetyksen sisällön sopivuuden.

Käyttövaroista eräs lapsi kertoi, että ne maksetaan heidän tileilleen vasta erityisen huolenpidon jakson loputtua.

2.14 Lasten omaisuuden haltuunotto

Lähes kaikki lapset kertoivat, että heiltä oli otettu omaisuutta ainakin tilapäisesti laitoksen haltuun.

Osa lapsista kertoi, että heiltä oli otettu omaisuutta haltuun sen vuoksi, että omaisuus oli turvallisuusriski. Lapset kertoivat, ettei haltuunotosta ole tehty päätöksiä. Erään lapsen mukaan ”en saa asiassa mitään päätöstä”.

Lapset eivät tienneet, että tietyissä tilanteissa haltuunotto edellyttää päätöksentekoa, josta on erikseen säädetty valitusmahdollisuus.

2.15 Tieto omista oikeuksista

Useat lapset kertoivat, etteivät he tiedä, mitä päätöksiä heille on tehty. Lapset myös kertoivat, etteivät he olleet saaneet päätöksiä nähtäväkseen. Eräs lapsi kertoi, että olisi halunnut valittaa päätöksestä, mutta epäili, että ”ei ole varmaan tehty kuitenkaan päätöstä asiassa”.

Kaikki lapset eivät tienneet miten heidän lomistaan oli sovittu. Jotkut lapset totesivat, etteivät tiedä, ovatko menossa kotilomille tai milloin loma-ajankohta on. Eräs lapsi kertoi, että ”lomia ei ole sovittuna etukäteen, Sairilan koulukoti sopii”.

Jotkut lapset kertoivat tarkastajille olevansa ihmeissään siitä, että vaikka heille ei ole tehty rajoituspäätöksiä, he eivät pääse kauppaan tai lomille.

Jälkihuollon osalta monet lapset sanoivat, että he eivät tiedä jälkihuollosta vielä enempää. Eräs kertoi, että ”sosiaalityöntekijä ei ole suunnitellut sitä, mitä tämän jälkeen tapahtuu”.

Lapset kertoivat laitoksen omaryhmistä. Lasten mukaan omaryhmässä ”puhutaan mun asioista”. Omaryhmässä ”kysymyksiä tulee joka suunnasta”.

Eräs lapsi kertoi, että ”en tiedä täällä mistään mitään”.

2.16 Sosiaalityöntekijöiden käynnit laitoksessa

Pääsääntöisesti lapset kertoivat tarkastajille siitä, etteivät sosiaalityöntekijät ole olleet aktiivisia heidän asioiden hoidossa. Eräs lapsi totesi tarkastajille, että ”sosiaalityöntekijä voisi hoitaa paremmin nämä hommat”.

Eräs lapsi totesi, että ”ihan sama, asioille ei ole kuitenkaan mitään tehtävissä”.

Erään lapsen mielestä hänen sosiaalityöntekijänsä oli ihan mukava.

Jotkut lapset eivät tienneet, kuka heidän sosiaalityöntekijänsä on. Muutama nuori totesi, että ”ei ole ilmoitettu, kuka uusi (vaihtunut) sosiaalityöntekijä on”.

Yleisesti kerrottiin, että vaikka sosiaalityöntekijä olisikin tiedossa, ettei sosiaalityöntekijää saa puhelimitse kiinni. Eräs lapsi totesi, että ”sosiaalityöntekijä vastaa aika harvoin puhelimeen. Ehkä joskus saattaa kestää jopa viikkokin, ennen kuin hän vastaa”.

Joidenkin lasten mukaan sosiaalityöntekijä oli käynyt kerran laitoksessa. Eräät lapset kertoivat, ettei heidän sosiaalityöntekijänsä ollut käynyt Sairilan koulukodissa kertaakaan. Joidenkin lasten mukaan he eivät olleet koskaan puhuneet sosiaalityöntekijänsä kanssa.

2.17 Käyttövarat ja kaupassa käyminen

Lasten kertomusten mukaan käyttövaroja ei voi saada käteisenä edes silloin, kun lapsella ei ole pankkikorttia.

Lapset kertoivat, että ohjaajat päättävät lasten kauppa-asiainnista.

Eräs nuori kertoi, että ” silloin kun ohjaaja on hyvällä tuulella, niin on mahdollista mennä kauppareissulle”. Erään nuoren mielestä ”jos koulupäivä ei ole mennyt hyvin, niin kauppaan ei pääse”.

Kauppareissulle voi lähteä vain kaksi tai kolme lasta kerrallaan.

Lasten mukaan ohjaaja on kauppareissulla koko ajan näköetäisyydellä ja ohjaajaa ”pitää seurata tai ohjaaja seuraa”.

Erään nuoren mukaan heihin ”ei luoteta yhtään”.

2.18 Hygieniaraha

Lapset kertoivat saavansa hygieniarahaa. Lasten mukaan hygieniarahan saa käyttää hygieniatuotteisiin. Rahalla ei saa ostaa hiusvaahtoa, eikä aerosol-tuotteita.

Hygieniaraha on suuruudeltaan 15 euroa pojille ja 20 euroa tytöille. Eräät lapset arvelivat, että tytöille hygieniaraha on 5 euroa enemmän kuukautisten vuoksi.

3 TARKASTUKSELLA KÄYDYT KESKUSTELUT LAITOKSEN JOHDON KANSSA

Tarkastuksen ensimmäisenä päivänä tarkastajat keskustelivat lyhyesti Sairilan koulukodin johtajan Assi Kukkosen kanssa. Tarkastajille kerrottiin, että laitoksen johdolla ei ollut mahdollista osallistua muina päivinä tarkastukseen liittyviin keskusteluihin päällekkäisten tilaisuuksien vuoksi. Laitoksen johdon kanssa sovittiin, että keskustelut havainnoista käydään puhelimen välityksellä etäyhteyksin pidettävässä kokouksessa myöhemmin ilmoitettuna ajankohtana.

Tarkastuksen toisena päivänä 13.2.2020 keskusteltiin laitoksen apulaisrehtorin Kirsi Meriläisen kanssa laitoksessa asuvien lasten koulunkäynnistä. Myöhemmin keskusteltiin tarkastuksessa tehdyistä havainnoista laitoksen sosiaalityöntekijöiden kanssa. Keskusteluun osallistuvat tarkastajien lisäksi Sairilan koulukodin erityistyöntekijät Matti Haataja, Miia Melkinen ja Päivi Kinnunen.

Viimeisenä päivänä 14.2.2020 tarkastajat keskustelivat vielä kertaalleen erityisen huolenpidon yksikön erityistyöntekijän Miia Melkisen ja osaston ohjaajan Sini Tammisen kanssa Sairilan koulukodin erityisen huolenpidon yksikköön liittyvistä havainnoista.

Puhelinneuvottelu käytiin laitoksen kanssa 21.2.2020. Neuvottelussa olivat läsnä tarkastajien lisäksi Assi Kukkonen, Matti Haataja, Päivi Kinnunen, Antti Heimonen, Tuula Kuusisto, Kirsi Meriläinen ja Miia Melkinen.

3.1 Yleistä keskustelua laitoksen säännöistä ja käytännöistä

Sairilan koulukodin johto kertoi puhelinneuvottelussa, että koulukodin säännöt on aikoinaan tehty ja päivitetty koulukodin oppilaskunnassa, jossa on jokaisesta asumisyksiköstä edustaja. Ajatuksena on ollut, että säännöt käydään läpi nuorten kokouksessa. Laitos totesi, että siinä, miten säännöt käydään läpi nuoren tullessa laitokseen, saattaa olla osastokohtaisia eroja.

Tarkastajat kertoivat lasten tuoneen esille aikaistetut huoneeseen menot, joiden yhteydessä lapset kertoivat joutuvansa luovuttamaan puhelimen laitokselle yön ajaksi.

Laitoksen mukaan ”aikaistetut” huoneeseen menemiset tarkoittavat sitä, että jollei nuori jaksa aamulla herätä, niin hänen pitää mennä kyseisenä päivänä aikaisemmin (klo 21) huoneeseen. Laitoksen mukaan tavoitteena on rauhoittaa ilta ja näin ollen turvata nukkuminen. Koulukodin mukaan puhelinta ei tuolloin välttämättä oteta pois, jollei juuri puhelimen ole syy nukkumisen vaikeuteen.

Todettiin tässä yhteydessä myös se, että lapsilla oli käsitys siitä, että varsinkin tietyistä kiro sanoista saa 15 minuutin huonerangaistuksen.

Laitos totesi, että aikaisemmin 2010 luvun puolella käytäntönä on ollut kiroilukertojen matemaattinen laskeminen, mutta nykyisellään kysymys on kasvatuksellisesta menettelystä. Kiro sanoja ei enää lasketa, vaan kysymys on enemmänkin siitä, että ohjaajat puuttuvat ”maalaisjärkeä” käyttäen asiaan rauhoittaakseen tilannetta. Esimerkiksi pelaamisen yhteydessä kiroilu saattaa olla aivan luonnollista, eikä tuolloin kiroilusta seuraa mitään seuraamuksia.

Puhelinneuvottelussa keskusteltiin myös siitä, että mistä laitoksen käsityksen mukaan saattaisi johtua se, että lapset kertoivat, etteivät jotkut lapset tiedä, milloin he pääsevät lomille.

Laitoksen mukaan kysymys on saattanut olla esimerkiksi päihdetyöjaksosta, jolloin ollaan noin kuukausi laitoksessa, tosin tämänkin osalta on poikkeuksia. Laitoksessa epäiltiin myös, että kysymyksessä saattaa

olla tilanne, jolloin lapsella ei ole paikkaa, minne he voisivat lomallaan mennä.

3.2 Lasten liikkuminen laitosalueella ja laitoksen ulkopuolella

Tarkastuskäynnillä 13.2.2020 käydyn keskustelun aikana puhuttiin laitoksen toimintakulttuurista ja rajoitustoimenpiteistä.

Laitoksen mukaan lasten liikkumista koskevat säännöt tehtiin vuosien 2013 - 2014 aikana. Hoitoprosesseja on laitoksen mukaan rakennettu kolmen vuoden ajan niin, että lapset ovat olleet myös kehittämisessä mukana.

Lähes kaikki lapset kertoivat, etteivät he saaneet vapaasti liikkua ulkona eikä lapsilla ollut käsitystä siitä, millä edellytyksillä lenkkeilyluvan voisi saada ja kuka siitä päättää.

”Lenkkeilyluvista” käytiin tarkastuksen toisena päivänä tarkentavaa keskustelua. Laitos totesi, että luvan lenkkeilyyn voi saada, jos käyttäytyy kunnolla. Arviointi asiassa tehdään lapsen omaryhmässä, johon kuuluu erityistyöntekijä, omaohjaaja ja erityistyöntekijä. Lenkkeily tapahtuu laitoksen mukaan lähiympäristössä. Tarkastajille kerrottiin, että jollei mitään syytä ole, niin lapsi pääsee omatoimisesti liikkumaan. Laitoksen mukaan saattaa olla, että ”lenkkeilylupa” kirjataan asiakassuunnitelmaan.

Tarkastushetkellä laitoksen käsitys oli, että kaikki paitsi kaksi lasta voisivat mennä noin tunnin ajaksi ulkoilemaan. Lenkkeilystä keskusteltaessa laitos totesi edelleen, että he toivovat, ettei lasten keskuudessa ”syntyisi vellova vapaa liikkuminen”. Laitoksen henkilökunta kuitenkin kertoi ymmärtävänsä, että lapsilla pitää olla ”tilaa”.

Laitos kertoi, että lapsilla on tullut paljon hyvää palautetta siitä, että Sairilan koulukodissa ei ole tarvinnut mieltä päihkeitä.

Puhelinneuvottelussa 21.2.2020 tarkastajat toivat esille, että tarkastuskäynnillä henkilökunnan käsityksissä oli ollut eroja siitä, kuka mahdollisen ”lenkkiluvan” lapselle myöntää.

Laitos täsmensi lenkkeilemiseen liittyviä sääntöjen sisältöä niin, että koska laitokselle on annettu toimeksiantona lapsen kasvatus ja hoito, keskeisenä tehtävänä laitos katsoo olevan lapsen elämisen rajojen sisäistäminen. Laitoksen mukaan heidän tulee toiminnassaan huomioida se, mitä heiltä odotetaan, kun laitos saa toimeksiannon kunnasta. Laitos pyrkii ennakoimaan sitä, että liikkuminen ei tuota vahinkoa.

Lähtökohtana laitoksessa on kuitenkin laitoksen mukaan lasten liikkuminen yksin ja ”laumassa lapsia ei lasketa pyörimään”.

Kaupassakäynnistä laitos kertoi puhelinneuvottelussa, että kaupassa

käydään yhdessä ohjaajan kanssa, koska kaupassakäynti vaatii kuljetamista.

Tarkastajat kertoivat laitoksen johdolle, että lapset ja erään osaston ohjaajat olivat kertoneet kaupassakäynnin tapahtuvat ohjaajan välittömässä valvonnassa.

Laitoksesta todettiin, että käytäntö ohjaajan kanssa tehdystä kauppareissusta perustuu laitoksen huonoihin kokemuksiin itsenäisistä kauppareissuista. Laitoksen mukaan monesti ohjaaja odottaa lasta kassoilla, mutta ei osallistu muutoin kaupassa asiointiin. Mikäli perusteita on, niin asiointiin osallistuu ohjaaja.

Laitoksen mukaan heidän on noudatettava sitä tehtävää ja toimeksiantoa, joka heille on annettu. Sen vuoksi laitoksen on suojattava lasta myös kaupassa asiointia aikana. Laitoksessa pyritään ennakoimaan tilanteita ja tilanteiden syntyä.

Puhelinneuvottelussa laitos toi esille, että lapsilla on lenkkeilylupia, mutta tarkkaa lukua ei ollut mahdollista kertoa. Yksilöllisesti voi mennä kaverin kanssa, mutta tämänkään osalta laitoksesta ei ollut mahdollista antaa tarkempaa lukua.

Puhelinneuvottelussa käytiin vielä läpi ”kaupunkiluvan” myöntämistä ja sen edellytyksiä, sillä kaupunkiluvan osalta lapset kertoivat tarkastajille, että kaupunkiin voi päästä, mutta eivät tieneet, millä edellytyksillä. Lasten mukaan kaupunkilupia ei oltu annettu kuin harvoille lapsille.

Laitoksen mukaan lapsella on sijoituksen alussa yksin tehtyjä lenkkejä lähipiirissä ja kun ollaan itsenäistymis- ja vastuunkasvatusvaiheessa, niin tehdään yhdessä suunnitelma kaupunkiin menemistä.

Lisäksi laitoksesta todettiin, että lapsi voi aina mennä omiin harrasteisiin tai jos on jokin hyvä syy laitoksen ulkopuolella liikkumiseen.

Laitoksen mukaan liikkumista kaupungilla (Mikkelissä) rajoitetaan sen vuoksi, että laitoksen henkilökunta pitää epätoivottavana sitä, että nuoret menisivät Mikkeliiin ”notkumaan” ja ”turhaan hengaillemaan”. Laitoksen mukaan tarkoitus on, että lapset eivät liiku ”vapaasti ja vellovina porukoina”.

Vapaan liikkumisen yhteydessä tuotiin esille, että lasten kulkeminen on kuitenkin hankalaa, koska laitoksesta ei ole julkista liikennettä keskustaan (Mikkeliin).

Laitoksen mukaan vapaan liikkumisen taustalla ja tavoitteena on lopulta kuitenkin se, että elämää varten valmennetaan. Laitoksen mukaa lasten itsenäistymisprosessi etenee vaiheittain ja ”kaupunkiluvan” voi

saada loppuvaiheessa prosessia, päättöluokalla ja siitä tulee lasten käsitys siitä, että vain 9-luokkalainen voi saada kaupunkiluvan.

Puhelinneuvottelussa laitos ei pystynyt tarkentamaan sitä, kuinka moni lapsi saisi mennä kaupungille. Laitos lähetti kuitenkin myöhemmin sähköpostia, jossa kerrottiin, että yhteensä 8 (kahdeksalla) lapsella oli ”kaupunkilupa”.

Liikkumista koskevan keskustelun yhteydessä laitoksessa todettiin, että tarkastajat ovat kuitenkin oikeassa sen suhteen, että lapset toivovat pääsevänsä liikkumaan itsenäisesti ja lapset kyseenalaistavat toimintamallia. Laitoksesta todettiin, että jatkossa pitänee harkinta, aiheuttaako vapaa liikkuminen jotakin haittaa lapsille.

3.3 Lasten harrastukset ja sosiaalinen elämä

Puhelinneuvottelussa keskusteltiin laitoksen kanssa harrastuksista ja niihin ohjaamisesta. Tarkastushavaintojen mukaan vain kahdella niistä lapsista, joiden kanssa tarkastuksella keskusteltiin, oli laitoksen ulkopuolinen harrastus.

Laitoksen mukaan harrastuksiin lapset voivat mennä vapaasti. Harrastuksien osalta laitoksen näkemys kuitenkin oli, että harvat lapset haluavat tai pystyvät harrastamaan esimerkiksi sosiaalisten pelkojen vuoksi.

Vain muutamilla lapsilla oli laitoksen mukaan harrastus.

Laitoksen mukaan lapsilla on kovia kynnyksiä ja estoja lähteä harrastuksiin siitä huolimatta, että omaohjaaja koittaa päätyönään etsiä harrastuksia ja aktivoita nuoria. Laitoksen henkilökunta piti harrastuksen löytymistä lapselle erittäin tärkeänä asiana ja laitoksen näkemyksen mukaan kaikki laitoksen aikuiset ovat sitoutuneet lapsen harrastusmahdollisuuksien tukemiseen muun muassa aktivoiden lapsia harrastuskausien alussa. Lisäksi koulussa pyritään lapsen kanssa pohtimaan ulkopuolisia harrastuksia.

Tarkastajat kertoivat puhelinneuvottelussa, että lapset olivat kertoneet keskusteluissa, etteivät heidän ystävänsä voi tulla vierailemaan laitoksessa.

Laitoksen mukaan osastolla ei voi tulla käymään, mutta joskus on lapsen vanhemman mukana tullut käymään lasten muita tuttuja.

Laitoksen näkemyksen mukaan kaverin tuleminen osastolle ei välttämättä ole järkevää ja tietosuojasyistä hankalaa.

Puhelinneuvottelussa laitos kertoi, että liikkumisvapauden rajoittamisen aikana osastolla pitää olla lapsen huoneen ovi auki toisen lapsen vieraillessa huoneessa. Huoneen ovi on pidettävä auki myös silloin,

mikäli osastolla on ”sattunut tai tapahtunut” jotakin.

Huonevierailuja voi pääsääntöisesti tehdä oven ollessa suljettuna tilanteen rauhoituttua.

Eri sukupuolten vieraileminen toisen huoneessa saattaa olla kiellettyä siitä syystä, että laitoksen tehtävänä on suojella lapsen yksilöllistä kehitystä seksuaaliselta väärinkäytöltä ja siitä syystä tytöt eivät voi mennä poikien huoneisiin ja päinvastoin. Jokainen tapaus arvioidaan kuitenkin yksilökohtaisesti.

Muutoin lasten välinen kanssakäyminen, esimerkiksi halaaminen ei ole kiellettyä. Henkilökunta pyrkii lohduttamaan lasta, mikäli se sopii lapsen yksilölliseen tilanteeseen ja se on tilanteessa tarpeellista.

3.4 Laitoksen koulun puhelin- ja muut käytänteet

Tarkastuksella keskusteltiin apulaisrehtori Kirsi Meriläisen kanssa lasten koulunkäynnistä ja koulun puhelinikäytännöistä. Apulaisrehtorin mukaan kaikki lapset saavat koulun suoritettua Sairilan koulukodissa.

Apulaisrehtorin mukaan puhelin otetaan pois osastoilla ennen kouluun lähtöä. Puhelimen pois ottaminen perustuu vanhaan käytäntöön, eikä kukaan ole toistaiseksi kyseenalaistanut sitä.

Puhelinneuvottelussa käytäntöä tarkennettiin. Koulun mukaan käytännöstä on aikoinaan sovittu oppilaskunnan hallituksessa ja nuorten kanssa on tehty yhdessä sopimus, että puhelimia ei tuoda kouluun. Puhelimia ei kerätä oppilailta, mutta oppilasta ohjataan palauttamaan puhelin opettajanhuoneeseen tai osastolle, mikäli puhelin havaitaan lapsella.

Lasten kouluun saattamista laitos perusteli sillä, että laitoksessa on katsottu turvallisemmaksi, että ohjaaja saattaa lapset aina aamulla kouluun ja iltapäivällä takaisin osastolle koululta.

Puhelinneuvottelussa keskusteltiin tarkastushavainnoista, jotka koskivat lasta, joka oli tarkastusajankohtana joutunut omien sanojensa mukaan lukuhuoneeseen ja sen jälkeen hänen koulupäivänsä oli keskeytynyt.

Koulu totesi lukuhuoneen osalta, että lukuhuone ei ole koululla enää käytössä siinä merkityksessä kuin aikaisemmin (häiriökäyttäytymistilanteet). Laitoksen mukaan lukuhuonetta käytetään lisäeriyttämistilana silloin kuin oppilas tarvitsee yksilöllistä opetusta. Kaikki koulupäivän keskeytykset kirjataan ja niissä tehdään päätökset. Keskeytykset ovat kuitenkin vähissä, noin kerran kuukaudessa jonkun oppilaan koulupäivä keskeytyy.

Koulupäivän keskeytyksen osalta laitos kertoi puhelinneuvottelussa,

että tavoitteena on tukea opintoja ja mahdollistaa tehtävien tekeminen. Opettaja tai koulunkäynnin ohjaaja toimittaa mahdollisimman nopeasti tehtävät osastolla suoritettavaksi ja koulunkäynnin ohjaaja auttaa tarvittaessa osastolla, mikäli pystytään järjestämään. Useimpien lasten kohdalla ei ole perusteltua, että he viettävät vapaa-aikaa huoneessaan koulupäivän keskeytyessä, vaan kasvattava aikuinen ohjaa siihen, että tietyt velvollisuudet, kuten koulutehtävät tulee tehdä.

Useimpien lasten osalta on perusteltua se, että koulutehtävien tekemistä jatketaan huoneessa. Puhelinta ei voi käyttää, ennen kuin koulutehtävät tehty. Puhelimen saa takaisin, kun koulupäivä on päättynyt. Koulutehtäviä voi tehdä koulupäivän keskeydyttyä myös osaston yleisissä tiloissa.

Laitoksen mukaan kasvatustalkut on tällä hetkellä käytetyin keskustelu. Lisäksi voidaan antaa kasvatuksellista tukiopetusta.

Kiinnipitotilanteista koulupäivän aikana laitos totesi, että perusopetuslain ja lastensuojelulain raja menee koulun ovelle. Näin ollen opettajalla ja rehtorilla on mahdollisuus poistaa oppilas pois luokasta ja koulun ulko-ovelta eteenpäin sovelletaan lastensuojelulakia. Koulun henkilökunta ei osallistu ulko-ovelta eteenpäin lapsen siirtämiseen esimerkiksi eristämistilaan. Pyrkimys on siihen, että erityistilanne etenee sen jälkeen, kun opettaja ja/tai rehtori on saattanut lapsen ovelle, lastensuojelulain mukaan.

Puhelinneuvottelussa laitos totesi, että laitoksen ulkopuolisten koulujen kanssa on tehty linjaus ja sopimus siitä, että päihtyneenä ei voi kouluun mennä. Lapsi on katsottu koulukelpoiseksi sen jälkeen, kun hänen antamansa seula on negatiivinen. Jos seula lähetetään tarkistukseen, tuloista odotellaan ennen kuin lapsi voi palata kouluun. Sairilan omaan kouluun ei voi mennä päihtyneen oloisena, opiskelu katsotaan yksilökohtaisesti.

3.5 Prepaid-liittymät

Puhelinneuvottelussa käsiteltiin myös lasten puhelimenkäytöstä maksettavaa korvausta. Tarkastajat kertoivat, että lapset olivat tuoneet tarkastajille esille prepaid-puhelinliittymään liittyviä ongelmia, jotka estivät tai vaikeuttivat lasten yhteydenpitoa.

Lasten mukaan laitoksen liittymästä maksama korvaus (10 €/kk) riittää noin 11 päiväksi, jonka jälkeen puhelinliittymää ei voi enää käyttää.

Laitoksen mukaan isolla osalla oli käytössä oma puhelinliittymä. Lisäksi laitoksen mukaan osaston puhelin ja langaton verkkoyhteys on käytössä vapaasti lukuun ottamatta yöaikaa.

Laitos totesi, että puhelinkorvaus liittyy koulukotien yhteiseen linjaukseen, jota kuitenkin tulisi tarkistaa. Laitoksessa pidettiin hyvänä, että

asia tuli tarkastuksella esille ja se on myös laitoksen mukaan helposti korjattavissa.

3.6 Lasten ruokailut

Tarkastajat kertoivat puhelinneuvottelussa, että monet lapset olivat kertoneet olevansa laitoksessa nälkäisiä. Lapset kertoivat, että laitoksessa ei saa syödä välipaloja, paitsi hedelmiä.

Laitoksen mukaan Sairilan koulukoti on saanut useana vuonna palautetta kouluterveydenhuollosta siitä, että oppilaiden paino on noussut. Lapset suunnittelevat osaston päivällisen. Laitos kertoo, että tavoitteena on ohjata lapsia terveellisiin valintoihin ja ruokatottumuksiin.

Laitoksen mukaan koulukodissa noudatetaan ravitsemussuosituksia, jonka mukaisesti lapsille tarjotaan viisi kertaa vuorokaudessa ruokaa.

Eräs henkilökunnan jäsen kertoi välipalan olevan hedelmä. Erään osaston työntekijän mukaan välipala piti sisällään myös esimerkiksi leipää ja jugurttia. Muutoin ruokailuaikojen ulkopuolella lapsilla oli mahdollisuus syödä hedelmiä.

Laitoksen henkilökunnan mukaan heillä noudatetaan THL:n ja valtion ruokasuosituksia. Erän henkilökunnan jäsen totesi, että heidän velvollisuutena on ohjata lapsia terveellisiin ruokailutottumuksiin. Henkilökunnan jäsen esitti näkemyksensä, että lapselle saattaa olla tarpeellinen kokemus, että mikäli oikeata ruokaa ei syö, niin tulee nälkä.

Tarkastuksella ilmeni, että omia herkuja voi sen sijaan säilyttää huoneessaan ja niitä voi myös vapaasti syödä.

3.7 Päihdehoito

Useat lapset kertoivat, ettei heillä ole käsitystä, mitä Sairilassa annettava päihdehoito on, eikä siitä, mitä annettavaa sillä heille on.

Sairilan koulukodin verkkosivujen mukaan ”päihdehoidon tavoitteena on muodostaa kuva päihteiden merkityksestä nuorelle ja niistä tekijöistä, jotka lisäävät päihteiden käyttöä. Päihdehoidon suunnittelussa huomioidaan, onko kyseessä ensimmäistä kertaa vai toistuvasti päihteitä käyttävä nuori. Lisäksi on syytä arvioida ja pohtia onko kyseessä päihderiippuvainen nuori vai päihteillä oirehtiva nuori”.

Edelleen verkkosivujen mukaan ”Koulukodin päihdehoidossa hyödynnetään useamman eri teoreettisen viitekehyksen toisiaan täydentäviä näkökulmia, joilla voi jäsentää hoitosuhdetta ja ymmärtää nuoren ja perheen tilannetta. Päihdehoidon taustalla on erityisesti kiintymyssuhde- ja traumateoria sekä kognitiivis-behavioraalinen kehitysteoria. Päihdehoidossa huomioidaan myös nuorten moniongelmaisuus, ikä ja kehitysvaihe sekä perhesuhteet. Päihdehoidossa käytetään erilaisia

kognitiivisia, toiminnallisia, taidelähtöisiä, elämänkerrallisia ja perheyön menetelmiä sekä akupunktiota”.

Sairilan koulukodin verkkosivujen mukaan ”päihdehoitojakso alkaa tilannekartoituksella ja kestää yleensä neljä viikkoa. Nuorelle tehdään yksilöllinen päihdehoitosuunnitelma, jota täydennetään hoitojakson aikana. Nuoren kanssa käydään läpi päihteiden käyttöhistoriaa ja kokemuksia sekä päihteisiin liittyvää tietoa. Nuoren päihdeprosessia tarkastellaan yksilöllisesti muun muassa käsittelemällä mielihaluja, retkahdusriskejä, vaaratilanteita ja näiden ennakoimista sekä kieltäytymistaitoja. Lisäksi nuoren kanssa pohditaan päihteiden käytölle vaihtoehtoja toimintaa ja aktivoidaan verkostoja nuoren päihdeettömyyden tueksi”.

Puhelinneuvottelussa laitos kertoi, että päihdetyöskentely aloitetaan välittömästi, kun nuori on riittävän selvä käsittelemään asiaa. Päihdehoitojakso räätälöidään laitoksen mukaan yksilöllisesti lapsen tarpeisiin ja sen kesto on noin 4 (neljä) viikkoa. Lapselle tehdään yhteydenpidon rajoittamista koskeva päätös, mikäli se on tarpeen voimassa olevien kotiharjoittelujen vuoksi. Päihdehoitojakso saattaa pitää sisällään esimerkiksi fysioakustista hoitoa.

Laitoksessa on päihdehoidon työryhmä, joka on kehittänyt päihdehoidon työmallin ja joka voi ohjata omaohjaajan ja lapsen päihdetyötä ehdottamalla jaksolle sisältöä.

3.8 Rajoitustoimenpiteiden tiedoksiannosta koskevat kirjaukset

Puhelinneuvottelussa keskusteltiin päätösten tiedoksiannoista. Päätöksiin oli muun muassa merkitty, että päätökset oli annettu tiedoksi tekstiviestein tai puhelimitse. Laitoksen mukaan tuolloin lapsen huoltajille on soitettu puhelimitse tilanteen jälkeen ja kun päätös on allekirjoitettu, se myös postitetaan.

Todettiin, että laitoksessa on sen antaman selvityksen mukaan toimittu päätösten tiedoksiannon osalta asiallisesti oikein. Päätöksistä ei voi kuitenkaan puuttuvien tiedoksiantomerkintöjen vuoksi arvioida jälkikäteen, onko tiedoksi antamisessa toimittu lain edellyttämällä tavalla.

3.9 Omaisuuden, postin ja huoneentarkastukset

Puhelinneuvottelussa laitos totesi, että esineiden haltuunotoista ei aina tehdä päätöstä. Lapselle tulevien lähetysten tarkastamisesta ei lasten kertoman ja joidenkin lasten asiakirjamerkintöjen mukaan oltu tehty lain tarkoittamia kirjausmerkintöjä.

Erityisen huolenpidon osastolla rahat ja pankkikortti säilytetään nuoren lokerossa.

Muilla osastoilla lapsen passi säilytetään osastolla lapsen lokerossa

sen vuoksi, että se säilyisi tallessa.

Laitoksen mukaan he eivät pidä henkilökorttia tai passia kuitenkaan vastentahtoisesti. Mikäli lapsi haluaa passin itselleen, asia tarkistetaan lapsen asioista vastaavalta sosiaalityöntekijältä siitä syystä, että muutoinkin matkustamiseen tarvitaan lupa sosiaalitoimelta ja asiaan liittyy maasta poistumiseen liittyviä seikkoja.

Laitos arvioi, että tekisi haltuunottopäätöksen, mikäli sosiaalityöntekijä kieltäisi antamasta passia lapselle.

3.10 Erityinen huolenpito

Erityisen huolenpidon yksikön säännöistä käytiin keskustelu yksikön erityistyöntekijän ja ohjaajan kanssa tarkastuksen viimeisenä päivänä.

Työntekijöiden mukaan erityisen huolenpidon jaksolle Sairilan koulukotiin oli tarkastushetkellä pitkä jono. Tarkastajille kerrottiin, että vuoden alusta valtion koulukodille on tullut yhtenäinen jono, mutta Sairilan koulukodissa on vielä omankin jonon ”häntää”.

Työntekijät kertoivat, että Sairilan koulukoti edellyttää aina sijoittavalta kunnalta, että ennen erityisen huolenpidon jakson aloittamista lapselle tehdään koko jakson ajaksi yhteydenpidon rajoittamista koskeva päätös. Asiaa perusteltiin sillä, että tuolloin voidaan keskittyä hoidon ja huolenpidon antamiseen. Yhteydenpidon rajoittamispäätöstä tehtäessä sosiaalityöntekijän on laitoksen mukaan arvioitava, kehen lapsi voi olla jakson aikana yhteydessä. Päätökset on laadittu käytännössä siten, että päätöksissä on todettu, kehen henkilöön lapsi saa pitää puhelimitse yhteyttä.

Keskustelussa laitos totesi, että he eivät yleisesti selvitä sijoittajakunnalle sijoituksen alkaessa Sairilan koulukodin erityisen huolenpidon yksikön sääntöjä. Laitos ei käy esimerkiksi läpi sitä, missä laajuudessa ja minä aikoina lapseen voi koulukodin sääntöjen mukaan olla puhelimella yhteydessä, eikä sitä, miten ja milloin lapsella on itsellään mahdollisuus soittaa hänelle läheiselle henkilölle. Yhteydenpidosta keskustellaan yleisesti lapsen asiakassuunnitelmanneuvottelussa.

Laitoksen mukaan erityisen huolenpidon jakson aikana lapset saavat soittaa päivittäin laitoksen puhelimella yhden 15 minuuttia kestävästä puhelusta. Yksikössä on käytössä yksi puhelin. Puhelinaika alkaa päiväkahvin jälkeen ja päättyy kello 21.00 (poisluettuna ruokailuajat).

Lapsi saa vastaanottaa päivittäin yhdeltä omaiseltaan ja läheiseltään puhelun tätä tarkoitusta varatulla puhelinajalla (18.30-19.30). Puhelinaika on kaikille lapsille sama. Puhelun kesto on rajattu 10 minuuttiin.

Keskustelussa laitos kertoi, että puheluita pääsääntöisesti aina kuun-

nellaan siten, että ohjaaja on lapsen vieressä lapsen puhuessa. Ohjaaja kuulee siis mitä lapsi puhuu, mutta ohjaaja ei sen sijaan kuule sitä, mitä puhelun vastaanottaja puhuu.

Mahdollista voisi laitoksen mukaan olla, että lapsi puhuisi puhelun yksityisesti. Laitoksen mukaan kukaan lapsi ei ole pyytänyt, että saisi puhua läheisensä kanssa yksityisesti ilman ohjaajan läsnäoloa. Lapsi voi soittaa tai vastaanottaa puhelun toimistosta tai kuulokkeilla, jolloin puhelu on yksityinen ja voi tapahtua esimerkiksi osaston luokkahuoneessa. Puhelinneuvottelussa laitos totesi, että puhelua ei voi puhua omassa huoneessa kuuluvuusongelmien takia.

Tarkastuksella käydyssä keskustelussa laitos totesi, että erityisen huolenpidon jakson alussa lapsen vaatetus tarkistetaan ja omaisuus otetaan laitoksen haltuun. Haltuunotettavalla omaisuudella tarkoitetaan lähinnä sellaista omaisuutta, jolla lapsi voi vahingoittaa itseään. Esineiden haltuunotosta tehdään laitoksen mukaan päätökset. Mikäli lapsella on mukanaan rahaa, sitä säilytetään lapsen lokerossa osaston toimistossa muun omaisuuden kanssa. Lisäksi lapsen puhelin otetaan pois yhteydenpidon rajoittamista koskevan päätöksen nojalla.

Laitoksen mukaan, mikäli lapsen omaiset vierailevat erityisenhuolenpidon osastolla lapsen luona, on tapaamisen kesto kaksi tuntia. Tapaaminen tapahtuu erityisen huolenpidon yksikön tiloissa. Omaiset ja lapsi voivat poistua yksikön tiloista vain, jos ohjaaja on mukana ja jos ohjaajilla ei ole muita työtehtäviä samaan aikaan. Laitoksen mukaan tämä johtuu siitä, että monesti lapsella on vanhempia, jotka ovat auttaneet lasta karkaamaan.

Laitoksessa vieraileville vanhemmille kerrotaan, että heillä on halutesaan mahdollisuus yöpyä laitoksen vierashuoneessa. Laitos kertoi korvaavansa enintään kerran kuussa tapahtuvat matkat tapaamisiin. Mikäli vanhempi tulee autolla, laitos maksaa vanhemmalle korvauksen julkisen liikenteen mukaan.

Laitos totesi erityisen huolenpidon yksikön ruokailuista, että lapset eivät saa syödä välipaloja, esimerkiksi leipää ruokailujen välillä. Heidän mukaan käytäntö on voimassa kaikissa Sairilan koulukodin osastoilla. Lapsilla on mahdollisuus ruokailujen välillä syödä hedelmiä.

Keskusteltaessa kaupassa käynnistä laitos kertoi, että lapset eivät pääse erityisen huolenpidon aikana kauppaan edes ohjaajan saattamana. Laitoksen mukaan jaksolla on muutakin sisältöä, kuin kaupassakäynti.

Lapselle läheiset henkilöt saavat lähettää lapselle esimerkiksi herkuja, jotka lapsi saa syödä omassa huoneessaan.

Käyttövarojen osalta tarkastajille todettiin, että lapselle maksetaan jakson päätyttyä käyttövarat hänen omalle tililleen.

Laitos kertoi, että kerran viikossa erityisen huolenpidon yksikköön sijoitetuilla lapsilla on varattuna läheisestä koulusta tunnin liikuntasali-vuoro. Yksikön koulun liikuntatunnit ovat tiistaisin ja perjantaisin, mutta lasten kanssa pyritään joka päivä tekemään jotain, kuten käymään kävelyllä tai laitoksen kuntosalilla.

Puhelinneuvottelussa laitos kertoi, että lasten huoneen ovet erityisen huolenpidon yksikössä ovat sähkölukittavia. Huoneen ovi voidaan laittaa lukkoon, mikäli lapsi itse sitä toivoo. Tuolloin ovi on lukossa klo 21:00 – 08:15 välisen ajan ja viikonloppuna klo 22:00 – 10:00. Mikäli huoneen ovi on lukittuina, ulospääsy edellyttää lapsen huoneessa olevan kutsunapin käyttöä. Kutsunapin ”hälytys” kuuluu yksikön toimistossa ja siitä tulee myös ilmoitus henkilökunnan matkapuhelimeen. Hiljaisella tunnilla sekä öisin on päällä kulkuhälytys. Kulkuhälytys menee päälle, mikäli lapsi avaa huoneensa oven.

Laitoksen mukaan tulipalon sattuessa huoneiden ovet aukeavat automaattisesti. Erityisen huolenpidon yksikön toimiston ovi ei ole sähkölukituksen kanssa, mutta toimiston ovea ei pidetä lukossa. Yksikön ulko-ovi sen sijaan on lukossa.

Erityisen huolenpidon yksikössä lasten huoneissa on ovisilmät, joista voi tarkkailla lasta heidän tietämättään. Laitoksen kanssa keskusteluissa kävi ilmi, että heidän mukaan oli kyse varotoimenpiteestä, jolla voidaan varautua väkivaltatilanteisiin. Laitoksesta todettiin, että lasten huoneita ei tarkkailla ovisilmän kautta, ellei siihen ole syytä.

Lasten huoneet olivat riisuttuja, joistakin huoneista puuttui kaapin ovia tai ne olivat huonokuntoisia. Huoneet olivat kylmiä ja Sairilan mukaan ilmanvaihdossa on ollut ongelmia. Erityisen huolenpidon yksikön luokahuone on Sairilan mukaan aina kylmä. Sairila kertoi, että 2014 tehdyn remontin jälkeisistä ongelmista myös Jarrun tiloista ja korjaustarpeista on tehty esitys Senaattikiinteistölle.

Psykologi tapaa lapsia kerran viikossa ja kerran viikossa on omaryhmä. Psykiatri tapaa lapsia tarvittaessa.

3.11 Lasten osallisuus, tieto oikeussuojakeinoista ja jälkiselvittely

Tarkastuksilla ilmeni, että lapsilla ei ollut aina selkeää käsitystä omista oikeuksistaan, laitoksen toimivaltuuksista, rajoitustoimenpiteiden edellytyksistä tai siitä, milloin rajoitustoimenpiteestä tulee tehdä päätös ja milloin, miten ja mille taholle niistä voi valittaa.

Puhelinneuvottelussa laitos kertoi, että heillä on nyt hyvä tahto juurruttaa uusia käytäntöjä oikeussuojakeinoista kertomisen ja jälkiselvittelyn suhteen. Laitoksen mukaan kysymys on työkäytäntöjen kehittämisestä. Tavoitteena on lapsikohtaisen arvion tekeminen mahdollisimman reaaliaikaisesti.

Laitoksen käsityksen mukaan lapsille on luotu mahdollisuudet vaikuttaa muun muassa heitä koskeviin sääntöihin. Oppilaskunta tarjoaa säännöllisen mahdollisuuden tavata johtoa. Oppilaskuntatoiminta on käynnistetty 2010 luvulla ja siitä lukien sääntökeskustelu on säilynyt yhtenä teemana. Laitoksen mukaan oppilaskunnassa käsitellään kaikkia koskevia sääntöjä, jotka viedään oppilaskunnan jälkeen nuorten ryhmiin. Laitoksen mukaan lasten kanssa käydään hyvin usein keskusteluja säännöistä.

Koulun mukaan opetuksen yhteydessä on pyritty selvittämään myös jokaiselle kuuluvia oikeuksia ja yksilölle kuuluvia oikeusturvamekanismeja.

Omavalvontasuunnitelmat eivät olleet tarkastajien havaintojen mukaan ainakaan nähtävillä kaikissa yksiköissä. Laitos totesi, että omavalvontasuunnitelmat eivät olleet kaikille näkyvillä.

3.12 Sosiaalityöntekijän käynnit laitoksessa, osallistuminen hoito- ja kasvatussuunnitelman laatimiseen

Puhelinneuvottelussa keskusteltiin siitä, miten sosiaalityöntekijät käyvät laitoksessa ja ottavat yhteyttä lapseen.

Laitos kertoi, että tietyissä kunnissa sosiaalityöntekijät tekevät työtä hyvin, mutta jotkut kunnat hoitavat työnsä erittäin puutteellisesti. Laitoksen havaintojen mukaan sosiaalityöntekijät ovat todella kiireisiä, jolloin realiteetti lapsen näkökulmasta on, että heidän asiansa hoidetaan viiveellä.

Hoito- ja kasvatussuunnitelman osalta todettiin, että muutaman sosiaalityöntekijän kanssa on keskusteltu hoito- ja kasvatussuunnitelman tekemisestä. Sosiaalityöntekijät ovat esittäneet laitokselle huolta asiasta.

Laitoksen mukaan hoito- ja kasvatussuunnitelman tekemisestä yhteistyössä sosiaalityöntekijän kanssa ei ole vielä kokemusta. Lisäksi laitos totesi, että muutamassa kunnassa, joissa aikaisemmin ei ole ollut sosiaalityöntekijää, on nyt pystytty parantamaan toimintaa merkittävästi niin, että sosiaalityöntekijästä on tullut tieto ja hänet on saatu paremmin tavoitettua lapsen asioissa.

3.13 Käyttövarat

Laitoksen mukaan lapsen käyttövarat maksetaan lapsen tilille. Jos lapsella ei ole tiliä, niin hänelle annetaan lahjakortti.

Laitoksen mukaan käyttövaroja ei voida maksaa lapselle käteisellä, sillä käteiskassaa ei ole.

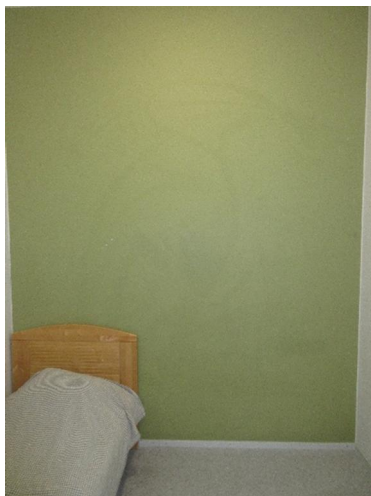
Laitos vahvisti, että erityisen huolenpidon osastolla käyttövarat maksetaan vasta nuoren päättäessä jakson.

3.14 Tilat ja lasten huoneet

Osa laitoksen tiloista oli huonokuntoisia ja kylmiä.

Laitoksen mukaan patterit ja jäähdyttimet eivät ole tarkoituksenmukaisia. Mittaukset, jotka on tehty esimerkiksi lasten huoneissa eivät anna oikeita tuloksia.

Laitoksen mukaan epäkohdista on toistuvasti ilmoitettu Senaatti kiinteistölle.



Erään lapsen huone

Osastojen ulko-ovien lukitsemisesta (erityisen huolenpidon yksikössä ja muilla osastoilla liikkumisvapauden rajoittamispäätöksen aikana) laitos kertoi, että palotarkastuksessa on todettu, että kun laitoksessa on jatkuva henkilöstömiehitys, niin ovet osastoilla voidaan pitää lukossa. Lisäksi apua olisi tulipalotilanteessa saatavilla muutoinkin, sillä palohälytys näkyy koko Sairilan koulukodissa.

3.15 Viranomaisvalvonnan jälkeiset toimenpiteet

Keskusteltiin aikaisemmasta viranomaisvalvonnasta ja rajoitustoimenpiteiden käytöstä ja miten annettua ohjausta on noudatettu.

Laitoksen mukaan kaikki palaute otetaan vakavasti. Esimerkiksi lasten liikkumista on lähdetty viime vuonna enemmän tarkastelemaan.

3.16 Koulun tiedonsaanti lasten asiakirjoista

Keskusteluissa ilmeni, että koulun rehtorilla on oikeus lukea tietojärjestelmästä myös lapsen sijaishuollon järjestämiseen liittyvät tiedot.

Laitoksen mukaan myös laitoksen psykologilla on lukuoikeus lapsen asiakirjoihin.

4 AIKAISEMPI VIRANOMAISVALVONTA

Tarkastuspöytäkirjassa on syytä käsitellä myös aikaisempaa kuntien ja aluehallintoviraston viranomaisvalvontaa, josta ilmenee, miten valvontaa on toteutettu ja mitä valvonnassa on ilmennyt.

Pöytäkirjassa on huomioitava myös Vuorelan koulukotiin tehtyä tarkastus (EOAK/356/2018 ja EOAK/846/2018) sekä tarkastuksen jälkeen opetushallituksen kaikille valtion koulukodeille antamaa ohjeistus.

Itä-Suomen aluehallintoviraston valvontamuistio 9.10.2018 (ISAVI/3822/2017).

Jyväskylän kaupungin sosiaalipalveluiden valvontakoordinaattori pyysi 26.10.2017 sähköpostitse Itä-Suomen aluehallintoviraston kannanottoa Sairilan koulukodin erityisen huolenpidon yksikön, Jarrun, rajoituskäytänteistä.

Valvontakoordinaattorin ilmoituksen mukaan Sairilan koulukodin erityisen huolenpidon yksikössä, Jarrussa, oli käytössä toimintatapa, jonka mukaan lapset soittavat aikuisen valvonnassa vain niille läheisille, joiden katsotaan tukevan sijaishuollon tavoitetta. Lapsilla ei ole henkilökohtaisia puhelimia käytössään.

Jyväskylän kaupunki oli ollut Sairilan koulukodin kanssa erimielinen lapsen yhteydenpidon rajoittamisesta, eikä yhteydenpitoa esimerkiksi sähköpostikeskusteluiden kohteena olleen lapsen tyttöystävään oltu nähty tarpeelliseksi rajoittaa. Sähköposteista ilmeni, että kyseisen lapsen puheluita sisarensa kanssa oli rajattu ilman, että asiassa on tehty yhteydenpidon rajoituspäätöstä.

Aluehallintovirasto totesi ratkaisussaan Sairilan koulukodin erityisessä huolenpidossa olevien lasten yhteydenpitoa säännönmukaisesti rajoitetun ilman lastensuojelulain 63 §:n mukaista yhteydenpidon rajoittamista koskevaa päätöstä.

Aluehallintovirasto totesi, että lapsen yhteydenpitoa ei voida säännönmukaisesti rajoittaa, sillä perusteella, että lapselle on tehty päätös erityisestä huolenpidosta ja tämä on sijoitettuna erityisen huolenpidon yksikköön. Mikäli lapsen yhteydenpidosta läheisiinsä on erimielisyyttä, eikä tätä voida toteuttaa asianomaisten toivomalla tavalla lastensuojelulain 62 §:n edellytykset huomioiden, tulee yhteydenpidon rajoittamisesta tehdä valituskelppoinen päätös.

Lisäksi aluehallintovirasto totesi, etteivät yksiköiden säännöt saa korvata lain mukaisia rajoitustoimenpiteitä.

Erityisen huolenpidon aikana lapsen liikkumisvapautta voidaan hänen hoitonsa ja huolenpitonsa edellyttämässä laajuudessa rajoittaa, mutta mikäli lapseen kohdistetaan erityisen huolenpidon aikana muita lastensuojelulain mukaisia rajoitustoimenpiteitä, on niiden kirjaaminen toteuttava siten, kuin lastensuojelulain 74 §:ssä säädetään rajoitustoimenpiteiden kirjaamisesta. Yksikön yleiset säännöt tai toimintakäytännöt eivät saa sisältää lastensuojelulain rajoitustoimenpiteitä, vaan niistä on tehtävä erilliset sijoitetun lapsen tilanteesta ja tarpeista syntyvät rajoitustoimenpidekirjaukset tai -päätökset.

Johtopäätöksensä aluehallintovirasto totesi vielä, että saadun selvityksen mukaan Sairilan koulukodin erityisen huolenpidon yksikössä, Jarrassa, on käytäntönä, että sosiaalityöntekijä ja huoltajat nimeävät ne henkilöt, joiden kanssa lapsen yhteydenpito erityisen huolenpidon jakson aikana mahdollistetaan. Lapsilla ei ole yksikössä käytössään omaa puhelinta. Käytäntöjen mukaan yksikössä asuvat lapset soittavat puhelunsa ohjaajan valvonnassa. Lapset eivät selvityksessä annettujen tietojen mukaan ole tosiasiallisesti osallisena yhteydenpitoaan koskevan sopimuksen teossa.

Sähköpostikirjeenvaihdon kohteena olleen lapsen yhteydenpitoa sisareen ja tyttöystävään oli selvitysten mukaan rajoitettu, eikä rajoittamisesta vallinnut asianosaisten kesken yhteisymmärrystä. Lapsen asiasta vastaava sosiaalityöntekijä ei ole nähnyt tarvetta lapsen yhteydenpidon rajoittamiselle eikä päätöstä yhteydenpidon rajoittamisesta ole tuolloin ollut voimassa. Sähköpostikirjeenvaihdossa ilmenee myös, että lapsen puheluita tyttöystävän kanssa on mahdollisesti ohjaajien toimesta kuunneltu.

Aluehallintovirasto totesi, että päätöksellä erityisestä huolenpidosta voidaan rajoittaa vain lapsen vapaata liikkumista. Lasta voidaan estää poistumasta yksikön tiloista ilman lupaa tai valvontaa, eikä erillistä päätöstä liikkumisvapauden rajoittamisesta tarvitse tuolloin tehdä. Erityisellä huolenpidolla ei kuitenkaan tarkoiteta ensisijaisesti lapsen oikeuksien rajoittamista vaan tälle järjestettävää erityistä moniammatillista hoitoa ja huolenpitoa. Mikäli lapsen yhteydenpito estetään tai sitä rajoitetaan erityisen huolenpidon aikana, eivätkä asianomaiset ole tästä yksimielisiä, tulee rajoittamisesta tehdä päätös.

Aluehallintovirasto korosti, että yhteydenpidon rajoittamisesta tulee tehdä muutoksenhakukelpoinen rajoituspäätös aina, kun yhteydenpidon toteuttamisesta syntyy asianomaisten kesken vähäisintäkin erimielisyyttä. Tarvittavat päätökset on tehtävä myös silloin, kun lapseen kohdistetaan muita lastensuojelulain 11 luvun tarkoittamia rajoitustoimenpiteitä. Mainitun kaltaisia säännönmukaisia rajoituksia ei voida tehdä perustuen erityistä huolenpitoa koskevaan päätökseen.

Aluehallintovirasto katsoi, että Sairilan koulukoti toimii virheellisesti rajoittaessaan lapsen yhteydenpitoa läheisiinsä ilman lastensuojelulain 62-63 §:n mukaista yhteydenpidon rajoittamista koskevaa päätöstä.

Mikäli lapsen yhteydenpitoa rajoitetaan lastensuojelulain 62 §:n mukaisella päätöksellä, tulee päätöksestä ilmetä mainitun lain 63 §:n mukaisesti rajoituksen syy, henkilöt, joihin rajoitus kohdistuu, millaista yhteydenpitoa rajoitus koskee ja missä laajuudessa rajoitus toteutetaan.

Koska yhteydenpidon rajoittamista koskevalla päätöksellä rajoitetaan lapsen yhteydenpidon lisäksi myös hänen läheistensä yhteydenpitoa, on valitusoikeus päätöksestä lastensuojelulain 89 §:n 3 momentin mukaan kaikilla niillä tahoilla, joita rajoitus koskee. Aluehallintovirasto totesi, ettei yhteydenpidon rajoituspäätöstä voida lastensuojelulain 63 §:n edellytykset huomioiden kohdistaa yksilöimättömään henkilöpiiriin.

Uudenmaan sijoittajakunnat tekivät Sairilan koulukotiin valvontakäynnin 14-15.3.2019.

Valvontakäynnistä laadittu pöytäkirja pyydettiin nähtäväksi. Pöytäkirjasta ilmenee, ettei laitoksen sijaintikunta tai aluehallintovirasto ole tehnyt valvontakäyntejä Sairilaan lähivuosina.

Pöytäkirjan mukaan jokaiselle nuorelle nimetään Sairilassa ”omaryhmä” (omaohjaaja, erityistyöntekijä, opettaja, nuori), joka suunnittelee nuoren hoitoa ja tekee merkittäviä nuoren arkeen vaikuttavia päätöksiä, kuten myöntää ”kaupunkilupia”.

Nuorten liikkumisen tulee olla vapaata päivärytmin sallimissa rajoissa ja mikäli liikkumista on tarpeen rajoittaa, asiasta on tehtävä lastensuojelulain mukainen päätös. Valvontaryhmä ehdottaa, että kaupunkilupakäytännöstä luovutaan.

Jarrassa nuorten huoneiden ovissa on ovisilmät, joista näkee ainoastaan ulkoa sisään. Nuorta voidaan siis ovisilmän kautta tarkkailla hänen tietämättään. Tämä on arveluttava tilanne nuoren yksityisyyden suojan kannalta ja toivotaan korjattavaksi esim. siten, että oveen lisätäisiin toinen ovisilmä, josta näkisi ulos.

Nuorten liikkuminen on Sairilassa hyvin rajoitettua. Lähtökohta on se, että nuoret eivät saa liikkua Sairilan alueella eivätkä sen ulkopuolella ilman ohjaajaa. Tämä on yleinen käytäntö, eikä nuorille tehdä siihen liittyen liikkumisvapauden rajoituspäätöksiä. Käytäntö on lastensuojelulain vastainen, mistä Helsingin asiakasohjaus on huomauttanut jo edellisellä valvonta- ja ohjauskäynnillään vuonna 2014.

Asiaa ei kuitenkaan ole korjattu, ja johtaja kertoi olevansa tietoinen lainvastaisesta tilanteesta. Johtajan mukaan taustalla ovat käsistä riistäytyneet levottomuudet ja väkivaltaisuuudet, joiden vuoksi liikkuminen rajattiin täysin valvotuksi vuonna 2014. Johtajan mukaan Sairilassa ollaan keinottomia sen suhteen, miten nuorten liikkumisen voisi turvallisesti vapauttaa.

Sairila antoi 3.5.19 valvontakäynnin jälkeen omat kommenttinsa mm. edellä mainittuihin epäkohtiin.

Eristyspäätökset: kaikissa tarkastuskäynillä katsotuissa rajoituspäätöksissä oli perusteet. Yksittäisessä päätöksessä perusteet olivat kirjattu niukasti. Asia käsitellään ja ohjeistetaan Sairilassa.

Kaupunkiluvat: kun nuori harjoittelee itsenäistä asiointia yms. keskustassa, on siitä tehty suunnitelma, yksittäisissä tapauksissa sopimus. Kiinnitämme jatkossa huomiota siihen, ettei tällä aseteta nuorta alisteiseen asemaan ja arvioimme käytännön.

Liikkuminen: Koulukotien (huom. myös muita laitospäristöjä koskeva tutkimus kuvaa vastaavanlaista ilmiötä) historiaa tarkastellessa on oppilaiden välinen väkivalta ja kiusaaminen ollut merkittävä ongelma. Tätä tukevat mm. STM:n selvitys kaltoinkohtelusta sijaishuollossa. Tutkimuksissa entiset oppilaat kuvaavat ns. vahvempien oppilaiden mielivaltaa ja väkivaltaan perustuvaa hierarkkista alakulttuuria. Tähän asiaan tulisi suhteutua hyvin vakavasti, koska oppilaiden välinen vallankäyttö, konkretisoituen jopa raakaan väkivaltaan, voi vaikuttaa keskeisesti yksilön turvallisuuteen ja laajasti sijaishuollon toteutumiseen.

Sairilassa aikuisjohtoisen liikkumisen myötä, ovat rajoituspäätökset vähentyneet merkittävästi. Myös kiusaaminen ja oppilaiden välinen väkivalta on oppilaille tehtyjen kyselyjen sekä henkilöstön havaintojen mukaan vähäistä. Valvotun liikkumisen myötä nuoret ovat merkittävästi paremmin hoidon ulottuvissa, aikuisten kanssa vuorovaikutuksessa, tupakan ja huumausaineiden välitys lieveilmiöineen on vähentynyt, nuorten väliset tappelut ja pahoinpitelyt käytännössä loppuneet, harrastaminen lisääntynyt.

Käytännössä laitosalueelle muodostuvan negatiivisen ryhmäilmiön (joka tunnetaan kasvatustieteessä ja psykologiassa hyvin) vaikutus on ohitettu lakien ja säädösten säätämisessä. Tilanteen rauhoittumisen myötä on liikkumisessa siirrytty vapaampaan suuntaan.

Kuopion kaupunki teki valvontakäynnin Sairilaan 30.10.2019.

Valvontakäynnistä laaditun pöytäkirjan mukaan valvontakäynnillä tuli esille, että Sairilan koulukodissa lasten aseman ja oikeuksien toteutumisessa on ongelmia.

Kuopiolainen lapsi oli ottanut yhteyttä eduskunnan oikeusasiamieheen Sairilassa saamastaan kohtelusta. Kysymyksessä on koulukodin asiakkailleen asettama liikkumista rajoittava sääntö, josta ei ole tehty yksilökohtaisia perusteltuja liikkumisvapauden rajoittamispäätöksiä, kuten lastensuojelulain mukaan kuuluu. Kuopiolainen lapsi on sijoitettuna koulukodin osastolle eikä siis ole kysymys erityisen huolenpidon yksiköstä, jossa liikkumista voisi rajoittaa ilman erillistä päätöstä.

Valvontapöytäkirjan mukaan sosiaalityöntekijät tapasivat lapsen valvontakäynnillä ja keskustelivat hänen esille tuomistaan epäkohdista hänen kanssaan. Nuoren mukaan nuoret eivät saa Sairilassa viettää aikaa yhdessä ilman, että aikuinen valvoo tilannetta kuuloetäisyyden päässä. Nuoren mukaan he eivät voi puhua keskenään mitään ”nuorten juttuja” tämän vuoksi. Nuori ei kertomansa mukaan ole saanut ulkoilla yksinkään siinäkin tilanteessa, jolloin hänellä ei ole ollut päällä yhteydenpidon rajoittamispäätöstä. Käydyssä keskustelussa asiaa selvitettiin perusteellisesti. Koulukodin henkilökunta esitti tilastoja heidän tekemistään rajoituspäätöksistä, joita oli yllättävän vähän siihen nähden, millaisia koulukotiin sijoitettujen lasten ongelmat ovat.

Koulukodin kanta asiaan oli se, että koulukodit olisivat tämän säännön [liikkumisvapauden rajoituspäätös LVR] osalta erityisasemassa, sama käytäntö on kaikissa valtion koulukodeissa ja LVR-päätöstä ei siksi tarvitse tehdä. Kuopion kaupungin puolesta todettiin, että lastensuojelulain perusteella rajoituspäätöstä ei voi jättää tekemättä tilanteessa, jossa lapsen liikkumisvapautta tosiasiallisesti rajoitetaan, eikä varsinkaan korvata sitä rajoittamista tarkoittavalla säännöllä.

Kysymykseen siitä eivätkö muut sijoittajakunnat ole ottaneet asiaa esille valvontakäynneillään koulukoti vastasi, että asia ei ole noussut esille tai jos on noussutkin, asia on muissa kunnissa ymmärretty ja siis hiljaa hyväksytty.

Sairilan johtaja kertoi lisäksi, että Itä-Suomen aluehallintovirastokaan ei ole kiinnittänyt asiaan huomiota. Tämä osoittautui valvontakäynnin jälkeen vääräksi tiedoksi, koska Itä-Suomen aluehallintovirasto oli 9.10.2018 antanut valvontamuistion Sairilan koulukodin lapsen oikeuksien rajoittamisesta erityisen huolenpidon yksikössä. Muistion mukaan erityisen huolenpidon yksikössä ei voida rajoittaa lapsen yhteydenpitoa läheisiinsä ilman rajoituspäätöstä.

Valvontakäynnin jälkeen Kuopion valvontatarkastaja on ollut yhteydessä Itä-Suomen aluehallintovirastoon. Kuopion sijoittaman nuoren kohdalla koulukoti on aikonut luopua lainvastaisesta menettelystä rajoitusten suhteen.

Oikeusasiamiehen laillisuusvalvontakäytännöstä todettakoon Vuorelan koulukotiin tehty tarkastus, jonka tarkastuspöytäkirjassa (EOAK/356 ja 846/2018) kiinnitettiin erityistä huomiota rajoitustoimenpiteisiin ja päätöksentekovelvollisuuteen. Lasten liikkumisen osalta pöytäkirjassa todettiin mm., että lasten vapaa-aikaa koskevat voimakkaat rajoitukset liikkumisessa on toteutettu ilman, että asiassa olisi tehty yksilökohtaisia lasta koskevia päätöksiä. Lapset eivät saa poistua laitoksen rajaamalta ulkoilualueelta ja lasten liikkuminen laitoksen ulkopuolella on valvottua.

Lasten liikkumista koskevat rajoitukset saattavat olla laissa säädettyä liikkumisvapauden rajoittamista. Apulaisoikeusasiamies kiinnitti koulukodin huomiota päätöksentekovelvollisuudesta todettuun.

Pöytäkirjassa todettiin vielä, että terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen alaisista lastensuojeluyksiköistä annetun lain 7 §:n mukaan perusopetuksen ja siihen liittyvän muun opetuksen järjestämisestä valtion koulukodeissa on voimassa, mitä perusopetuslaissa (628/1998) ja sen nojalla säädetään, määrätään ja päätetään.

Perusopetuslain mukaan opetuksen järjestäjän tulee opetussuunnitelman yhteydessä laatia ja ohjeistaa suunnitelma kurinpitokeinojen ja kasvatustieteiden käytännön toteuttamisesta ja niihin liittyvistä menettelytapoista. Opetushallituksen tulee opetussuunnitelman perusteissa antaa määräykset suunnitelman laatimisesta.

Opetuksen järjestäjän tulee myös hyväksyä järjestyssäännöt tai antaa muut koulussa tai muussa opetuksen järjestämispaikassa sovellettavat järjestysmääräykset, joilla edistetään koulun sisäistä järjestystä, opiskelun esteetöntä sujumista sekä kouluuyhteisön turvallisuutta ja viihtyisyyttä.

Opetushallitus antoi lausunnon 20.4.2018 (OPH-581-2018). Lausunnon mukaan Lain 7 §:n mukaan perusopetuksen ja siihen liittyvän muun opetuksen järjestämisestä valtion koulukodeissa on voimassa, mitä perusopetuslaissa (628/1998) ja sen nojalla säädetään, määrätään ja päätetään. Tällä perusteella Opetushallitus katsoi, että valtion koulukodeissa perusopetusta järjestettäessä (mukaan lukien oppilaiden kurinpitoa ja työrauhan turvaamista koskevat toimenpiteet) sovelletaan perusopetuslakia ja sen nojalla annettuja säännöksiä ja määräyksiä. Lastensuojelulakia sovelletaan koulukodin muussa toiminnassa.

Opetushallitus saattoi lausuntonsa tiedoksi Valtion koulukotien johtokunnalle.

5 RAJOITUSTOIMENPITEET

5.1 Yleistä

Lastensuojelulain 64 §:n mukaan laitoshuoltona järjestettävän sijaishuollon aikana lapseen saa 65–73 §:n nojalla kohdistaa rajoitustoimenpiteitä vain siinä määrin kuin sijaishuoltoon johtaneen päätöksen tarkoituksen toteuttaminen, lapsen oma tai toisen henkilön terveys tai turvallisuus taikka muun mainituissa säännöksissä säädetyn edun turvaaminen välttämättä vaatii. Toimenpiteet on toteutettava mahdollisimman turvallisesti ja lapsen ihmisarvoa kunnioittaen.

Lastensuojelulain mukaisten rajoitustoimenpiteiden käytön keskeisenä tavoitteena on pyrkiä turvaamaan huostaanoton tarkoituksen toteutuminen ja samalla lapsen itsensä tai toisen henkilön suojaaminen. Rajoitustoimenpiteitä käytettäessä joudutaan aina välttämättömissä määrin puuttumaan joihinkin perustuslain turvaamiin lapselle kuuluviin perusoikeuksiin.

Harkittaessa rajoitustoimenpiteiden käyttöä, on aina arvioitava yksilöllisesti, missä laajuudessa kulloinkin on välttämätöntä puuttua kyseessä olevan lapsen perusoikeuksiin. Rajoitustoimenpiteitä voidaan käyttää vain lastensuojelulain tarkoittamissa tilanteissa ja laissa säädetyillä edellytyksillä. Rajoitustoimenpiteitä ei esimerkiksi voida käyttää kaavamaisesti toteutettuna kaikkia sijoitettuja lapsia koskevana kasvatukseen. Rajoitustoimenpiteitä ei saa koskaan käyttää rangaistuksena.

5.2 Rajoittamista vai kasvatusta

Lastensuojelulain 4 a §:n mukaan lastensuojelun on turvattava lapsen hyvä hoito ja kasvatusta, lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito sekä lapsen oikeus tasapainoiseen kehitykseen ja hyvinvointiin siten kuin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 1 §:ssä säädetään.

Säännöksen mukaan rajoitusten käytön edellytyksistä ja päätöksentekovelvollisuudesta säädetään erikseen lain 11 luvussa. Lapsen hoito, kasvatusta, valvonta tai huolenpito ei saa sisältää 11 luvussa tarkoitettuja rajoituksia.

Lastensuojelulain mukaisten rajoitusten käyttämisestä on edellä sanottu mukaisesti erotettava rajojen asettaminen lapsen kasvatuksessa. Jos kysymys on lapsen hoidosta ja huolenpidosta ja siihen sisältyvästä tavanomaisten yleisesti hyväksytyjen rajojen asettamisesta, kysymys ei ole lain tarkoittamista rajoitustoimenpiteistä.

Kasvatukseen liittyvät säännöt eivät saa kuitenkaan olla mielivaltaisia tai liiallisia. Niiden käytössä tulee aina huomioida lapsen ikä ja kehitystaso, sukupuoli, lapsen uskonnollinen- ja kulttuuritausta sekä muut lapsen yksilölliset tarpeet ja olosuhteet.

Kasvatuksellisten keinojen tarkoitus, kesto ja intensiteetti ei voi olla sama kuin lain tarkoittamien rajoitustoimenpiteiden. Kysymys on aina sellaisista valinnoista, joita voidaan pitää perustellusti lapsen yksilölliseen ja tarpeenmukaiseen sijaishuollon järjestämiseen sisältyvänä kasvatuksena.

5.3 Rajoituspäätökset ja rajoituksiin liittyvä kirjaaminen

Rajoitustoimenpiteitä koskevia päätöksiä tai toimenpiteitä tarkastuksella saadun selvityksen ja laitoksen toimittaman koosteen mukaan oli

tehty vuonna 2018 yhteensä 370 ja vuonna 2019 393.

Päätökset ja kirjaukset koskivat aineiden ja esineiden haltuunottoa, liikkumisvapauden rajoittamista, yhteydenpidon rajoittamista, henkilökatsastusta ja – tarkastusta, eristämistä, omaisuuden ja lähetysten tarkastamista ja kiinnipitämistä.

Kiinnipitoja oli vuonna 2018 9 ja vuonna 2019 12.

Laitosta pyydettiin toimittamaan kaikki syyskuussa 2019 tehdyt rajoituspäätökset. Rajoitustoimenpiteitä oli mainittuna aikana tehty yhteensä 43.

Lastensuojelulain 74 §:n mukaan lain 65–70 §:ssä tarkoitettujen rajoitustoimenpiteiden käytön seurannan ja valvonnan turvaamiseksi on lastensuojelulaitoksen asianmukaisesti kirjattava käyttämänsä rajoitustoimenpiteet.

Kirjaamisen tulee sisältää rajoitustoimenpiteen kuvaus, toimenpiteen peruste ja kesto, toimenpiteestä päättäneen, sen käytännössä toteutaneen ja siinä läsnä olleen henkilön nimi sekä tarvittaessa 66 §:n 1 momentissa ja 67 §:n 3 momentissa tarkoitettu erityinen syy. Lisäksi on mainittava toimenpiteen mahdollinen vaikutus hoito- ja kasvatussuunnitelmaan.

Kirjaamisessa on myös mainittava, miten lasta on kuultu ennen rajoitustoimenpiteestä päättämistä tai sen toteuttamista ja lapsen mielipide asiasta. Kirjaamisen sisältö on lähetettävä tiedoksi 13 b §:ssä tarkoitettulle lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle kuukausittain.

Kirjausmerkinnöistä on selvittävä myös se, miten rajoitustoimenpide on tosiasiallisesti toteutettu ja onko samanaikaisesti tai peräkkäin käytetty eri rajoitustoimenpiteitä.

Päätöksen perustelut sekä päätöstä koskevat kirjausmerkinnät, kuten myös siihen liittyvät lapsesta laaditut päivittäismerkinnät ovat valvonnan väline. Näiden asiakirjamerkintöjen perusteella lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on mahdollisuus arvioida, onko rajoitustoimenpiteisiin ollut edellytyksiä.

Sosiaalityöntekijällä on kirjausten perusteella mahdollisuus, varsinkin erimielisyystilanteissa, arvioida yhdessä lapsen ja laitoksen kanssa onko sijaishuoltopaikka toiminut asiassa lainmukaisella tavalla. Kirjausten avulla voidaan myös arvioida sitä, miten rajoitustoimenpiteiden käyttöä mahdollisesti voitaisiin tulevaisuudessa vähentää tai niiden käyttämiseltä säästyä kokonaan. Päätösten perustelujen sekä asianmukaisten kirjausmerkintöjen perusteella arvioidaan siis myös järjestettävän sijaishuollon laatua.

Asianmukainen kirjaaminen on myös työntekijöiden oikeusturvan kannalta tärkeää.

Lastensuojelulaitoksen on edellä sanotun mukaisesti kirjattava ja tarkemmin kuvattava lasta koskeviin asiakirjoihin (päivittäismerkintöihin) myös laitoksen käytäntöihin perustuvat kasvatukselliset toimenpiteet, joita lapseen on kohdistettu.

5.4 Yhteydenpidon rajoittaminen

Sijaishuollossa olevan lapsen oikeutta pitää yhteyttä vanhempiinsa tai muihin hänelle läheisiin henkilöihin saadaan lastensuojelulain 63 §:ssä tarkoitetulla päätöksellä rajoittaa, jos yhteydenpidosta ei ole voitu 30 §:ssä tarkoitetussa asiakassuunnitelmassa tai erityisestä syystä muutoin sopia lapsen ja hänen vanhempiensa tai muiden läheistensä kanssa.

Säännöksen tarkoittama yhteydenpito-oikeus liittyy perustuslain 10 §:ssä ja ihmisoikeussopimuksissa turvattuun yksityiselämän, perhe-elämän ja luottamuksellisen viestin suojaan. Yksityiselämän piiriin kuuluu muun muassa yksilön oikeus solmia ja ylläpitää suhteita muihin ihmisiin ja ympäristöön. Lapsen oikeus pitää yhteyttä perheeseensä on lapsen ihmisoikeus.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan mukaan jokaisella on oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämäänsä, kotiinsa ja kirjeenvaihtoonsa kohdistuvaa kunnioitusta. Artikla turvaa niin lapsen oikeutta yhteydenpitoon kuin lapsen vanhempien tai muiden läheisten oikeutta pitää yhteyttä lapseen.

Viranomaisilla ei ole mainitun artiklan mukaan oikeutta puuttua tämän oikeuden käyttämiseen muutoin kuin silloin, kun laki sen sallii, ja kun se on demokraattisessa yhteiskunnassa välttämätöntä. Tämän vuoksi yhteydenpidon rajoituksista on säädettävä lailla ja rajoituksia on tulkitettava ahtaasti.

Lastensuojelulain muuttamista koskevan hallituksen esityksen, jossa rajoitustoimenpiteiden yksityiskohtaiset perustelut ovat, (HE 225/2004), todetaan muun muassa, että ”Yhteydenpidon rajoittamisesta tulee sanotun 25 §:n 1 momentin mukaan aina tehdä päätös, jos yhteydenpidosta ei ole voitu huoltosuunnitelmassa tai erityisestä syystä muutoin sopia lapsen ja hänen vanhempiensa tai muiden läheistensä kanssa asianomaisia tyydyttävällä tavalla. Huoltosuunnitelman tekemisestä vastaavan viranhaltijan tehtävänä on ohjata ja neuvoa asianomaisia yhteydenpidosta neuvoteltaessa ja sovittaessa.”

Hallituksen esityksessä edelleen todetaan, että ”viranhaltijan tulee myös pyrkiä käytännössä varmistumaan siitä, että yhteydenpitoa koskeva sopimus varmasti on asianomaisten hyväksymä ja, että asian-

omaiset todella ovat ymmärtäneet sen merkityksen. Suositeltavaa olisi siltä osin kuin siinä on sovittu yhteydenpidosta, sisällytetään sosiaaliviranomaisen selostus siitä, miten asianomaisten hyväksynnät on varmistettu. Jos yhteydenpidon määrästä tai sen toteuttamistavasta syntyy asianomaisten kesken vähäisintäkin erimielisyyttä, tulee asiassa aina tehdä hallintopäätös. Yhteydenpidon rajoittaminen ei siten voi jäädä huoltosuunnitelmaan kirjattun rajoittamisen varaan, jos esimerkiksi lapsen vanhempi on tyytymätön yhteydenpitoaikoihin, yhteydenpidon tapoihin tai muihin yhteydenpitoa koskeviin ratkaisuihin.”

Sairilan koulukoti toimitti syyskuussa 2019 laitoksessa tehdyt kaikki rajoituspäätökset nähtäväksi. Eräs päätöksistä koski yhteydenpidon rajoitusta. Kyseinen päätös oli laadittu siten, että siitä ilmeni vain ne henkilöt, joihin lapsi saa pitää yhteyttä sen sijaan, että päätöksessä olisi mainittu rajoituksen kohteena oleva henkilö.

Sairilan koulukodin yleisissä säännöissä todetaan, että "Jos sinulle on asetettu yhteydenpitorajoitus, on sinulla mahdollisuus pitää yhteyttä oppilaspuhelimella niihin henkilöihin, jotka ovat määritelty rajoituksen ulkopuolelle".

Myös eräiden erityisen huolenpidon jaksolla olevien lasten päätöksissä oli lueteltu ne henkilöt, joihin lapsi saa olla yhteydessä. Päätöksissä ei oltu kuitenkaan mainittu kaikkia lapselle läheisiä henkilöitä. Laitoksesta saadun tiedon mukaan Sairilan koulukoti edellyttää aina sijoittavalta kunnalta, että ennen erityisen huolenpidon jakson aloittamista lapselle tehdään koko jakson ajaksi yhteydenpidon rajoittamista koskeva päätös.

Yhteydenpidon rajoittamispäätöstä tehtäessä sosiaalityöntekijän on laitoksen mukaan lasta sijoitettaessa arvioitava, kehen lapsi voi olla jakson aikana yhteydessä. Kunnassa tehdyt päätökset oli laadittu käytännössä siten, että päätöksissä on positiivisella tavalla todettu, kehen henkilöön lapsi saa pitää puhelimitse yhteyttä. Päätökset oli tehty Sairilan koulukodin ohjaamalla tavalla.

Lastensuojelulain 61 a §:ssä on säädetty rajoitustoimenpiteiden käyttämisen yleisistä edellytyksistä sekä 62 §:n 4 momentissa yhteydenpidon rajoittamista koskevasta erityisestä suhteellisuusperiaatteesta. Rajoituspäätöksestä on ilmentävä ne välttämättömät syyt, jotka ovat aiheuttaneet yhteydenpidon rajoituspäätöksen teon, sekä millä edellytyksillä on päädytty tiettyyn päätöksestä ilmenevään rajoituksen kestoja ja laajuutta koskevaan määräykseen.

Päätöstä tehtäessä on aina harkittava, voidaanko rajoituksen tarkoitus saavuttaa lievemmillä keinoilla. Rajoituspäätös on lopetettava heti, kun rajoitus ei ole enää välttämätön.

Lapselle on lastensuojelulain 54 §:n 1 momentissa turvattu oikeus läheisiin ihmissuhteisiin. Tämä oikeus ei rajoitu pelkästään lapsella ennen sijaishuollon alkua olleisiin ihmissuhteisiin, vaan se tarkoittaa myös lapsen oikeutta solmia ja kehittää sijaishuollon aikana uusia ihmissuhteita ja tavata ja pitää yhteyttä näihin uusiin hänelle läheisiin henkilöihin. Lapselle voi olla myös tärkeää se, että lapsen katkoksissa olleita ihmissuhteita pyritään sijaishuollon aikana elvyttämään ja edistämään.

Lain tarkoittamia läheisiä henkilöitä ovat yleensä lapsen vanhempi ja lapsen isovanhemmat, sisarukset ja muut läheiset sukulaiset. Arviointi kuitenkin siitä ketä on pidettävä lain tarkoittamana lapselle läheisenä henkilönä, on tehtävä yksilöllisesti lapsen olosuhteet ja hänen toivomustensa ja mielipiteittensä huomioivalla tavalla.

Rajoitustoimenpiteitä koskevassa päätöksenteossa on siis yksilöllisesti arvioitava laissa säädettyjen edellytysten täyttyminen, ja tämän jälkeen arvioitava yksilöllisesti minkälainen rajoitus (kestoltaan ja intensiteetiltään) on välttämätön lapsen sijaishuollon järjestämiseksi.

Lastensuojelulaki ei salli päätöksentekoa kaavamaisesti ”jokaista lasta koskevana”.

Lastensuojelulaki ei myöskään salli menettelyä, jossa sijaishuolto- paikka edellyttää sisällöltään tietynlaisten päätösten tekemistä.

Lapsen ja hänen yhteydenpitoon oikeutetun läheisensä kannalta tällainen päätöksenteko, joka ei perustu yksilölliseen harkintaan on ongelmallista asianosaisten oikeusturvan kannalta.

Yhteydenpidon rajoittamispäätöksen tulee koskea sitä henkilöä, jonka oikeutta päätöksellä on rajoitettu. Lapsen asiakassuunnitelmassa tulee puolestaan lastensuojelulain 30 §:n mukaan kirjata se, miten toteutetaan lapsen yhteydenpito ja yhteistoiminta hänen vanhempiensa ja muiden hänelle läheisten henkilöiden kanssa.

Yhteydenpidon rajoituspäätöksellä puututaan voimakkaasti lapsen ja hänen vanhempiensa oikeuksiin. Tämän takia asianosaisille on turvattava mahdollisuus käyttää heille kuuluvaa oikeutta tehokkaisiin oikeussuojakeinoihin.

Perustuslain 21 § sisältää oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä ja hyvän hallinnon takeita koskevan perussäännöksen. Sen mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheutonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa. Perustuslain 21 §:ä läheisesti vastaava säännös on Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappale oikeudesta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 13 artikla sisältää säännöksen oikeudesta tehokkaaseen oikeussuojakeinoon. Sen mukaan jokaisella, jonka sopimuksessa tunnustettuja oikeuksia ja vapauksia on loukattu, on oltava käytettävissään tehokas oikeussuojakeino kansallisen viranomaisen edessä.

Yhteydenpidon rajoittamista koskevaan päätökseen saa hakea muutosta 12 vuotta täyttänyt lapsi ja lapsen huoltaja sekä se henkilö, jonka yhteydenpitoa lapseen päätöksellä on rajoitettu.

Viranomaiselle kuuluvaan hyvään hallintoon ja lapsen yhteydenpidon edistämisvelvollisuuteen kuuluu se, että lapselle ja hänen vanhemmilleen selvitetään heidän oikeutensa ja viranomaisen velvollisuudet asiassa.

Yhteydenpidon rajoituspäätöksillä on silloin, kun se on tehty yksilöimättä rajoituksen piirissä olevia henkilöitä, voitu tosiasiasa myös rajoittaa lapsen ja hänelle lain tarkoittamien läheisten välistä yhteydenpitoa. Tällöin asianosaisena pidettävillä henkilöillä ei ole annettu päätöksiä tiedoksi eikä heillä tästä syystä ole ollut mahdollisuuksia saattaa päätöksiä tuomioistuinkontrollin piiriin.

Joissain poikkeuksellisissa tilanteissa lapsen yhteydenpitoa saattaa kuitenkin olla välttämätöntä rajoittaa myös silloin, kun rajoituksen kohteena olevaa henkilöä tai henkilöpiiriä ei voida määritellä.

Itä-Suomen aluehallintovirasto on edellä kerrotussa Sairilan koulukodille antamassaan valvontamuistiossa todennut, että koska yhteydenpidon rajoittamista koskevalla päätöksellä rajoitetaan lapsen yhteydenpidon lisäksi myös hänen läheistensä yhteydenpitoa, on valitusoikeus päätöksestä lastensuojelulain 89 §:n 3 momentin mukaan kaikilla niillä tahoilla, joita rajoitus koskee. Aluehallintovirasto totesi, ettei yhteydenpidon rajoituspäätöstä voida lastensuojelulain 63 §:n edellytykset huomioiden kohdistaa yksilöimättömään henkilöpiiriin.

5.4.1 Yhteydenpidon rajoittaminen erityisen huolenpidon jaksolla

5.4.1.1 Puhelinajat

Erityisen huolenpidon jakson aikana lapset saavat soittaa päivittäin laitoksen puhelimella yhden 15 minuuttia kestävästä puhelusta. Osastolla on käytössä yksi puhelin. Puhelinaika alkaa päiväkahvin jälkeen ja päättyy kello 21.00 (poisluettuna ruokailuajat).

Lapsi saa lisäksi vastaanottaa päivittäin yhdeltä omaiseltaan ja läheiseltään puhelun puhelinajalla (18.30-19.30). Puhelinaika on kaikille lapsille sama. Puhelun kesto on rajattu 10 minuuttiin.

Laitoksen säännöillä ei ole mahdollista rajoittaa lapsen yhteydenpito-oikeuden toteutumista.

Laitoksen säännöt ja käytännöt on laadittava ja niitä on sovellettava siten, että ne ovat sopusoinnussa edellä mainittujen lastensuojelulain säännösten kanssa.

Erityisen huolenpidon osaston puhelinkäytännöt Sairilassa tosiasiasa rajoittavat tai ainakin kaventavat lasten yhteydenpito-oikeutta. Puhelinajat mahdollistavat vain rajatuille henkilöille puhelut vielä siten, että lapsilla on oikeus vain yhteen puheluun. Soitettavia puheluita on lisäksi rajattu kestoltaan (15 minuuttia) sekä ajallisesti tapahtuvaksi vain tietynä laitoksen määrittämänä aikana. Lapsen vastaanottamia puheluita on vastaavalla tavalla rajattu kestoltaan (10 minuuttia), määrältään (yksi puhelu päivässä) sekä vain laitoksen määrittämänä puhelinajana (18.30-19.30). Erityisen huolenpidon yksikön puheluita on rajattu lisäksi siten, että vain tietyt henkilöt voivat olla yhteydessä lapseen.

Jos lapsella ei ole omaa puhelinta, tulevat puhelut ohjautuvat laitoksen puhelimeen. Lyhyen soittoaajan johdosta (18.30-19.30) soittoaika kaventaa jo itsessään lasten yhteydenpito-oikeuden toteutumista. Yksikössä on vain yksi puhelin lasten käytössä. Tämä, ja lyhyt soittoaika ei mahdollista kaikille lapsen läheisille mahdollisuutta ottaa yhteyttä lapseen heille varatun soittoaajan puitteissa.

Erästä lasta koskevasta kunnassa tehdystä yhteydenpidonrajoituspäätöksestä ilmeni, että 1.1.2020 tehty rajoituspäätös oli purettu 29.1.2020 tehdyllä päätöksellä, koska lapsella on mahdollisuus olla yhteydessä läheisiinsä Jarrun käytänteiden mukaisesti. Kuten edellä on todettu, Sairilan erityisen huolenpidon osaston puhelinkäytännöt jo yksin rajoittavat oikeutta yhteydenpitoon. Edellä on myös todettu, että Sairilan sääntöihin perustuvasta yhteydenpidon tosiasiallisesta rajaamisesta ei ole tehty lastensuojelulain mukaisia päätöksiä.

5.4.1.2 Lapsen puhelujen kuunteleminen

Laitoksen mukaan puheluita pääsääntöisesti aina kuunnellaan siten, että ohjaaja on lapsen vieressä lapsen puhuessa. Ohjaaja kuulee siis mitä lapsi puhuu, mutta ohjaaja ei sen sijaan kuule sitä, mitä puhelun vastaanottaja puhuu.

Yhteydenpidon rajoittamispäätöksessä voidaan myös päättää, että lapsen ja päätöksessä nimetyn henkilön välisiä puheluita kuunnellaan sillä tavoin, että henkilökunta on samassa huoneessa lapsen puhuessa puhelimesta. Tämä tarkoittaa siis siitä, että on mahdollista kuunnella, mitä lapsi sanoo, mutta ei kuunnella sitä, mitä puhelun toinen osapuoli puhuu. Näin muotoillulla yhteydenpidon rajoittamispäätöksellä voidaan pyrkiä esimerkiksi estämään lapsen rikoskierteen jatkuminen tai karkumatkojen suunnittelu. Mikäli lapsen puheluita kuunnellaan tällä tavoin valvotusti, tulee kaikkien osapuolten olla tietoisia päätöksessä päätetystä menettelystä.

Kaikissa erityisen huolenpidon yksikköön sijoitettujen lasten yhteydenpidon rajoituspäätöksistä ei ilmennyt, että puhelut ovat valvottuja, siis että laitoksen henkilökunta kuunteli, mitä lapsi puhui. Asiakirjoista ei myöskään ilmennyt miten asiasta oli informoitu puhelun toista osapuolta tai oliko tätä selvitystä asianosaisille ylipäätään annettu.

Lastensuojelulain eikä muun lainsäädännön perusteella ole kuitenkaan sallittua valvoa puheluja siten, että kuunnellaan, mitä toinen osapuoli lapselle puhuu. Valvottuja puheluja ei ole sallittua järjestää siten, että henkilökunta kuuntelee esimerkiksi kaiuttimesta sen, mitä lapsi ja puhelun toinen osapuoli keskenään puhuu.

5.4.1.3 Omaisten vierailut erityisen huolenpidon aikana

Laitoksen mukaan, mikäli lapsen omaiset vierailevat lapsen luona on tapaamisen kesto kaksi tuntia. Tapaaminen tapahtuu erityisen huolenpidon osaston tiloissa. Omaiset ja lapsi voivat poistua osaston tiloista vain, jos ohjaaja on mukana ja jos ohjaajilla ei ole muita työtehtäviä samaan aikaan.

Lapsen ja hänen läheistensä yhteydenpito-oikeutta on siten rajattu laitoksessa käytännössä myös ajallisesti ja yhteydenpidon toteuttamistavoilla.

5.5 Prepaid-liittymät

Laitoksen liittymästä maksama kuukausittainen korvaus prepaid-liittymään (10 €/kk) riittää noin 11 päiväksi, jonka jälkeen puhelinliittymää ei voi enää käyttää. Osalla lapsista oli vain prepaid-liittymä. Vanhemmat tai sijoittajakunta eivät vastanneet näissä tilanteissa puhelinliittymästä aiheutuneista kustannuksista.

Lastensuojelun viranomaisella ja sijaishuoltopaikalla on velvollisuus edistää lapsen yhteydenpito-oikeuden toteutumista ja sen tosiasiallista järjestämistä.

Se, että lapselle kuukausittain maksettavan korvauksen määrä ei kata prepaid- eikä tavanomaisen puhelinliittymän edellyttämää kuukausimaksua, saattaa vaarantaa lapsen yhteydenpito-oikeuksien toteutumisen siitäkkin huolimatta, että lapsella on Sairilassa mahdollisuus käyttää yhteydenpitoonsa osaston puhelinta.

5.6 Aineiden ja esineiden haltuunotto

Useat lapset kertoivat, että he eivät saaneet pitää kaikkea omaisuuttaan itsellään ja omaisuutta oli otettu lasten mukaan ”väliaikaisesti” laitoksen haltuun. Lapset eivät tienneet, mitä haltuunotetulle omaisuu-

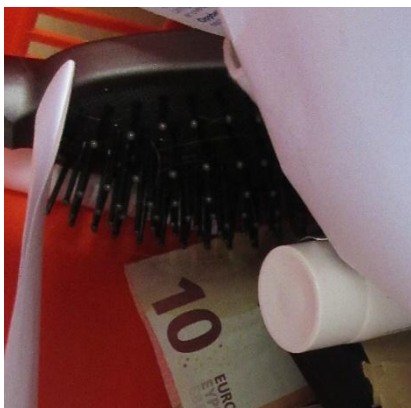
delle tapahtuu, ja milloin he saavat omaisuutensa takaisin. Lapset kertoivat, ettei tiettyjä tavaroita saanut pitää omissa huoneissa. Osa lapsista ei tiennyt, mitä tavaroita tai esineitä heidän laatikossaan oli.

Erityisen huolenpidon osastolla rahat ja pankkikortti säilytetään nuoren lokerossa.

Muilla osastoilla lapsen passi säilytetään osastolla lapsen lokerossa sen vuoksi, että se säilyisi tallessa.

Laitoksen mukaan he eivät pidä henkilökorttia tai passia kuitenkaan vastentahtoisesti. Mikäli lapsi haluaa passin itselleen, asia tarkistetaan lapsen asioista vastaavalta sosiaalityöntekijältä siitä syystä, että muutoinkin matkustamiseen tarvitaan lupa sosiaalitoimelta ja asiaan liittyy maasta poistumiseen liittyviä seikkoja.

Tarkastuksella myös ilmeni, että ainakin lasten rahavaroja säilytettiin osaston kansliassa lasten lokerikoissa. Lapsilla ei heidän kertomustensa mukaan ollut, eikä aina henkilökunnallakaan, tietoa siitä, mitä lokerot sisälsivät ja milloin esineet ja tavarat oli otettu haltuun tai säilytettäväksi. Selvitystä näistä seikoista ei tarkastuksen yhteydessä pystytty antamaan.



Kuva lapsen lokerosta

Tarkastuksella myös ilmeni, että mikäli lapsen koulunkäynti keskeytyy, lapsi on koulupäivän loppuun huoneessaan ilman puhelinta ja muita teknisiä laitteita (pelikonsolit, musiikkilaitteet). Tavarat palautetaan lapselle silloin, kun koulupäivä normaalisti päättyy. Lasten päivittäismerkinnöissä ei ollut ainakaan kattavasti merkintöjä näistä laitoksen ja koulun sääntöihin perustuvista väliaikaisista haltuunotoista.

Laitoksen mukaan esineiden haltuunotoista ei aina tehdä päätöstä. Näyttää myös siltä, ettei haltuunotoista ole tehty kattavasti kaikissa tilanteissa lain edellyttämiä kirjauksia.

Lastensuojelulain 65 §:n mukaan, jos lapsella on hallussaan päihtymistarkoituksessa käytettävää ainetta tai tällaisen aineen käyttöön erityisesti soveltuvia välineitä, ne on otettava laitoksen haltuun. Samoin on

otettava laitoksen haltuun lapsella olevat aineet tai esineet, jotka on tarkoitettu lapsen itsensä tai toisen henkilön vahingoittamiseen. Laitoksen haltuun saadaan ottaa aineet tai esineet, jotka ominaisuuksiensa puolesta soveltuvat vaarantamaan lapsen omaa tai toisen henkilön henkeä, terveyttä tai turvallisuutta tai vahingoittamaan omaisuutta, jos on todennäköistä, että lapsi käyttää aineita tai esineitä tämän säännöksen tarkoittamalla tavalla.

Haltuunotettu omaisuus on sijaishuollon päättyessä laitoksessa palautettava lapselle, jollei omaisuuden palauttamisesta tai hävittämisestä muussa laissa toisin säädetä. Haltuunoton voi tehdä laitoksen johtaja tai laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö. Asiasta on viipymättä ilmoitettava johtajalle tai hänen määräämälleen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluvalla henkilöllä, jonka tulee tehdä haltuunotosta päätös, jollei omaisuutta palauteta.

Laitoksen haltuun saadaan lisäksi ottaa lapsella olevat lapsen oman tai toisten lasten sijaishuollon järjestämistä tai laitoksen yleistä järjestystä todennäköisesti vakavasti haittaavat muut kuin 1 momentissa tarkoitettut aineet ja esineet. Toimenpidettä ei saa jatkaa pidempään kuin se säännöksessä mainitusta syystä ja lapsen hoidon ja kasvatuksen kannalta on välttämätöntä.

Jos lapsella on hallussaan tuotteita, joita alle 18-vuotias ei tupakkalain mukaan saa pitää hallussaan, voidaan ne ottaa laitoksen haltuun. Haltuunoton voi tehdä laitoksen johtaja tai laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö. Haltuunotosta tekee päätöksen laitoksen johtaja tai hänen määräämänsä hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö, jollei omaisuutta palauteta.

Haltuun otettu omaisuus on viimeistään sijaishuollon päättyessä laitoksessa palautettava lapselle, jollei omaisuuden palauttamisesta tai hävittämisestä muussa laissa toisin säädetä.

Edellä mainitun rajoitustoimenpiteitä koskevan hallituksen esityksen (HE 225/2004) mukaan ”Ehdotetun 31 §:n 3 momentin mukaan laitoksen haltuun saadaan lisäksi ottaa lapsella olevat lapsen oman tai toisten lasten sijaishuollon järjestämistä todennäköisesti haittaavat muut kuin 1 momentissa tarkoitettut aineet ja esineet. Haltuunotto on tarkoitettu käytettäväksi vain akuuteissa tilanteissa, kun aine tai esine todennäköisesti haittaa lapsen oman tai toisten lasten yksilöllisen sijaishuollon järjestämistä. Haittaa säännöksen tarkoittamalla tavalla voivat myös aiheuttaa, ja samalla yleistä järjestystä laitoksessa vaarantaa, esimerkiksi erilaiset tekniset laitteet, kuten soittimet tai suurikokoiset esineet. Haltuunotto saisi jatkua vain niin kauan kuin toimenpide on säännöksessä mainituista syistä ja lapsen hoidon ja kasvatuksen kannalta välttämätön.”

Kuten edellä on todettu, lapsen omistaman esineen haltuunotto edellyttää säännöksessä tarkoitettua vaaratilanteen ”todennäköisyyttä”

siitä, että haltuun otettava aine tai esine ”vakavasti vaarantaa” sijais-
huollon järjestämistä.

Haltuunotosta on tehtävä asianmukaiset kirjaukset. Kirjausten avulla
voidaan myös jälkikäteen arvioida, onko haltuunotolle ollut lainmukai-
set perusteet.

Mikäli lapsen omaisuutta otetaan haltuun, eikä sitä heti palauteta, on
haltuunotosta tehtävä lisäksi kirjallinen päätös. Haltuunoton edellytyk-
sien tulee yksilöllisesti arvioiden täyttyä, jotta lapsen omaisuutta ylipää-
tänsä voidaan ottaa laitoksen haltuun. Haltuunottoa ei voida koskaan
käyttää rangaistuksena.

5.7 Postin tarkastaminen

Lapset kertoivat, että erityisen huolenpidon yksikössä, mikäli lapsi vas-
taanottaa postia, pitää postin sisältö näyttää ohjaajille, jotka tarkistavat
lähetyksen sisällön ”sopivuuden”.

Lastensuojelulain 67 §:n mukaan, jos on perusteltua syytä epäillä, että
lapsella on hallussaan 65 §:n 1 momentissa tarkoitettuja aineita tai esi-
neitä taikka lapsen olinpaikka on sijaishuollon tarkoituksen toteutta-
miseksi kiireellisesti selvitettävä, saadaan hänen käytössään olevat ti-
lat tai hallussaan oleva omaisuus tarkastaa.

Edelleen säännöksen mukaan, jos on perusteltua syytä epäillä, että
lapselle osoitettu kirje tai siihen rinnastettava muu luottamuksellinen
viesti taikka muu lähetys sisältää 65 §:n 1 momentissa tarkoitettuja ai-
neita tai esineitä, saadaan lähetyksen sisältö tarkastaa kirjettä tai
muuta luottamuksellista viestiä lukematta.

Tarkastaminen tulee pääsääntöisesti aina tehdä lapsen ja laitoksen
hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluvan toisen henkilön läsnä ol-
lessa. Erityisestä syystä lapsen käytössä olevien tilojen ja hänen hal-
lussaan olevan omaisuuden tarkastamisen voisi kuitenkin tehdä joko
lapsen tai laitoksen henkilökuntaan kuluva toisen henkilön läsnä ole-
matta. Toisen mainituista henkilöistä tulee kuitenkin aina tarkastuksen
tekijän lisäksi olla paikalla tarkastusta tehtäessä.

Säännöksen tarkoittama erityinen syy voi olla esimerkiksi paikalla ole-
van henkilökunnan vähäinen määrä tilanteessa, jossa kiireellinen tilo-
jen tai omaisuuden tarkastaminen on välttämätöntä. Tällainen tilanne
voi olla se, että lapsi on karkuteillä ja tarkastuksen tekemisellä pyritään
saamaan tietoa lapsen olinpaikasta. Mikäli tarkastuksessa säännöksen
tarkoittamasta erityisestä syystä on läsnä sen tekijän lisäksi vain joko
toinen työntekijä tai lapsi, tulee tämä menettely kirjaamisen yhteydessä
erikseen mainita ja perustella. Lapselle tulee aina selvittää tarkastuk-
sen syy. Tämä tulee, mikäli mahdollista, tehdä ennen tarkastuksen toi-
mittamista.

Mikäli lapselle osoitettuja posteja tai hänen huoneensa tarkastetaan, tulee tälle olla laissa tarkoitettu peruste, joka on arvioitava yksilöllisesti ja asianmukaisesti kirjattava lapsen asiakasasiakirjoihin. Lapsen postin tarkastusta ei voi tehdä muutoin kuin laissa säädetyillä edellytyksillä. Säännönmukainen lapsen postien tarkastaminen ilman konkreettista epäilyä siitä, että postilähetys sisältäisi lastensuojelulaissa tarkoitettuja aineita tai esineitä, ei ole sallittua.

5.8 Henkilönkatsastus ja henkilöntarkastus

Oikeusasiamiehen kansliaan saapuneissa koulukoteja koskevissa kanteluissa sekä tarkastuksella lapset epäilivät, ettei heidän yksityisyyttään henkilöntarkastuksissa riittävästi suojata, vaikka alasti riisuttamisista on koulukodeista saadun tiedon mukaan luovuttu.

Henkilönkatsastuksia osa lapsista piti mielivaltaisina ja heidän mielestään niitä oli otettu perusteettomasti. Henkilönkatsastuksia jotkut lapset pitivät epämiellyttävänä, vaikeina tilanteina ja heidän yksityisyyteen puuttuvina.

Lastensuojelulain 66 §:n mukaan, jos on perusteltua syytä epäillä, että lapsella on vaatteissaan tai muutoin yllään 65 §:n 1 momentissa tarkoitettuja aineita tai esineitä, hänelle saadaan asian tutkimiseksi tehdä henkilöntarkastus.

Tarkastuksen tekee laitoksen johtaja tai hänen määräämänsä laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö. Tarkastus on tehtävä laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluvan toisen henkilön läsnä ollessa, jollei erityisestä syystä muuta johdu.

Tarkastuksen tekijän ja siinä läsnä olevan henkilön on oltava lapsen kanssa samaa sukupuolta, jollei kyseessä ole terveydenhuollon ammattihenkilö. Henkilöntarkastuksen suorittava ja siinä läsnä oleva henkilö voi kuitenkin olla eri sukupuolta kuin lapsi, jos toimenpiteen suorittaminen välittömästi on välttämätöntä lapsen tai toisen henkilön turvallisuuden varmistamiseksi.

Lastensuojelulain 66 a §:n mukaan, jos on perusteltua syytä epäillä, että lapsi on käyttänyt 65 §:n 1 momentissa tarkoitettuja aineita, häneen saadaan kohdistaa henkilönkatsastus, joka voi käsittää puhalluskokeen suorittamisen tai veri-, hius-, virtsa- tai sylkinäytteen ottamisen. Jos lapsi, jolle laitoksen toimesta on tehty henkilönkatsastus, kiistää 65 §:n 1 momentissa tarkoitettujen päihteiden käytön, tai se on muuten henkilönkatsastuksen tuloksen luotettavuuden selvittämisen kannalta tarpeen, on näyte asianmukaisesti lähetettävä tarkistettavaksi.

Henkilönkatsastuksen toimittamisesta päättää laitoksen johtaja tai hänen määräämänsä laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö.

Henkilönkatsastuksen toimittaa laitoksen johtaja tai hänen määräämänsä laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö tai muu tehtävään soveltuvan ammatillisen tutkinnon suorittanut henkilö. Jos henkilönkatsastuksen toimittaa muu kuin terveydenhuollon ammattihenkilö, läsnä on oltava laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva toinen henkilö tai muu tehtävään soveltuvan ammatillisen tutkinnon suorittanut henkilö. Verinäytteen saa ottaa vain terveydenhuollon ammattihenkilö. Katsastus tulee tehdä niin, ettei siitä aiheudu tarpeetonta haittaa lapselle.

Henkilönkatsastuksen suorittavan ja siinä läsnä olevan henkilön on oltava lapsen kanssa samaa sukupuolta, jollei kyseessä ole terveydenhuollon ammattihenkilö. Katsastuksen suorittava ja siinä läsnä oleva henkilö saavat kuitenkin olla eri sukupuolta kuin lapsi, jos toimenpiteen suorittaminen välittömästi on välttämätöntä lapsen tai toisen henkilön turvallisuuden varmistamiseksi.

Henkilönkatsastuksen ja –tarkastuksen tekeminen edellyttää aina yksilökohtaista harkintaa ja säännöksessä tarkoitetun edellytyksen (”perusteltua syytä epäillä”) täyttymisen.

Peruste tarkastuksen tai katsastuksen tekemiseen ”Perusteltu syy epäillä” on jokaisella kerralla ilmettävä rajoitustoimenpidettä koskevista kirjaamismerkinnöistä siten, kuin lastensuojelulain 74 §:ssä erikseen säädetään.

Henkilöntarkastus ja –katsastus tulee aina tehdä erittäin suurta hienovaraisuutta noudattaen ja lapsen fyysistä koskemattomuutta, sukupuoli-identiteettiä, ihmisarvoa ja yksityisyyttä kunnioittaen. Huomioitavaksi tulee myös lapsen ikä ja kehitystaso, sekä hänen kulttuuritaustansa.

Säännökset eivät oikeuta lapsen riisuttamiseen tai lapsen vastentah-toiseen riisumiseen.

Kaikkien rajoitustoimenpiteiden tavoin myös henkilöntarkastuksen ja henkilönkatsastuksen tarkoituksena on lapsen suojeleminen. Tavoitteena tulee siten aina olla lapsen auttaminen eli se, että lapselle voidaan antaa tarkoituksenmukaista, riittävää ja oikea-aikaista hoitoa ja huolenpitoa.

Tarkastus itsessään on käytännössä aina lapselle nöyryyttävää. Tämän takia tarkastuksen toteuttamistapa on harkittava aina yksilöllisesti ja valittava sellainen tapa, jolla mahdollisimman vähän aiheutetaan lapselle haittaa.

Henkilöntarkastusta ja henkilönkatsastusta tehtäessä lasta koskeviin asiakirjoihin tulee aina merkitä näkyviin ja selkeästi perustella, mikä on

ollut toimenpiteeseen johtanut ”perusteltu syy epäillä”. Kysymys on yksilöllisestä perusteesta, joka tulee arvioida jokaisen lapsen osalta erikseen, jokaisella kerralla, kun henkilöntarkastus tai –katsastus tehdään.

Henkilöntarkastuksia koskevista asiakirjamerkinnoista tulee selvästi ilmetä millä tavoin tarkastus on tehty ja toimeenpantu. Tällaisella menettelyllä voidaan myös jälkikäteen varmistaa, että henkilöntarkastus on tehty asianmukaisesti siten kuin lainsäädännössä edellytetään.

Mikäli henkilöntarkastuksessa joudutaan lapsen vaatteet tutkimaan, on tarkastus suoritettava mahdollisimman hienovaraisesti ja siten, ettei lapsen intymiteettiä ja sukupuoli-identiteettiä loukata tarpeettomasti. Tämän takia lapsen tulisi saada itse riisuutua ison pyyhkeen tai kylpytakin alla, tai vaihtoehtoisesti voidaan käyttää esimerkiksi suojaavia sermejä. Hyväksyttävänä ei siis voida pitää sellaista menettelyä, jossa ohjaaja pitää lapsen edessä pyyhettä, jonka takana lapsi riisuu vaatteensa.

Lapselle saatetaan laitoksessa tehdä ns. pikaseula silloin, kuin epäillään lapsen käyttäneen huumausaineita. Huumeesti ja muukin lastensuojelulaissa tarkoitettu henkilönkatsastus puuttuu lapsen perus- ja ihmisoikeutena turvattuun henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Koska testin tuloksella on merkitystä lapsen oikeuksien ja velvollisuuksien kannalta, on sijaishuoltopaikan varmistuttava siitä, että testin tulos on oikea. Erityisesti ns. pikaseulat saattavat näyttää positiivista tulosta silloinkin, kun lapsi ei ole käyttänyt huumeita. Positiivinen testituloks ei voi johtaa lakiin perustumattomiin seurauksiin lapselle.

Mikäli lapsi antaa positiivisen pikatestinäytteen ja kiistää huumeiden käyttämisen, tulee lapsen antama näyte poikkeuksetta lähettää laboratorioon tarkastukseen.

5.9 Kiinnipitäminen

Lastensuojelulain 68 §:n mukaan laitoksen johtaja tai laitoksen hoitaja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö voi lapsen rauhoittamiseksi pitää kiinni lapsesta, jos lapsi sekavan tai uhkaavan käyttäytymisensä perusteella todennäköisesti vahingoittaisi itseään tai muita ja kiinnipitäminen on lapsen oman tai toisen henkilön hengen, terveyden tai turvallisuuden välittömän vaarantumisen vuoksi taikka omaisuuden merkittävän vahingoittamisen estämiseksi välttämätöntä.

Kiinnipitäminen on oltava luonteeltaan hoidollista ja huollollista sekä kokonaisuutena arvioiden puolustettavaa, kun otetaan huomioon lapsen käyttäytyminen ja tilanne muutoinkin. Kiinnipitäminen voi pitää sisällään myös lapsen siirtämisen. Kiinnipitäminen on lopetettava heti, kun se ei enää ole välttämätöntä.

Laitoksen toimittamasta eräästä kiinnipitoa koskevasta selvityksestä saa sen kuvan, että kiinnipitoon on ryhdytty laitoksen ulkopuolella lasta karkumatkalla etsittäessä.

Lapsen lastensuojelulain mukaista kiinnipitoa ei voida toteuttaa laitoksen ulkopuolella.

5.10 Liikkumisvapauden rajoittaminen

Sairilan koulukodissa lasten vapaata liikkumista piha-alueilla ja laitoksen ulkopuolella on voimakkaasti rajoitettu ilman yksilöllistä ja lainmukaista perustetta. Lapset tarvitsivat ulkoiluun erityisen lenkkeilyluvan eivätkä lapset saaneet liikkua ja oleskella osastojen ulkopuolella yhdessä. Lenkkeilyalueet laitosalueella ja laitoksen välittömässä läheisyydessä olivat tarkkaan rajattu ja yksilöity.

Laitoksen ulkopuolelle liikkumisen edellytyksenä oli erityinen kaupunkilupa. Luvan edellytyksistä ja sen saamisesta lapsilla ei ollut tietoa.

Lasten mukaan kaupassa käynti oli tarkkaan valvottua eivätkä lapset saaneet asioida kaupassa yksin ilman ohjaajan valvontaa.

Lastensuojelulain 69 §:n mukaan lapselle saadaan, jos se on hänen huoltonsa kannalta välttämätöntä, ja jos se on lapsen edun mukaista, asettaa määrääjäksi kielto poistua laitoksen alueelta, laitoksesta tai tietyn asuinyksikön tiloista.

Laitoksen johtaja tai hänen määräämänsä laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö voi päättää yhteensä enintään seitsemän vuorokautta kestävästä rajoittamisesta. Tätä pidemmästä yhteensä enintään 30 vuorokautta kestävästä rajoittamisesta tekee päätöksen 13 b §:ssä tarkoitettu lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Asiasta on viipymättä ilmoitettava lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle päätöksen tekemistä varten

Liikkumisvapautta koskevasta rajoituksesta on kysymys silloin, kun yleisesti hyväksyttävään tavanomaiseen kasvatukseen liittyvien rajojen ohella lasta estetään poistumasta laitoksesta tai poissuljetaan hänen mahdollisuutensa osallistua vapaasti esimerkiksi harrastustoimintaan tai muihin normaaleihin toimintoihin laitoksessa tai laitoksen ulkopuolella. Liikkumisvapauden rajoittamisena pidetään myös menettelyä, jossa lapsi liikkuu tai poistuu päätöksessä yksilöidyltä alueelta vain yhdessä työntekijän kanssa.

Liikkumisvapautta koskevan rajoituksen tarkoituksena on suojata lasta sellaiselta lapsen omalta käytökseltä, joka vahingoittaa vakavasti hänen hoitoaan ja huoltoaan. Rajoituksen tulee olla lapsen edun mukainen. Rajoitus on välittömästi lopetettava, kun lapsen hoito tai kasvatusta voidaan järjestää tavanomaiseen kasvatuskäytäntöön kuuluvien keinoin. Liikkumisvapauden rajoittamista koskevien säännösten sanamuoto ja rajoituksen määräämisedellytykset huomioon ottaen näyttää selvältä, että säännöksessä on tarkoitettu suhteellisen lyhytkestoisia

rajoitusta. Rajoittamista ei saa määrätä laajempaan eikä pidemmäksi ajaksi kuin lapsen hoito ja kasvatus välttämättä edellyttää.

Lapsen tavanomaisen elämän toimintamahdollisuudet, kuten koulunkäynti, harrastustoiminta, retkille osallistuminen tai muu vastaava toiminta tulee mahdollisuuksien mukaan pyrkiä turvaamaan rajoituksen aikana. Lapsen omat toivomukset ja mielipide asiassa tulee selvittää ja ottaa huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla. Ensisijaisesti tulee huomioida lapsen etu. Liikkumisvapauden rajoittaminen ei missään oloissa saa käytännössä tosiasiallisilta vaikutuksiltaan muodostua rangaistuksen luonteiseksi.

Uudenmaan sijoittajakunnat tekivät Sairilan koulukotiin valvontakäynnin 14-15.3.2019.

Valvontaraportissa, joka on toimitettu Sairilan koulukotiin, on todettu muun muassa, että nuorten liikkumisen tulee olla vapaata päivärytmin sallimissa rajoissa ja mikäli liikkumista on tarpeen rajoittaa, asiasta on tehtävä lastensuojelulain mukainen päätös. Valvontaryhmä ehdottaa, että kaupunkilupa-käytännöstä luovutaan. Nuorten liikkuminen on Sairilassa hyvin rajoitettua. Lähtökohta on se, että nuoret eivät saa liikkua Sairilan alueella eivätkä sen ulkopuolella ilman ohjaajaa. Tämä on yleinen käytäntö, eikä nuorille tehdä siihen liittyen liikkumisvapauden rajoituspäätöksiä. Käytäntö on lastensuojelulain vastainen, mistä Helsingin asiakasohjaus on huomauttanut jo edellisellä valvonta- ja ohjauskäynnillään vuonna 2014.

Valvontaraportista ilmenee, että asiaa ei kuitenkaan ole korjattu. Sairilan johtaja kertoi olevansa tietoinen lainvastaisesta tilanteesta.

Kuopion kaupunki teki valvontakäynnin Sairilaan 30.10.2019.

Valvontakäynnistä laaditun pöytäkirjan mukaan valvontakäynnillä tuli esille, että Sairilan koulukodissa lasten aseman ja oikeuksien toteutumisessa on ongelmia.

Valvontakäynti tehtiin sen johdosta, että kuopiolainen lapsi oli kannellut eduskunnan oikeusasiamiehelle Sairilassa saamastaan kohtelusta. Kysymyksessä oli koulukodin asiakkailleen asettama liikkumista rajoitava sääntö, josta ei ollut tehty lastensuojelulain mukaisia yksilökohtaisia perusteltuja liikkumisvapauden rajoittamispäätöksiä. Kuopiolainen lapsi oli sijoitettuna koulukodin osastolle eikä siis ole kysymys erityisen huolenpidon yksiköstä, jossa liikkumista voisi rajoittaa ilman erillistä päätöstä.

Valvontapöytäkirjan mukaan sosiaalityöntekijät tapasivat lapsen valvontakäynnillä ja kävivät keskustelua hänen esille tuomista epäkohdista hänen kanssaan. Nuoren mukaan nuoret eivät saa Sairilassa viettää aikaa yhdessä ilman, että aikuinen valvoo tilannetta kuuloetäisyyden päässä. Nuoren mukaan he eivät voi puhua keskenään mitään ”nuorten juttuja” tämän vuoksi. Nuori ei kertomansa mukaan ole saanut ulkoilla yksinkään siinäkään tilanteessa, jolloin hänellä ei ole ollut päällä yhteydenpidon rajoittamispäätöstä.

Koulukodin kanta asiaan oli se, että koulukodit olisivat tämän säännön [liikkumisvapauden rajoituspäätös LVR] osalta erityisasemassa, sama käytäntö on kaikissa valtion koulukodeissa ja LVR-päätöstä ei siksi tarvitse tehdä. Valvontapöytäkirjassa todettiin, että lastensuojelulain perusteella rajoituspäätöstä ei voi jättää tekemättä tilanteessa, jossa lapsen liikkumisvapautta tosiasiallisesti rajoitetaan, eikä varsinkaan korvata sitä rajoittamista tarkoittavalla säännöllä.

Valvontakäynnin jälkeen Kuopio oli ollut yhteydessä Itä-Suomen aluehallintovirastoon. Kuopion sijoittaman nuoren kohdalla koulukoti oli aikonut luopua lainvastaisesta menettelystä rajoitusten suhteen.

Aiemmassa laillisuusvalvontakäytännössä, Vuorelan koulukotiin tehdyn tarkastuksen pöytäkirjassa, on todettu muun muassa, että lasten vapaa-aikaa koskevat voimakkaat rajoitukset liikkumisessa on toteutettu ilman, että asiassa olisi tehty yksilökohtaisia lasta koskevia päätöksiä. Lapset eivät saa poistua laitoksen rajaamalta ulkoilualueelta ja lasten liikkuminen laitoksen ulkopuolella on valvottua. Lasten liikkumista koskevat rajoitukset saattavat olla laissa säädettyä liikkumisvapauden rajoittamista. Apulaisoikeusasiamies kiinnitti tarkastuspöytäkirjassa Vuorelan koulukodin huomiota lasten liikkumisen rajoittamisen osalta lastensuojelulain mukaiseen menettelyyn. Tarkastuspöytäkirja on toimitettu valtion koulukodin johtajalle ja terveyden ja hyvinvoinnin laitokselle.

Puuttuminen lapsen oikeuteen liikkua vapaasti ja lapsen henkilökohtaiseen vapauteen (perustuslain 7 § ja 9 §) on mahdollista vain siinä määrin ja niillä edellytyksillä, mitä lastensuojelulaissa on säädetty. Perusoikeuksiin ei voida puuttua enempää kuin kyseistä rajoitustoimenpidettä koskeva säännös sallii. Rajoitusten tulee olla välttämättömiä tavoitteen toteuttamiseksi.

Mikäli lapsen liikkumisvapautta rajoitetaan, tulee sille olla lastensuojelulaissa säädetty perusteet, jotka on arvioitava jokaisen lapsen kohdalla yksilöllisesti ja erikseen. Mikäli edellytykset lapsen liikkumisvapauden rajoittamiselle täyttyvät, on asiassa tehtävä kirjallinen päätös, josta lapsella on mahdollisuus halutessaan valittaa.

Sijoitettujen lasten kohdalla selkeät kasvatukselliset säännöt ovat yksi hoidon ja kasvatuksen peruslähtökohta. Sinänsä laitoksissa oleville

lapsille voidaan asettaa esimerkiksi tavanomaiseen, yleisesti hyväksyttävänä pidettävään kasvatukseen kuuluvia rajoja sen suhteen, missä lapsi voi liikkua ja minä vuorokauden aikana. Mikäli laitos rajoittaa yleisesti lapsen liikkumista laitosalueella tai sen ulkopuolella laitoksen säännöillä, ei kyse ole lastensuojelulain mukaisista rajoituksista, vaan sellaisesta menettelystä, joka saattaa loukata lapselle kuuluvia oikeuksia.

Sairilan säännöt ja käytännöt lasten liikkumisen rajoittamisessa eivät ole lastensuojelulain mukaisia. Liikkumisen rajoittamisesta ei ole myöskään tehty asianmukaisia päätöksiä. Tämän menettelyn johdosta lapset ovat menettäneet mahdollisuutensa saattaa rajoitukset tuomioistuinten tutkittavaksi.

Sairilan koulukodin käytäntöjä lasten liikkumisen rajoittamisessa ei ole myöskään muutettu lukuisista valvontaviranomaisten huomioista ja kehoituksista huolimatta.

5.10.1 Yksittäisten päätösten tarkastelua

Tarkastuksella pyydettiin nähtäväksi joitakin lapsia koskevia liikkumisvapauden rajoituspäätöksiä.

Lähes kaikissa laitoksen näissä rajoituspäätöksissä on todettu, että rajoituksen voimassa ollessa osaston ovi on lukittuna.

Erästä lasta koskevaan liikkumisvapauden rajoituspäätökseen oli merkitty päätöksen voimassaoloajaksi 6.1.2020 - 4.2.2020. Rajoituspäätöksen kuvausosasta ilmenee, että sosiaalityöntekijä oli jatkanut rajoitusta 4.2.2020 asti. Päätöksen kirjausaika oli kuitenkin 6.1.2020. Laitoksessa tehdystä rajoituspäätöksestä ei ilmene kuinka pitkä ajan laitoksessa tehty rajoituspäätös kesti. Päätöksestä ei ilmennyt miksi ja millä perusteella sosiaalityöntekijä oli tehnyt liikkumisvapauden rajoituksen jatkopäätöksen merkintöjen mukaan siis samanaikaisesti laitoksessa tehdyn päätöksen kanssa. Samassa päätöksessä on kuultu lapsen sijaisäitiä, muttei niitä muita henkilöitä, joille päätös on annettu tiedoksi.

Erästä toista lasta koskevaan liikkumisvapauden rajoituspäätökseen oli perusteluiksi merkitty lapsen sosiaalityöntekijän linjaus siitä, ettei lapsi saa liikkua äitinsä kanssa laitosalueen ulkopuolella ilman työntekijää viikonlopun aikana.

Laitoksessa päätöksentekijä vastaa päätöksensä oikeellisuudesta ja sen lainmukaisuudesta. Sosiaalityöntekijä ei voi määrätä laitosta päättämään sijoittajakunnan puolesta rajoitustoimenpiteistä.

Laitoksessa tehtävään päätökseen on lisäksi aina merkittävä selvästi rajoituksen alkamis- ja loppumishetki.

5.11 Eristäminen

Sairilan koulukoti toimitti pyynnöstä myös lapsia koskevia joitakin eristämispäätöksiä. Tässä yhteydessä pyydettiin muutaman lapsen osalta toimittamaan eristämispäätösten lisäksi eristyksen seurantamerkinnot.

Joiltain osin eristämisen seurantamerkinnot oli laadittu erilliselle asiakirjalle, erään lapsen merkinnät oli tehty ilmeisesti vain lapsen päivittäismerkintöihin.

Lastensuojelulain 70 §:n mukaan lapsi saadaan eristää laitoksen muista lapsista, jos hän käyttäytymisensä perusteella on vaaraksi itselleen tai muille taikka, jos eristäminen on muusta erityisen perustellusta syystä lapsen hengen, terveyden tai turvallisuuden kannalta välttämätöntä.

Eristämistä ei saa määrätä laajempaan eikä pidemmäksi ajaksi kuin lapsen hoito välttämättä vaatii. Eristämistä ei siten, ottaen huomioon lastensuojelulain 64 §:ssä säädetty suhteellisuusperiaate, saa jatkaa kauemmin, kuin lapsen hoito välttämättä vaatii. Ennen lapsen eristämistä tulee jokaisessa tilanteessa erikseen harkita, mikä vaikutus toimenpiteellä on lapsen hoitoon ja huolenpitoon.

Eristäminen ei saa koskaan olla rangaistus ja eristämisen sijasta on aina ensin mietittävä muita lievempiä keinoja. Eristämistä ei voida milloinkaan käyttää kasvatuksellisilla perusteilla.

Lastensuojelulain 70 §:n mukaan eristämistä ei saa määrätä laajempaan eikä pidemmäksi ajaksi kuin lapsen huolenpito ja hoito välttämättä sitä edellyttää. Eristämisen tulee tapahtua laitoksen hoito- ja kasvatushenkilöstön jatkuvan huolenpidon alaisena. Eristäminen on lopetettava heti, kun se ei enää ole välttämätöntä.

Kun lapsi eristetään, on samalla määrättävä, kenelle laitoksen henkilökunnasta kuuluu huolehtia lapsen turvallisuudesta. Tälle tai näille henkilöille kuuluu myös sen arviointi, milloin eristys on lopetettava.

Eristämistä koskevilla kirjaamismerkinnöillä ja eristystä koskevilla seurantamerkinnoilla on erityistä merkitystä arvioitaessa (jälkikäteen) niitä olosuhteita, joiden perusteella eristämispäätös on tehty, eristyksen toimeenpanoa sekä eristyksen kestoja. Kirjaamismerkinnöillä voidaan myös varmistaa, että lapsen turvallisuudesta ja lapsen mahdollisuudesta saada keskustella hoitohenkilöstöön kuuluvan aikuisen kanssa on asianmukaisesti huolehdittu.



Sairilan koulukodin eristämistilat

5.12 Rajoitustoimenpiteiden jälkiselvittely

Lasten kertoman mukaan rajoitusten jälkiselvittelyä ei oltu aina tehty. Myöskään lasten asiakirjoista ei riittävästi ilmennyt, oliko jälkiselvittelyä tehty ja minkä sisältöistä selvittely oli ollut.

Lastensuojelulain 1.1.2020 voimaan tulleen 74 a §:n mukaan, jos lapseen on kohdistettu lastensuojelulaissa tarkoitettuja rajoituksia, sijaishuoltopaikassa on arvioitava niiden käyttöä yhdessä lapsen kanssa heti, kun hän kykenee ymmärtämään asian merkityksen. Arvioinnissa on käytävä lapsen kanssa läpi rajoitukseen johtanutta tilannetta, rajoituksen 61 a §:n mukaista tarvetta ja perusteita 30 §:ssä tarkoitetun lapsen asiakassuunnitelman mukaisesti, rajoituksen toteuttamistapaa ja vaikuttavuutta sekä toimenpiteeseen osallistuneen henkilöstön toimintaa tilanteessa. Sijaishuoltopaikan on käytävä lapseen kohdistettu rajoitus ja sen toteuttamistapa läpi yhdessä myös lapsen huoltajien kanssa, jollei se ole ilmeisen tarpeetonta tai mahdotonta.

Sijaishuoltopaikan on toimitettava tiedot lapseen kohdistetuista rajoituksista sekä selvitys rajoitusten lapsikohtaisesta arvioinnista lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle viipymättä.

Jos lapseen on kohdistettu useita, peräkkäisiä, yhtäaikaisia tai pitkäaikaisia rajoituksia, on lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän arvioitava lapsen kokonaistilanne, lapselle sopivan ja riittävän hoidon ja palvelujen tarve sekä vastaavatko sijaishuoltopaikan henkilöstön määrä ja osaaminen sekä tilat lapsen tarpeita. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on keskusteltava lapsen ja lapsen huoltajien kanssa, jollei se ole ilmeisen tarpeetonta tai mahdotonta, lapseen kohdistetuista rajoituksista ja niiden perusteista.

5.13 Päätösten tiedoksianto- ja kuulemismerkinnät

Tarkastetuissa rajoituspäätöksissä olleet tiedoksiantomerkinnät olivat usein epäselviä. Merkinnöistä ei ilmennyt, oliko päätökset annettu todisteellisesti tiedoksi asianosaisille. Merkintöjen mukaan tiedoksianto oli suoritettu ”puhelimitse”, ”sähköpostilla” tai esimerkiksi ”tekstiviestillä”. Päätöksistä ei voi siten jälkikäteistarkastelussa arvioida, puuttuvien tiedoksiantomerkintöjen vuoksi, että tiedoksi antamisessa olisi toimittu lain edellyttämällä tavalla.

Joissakin päätöksissä kuulemismerkinnät olivat myös puutteellisia. Päätöksistä ei ilmennyt aina, oliko kaikkia asianosaisia kuultu ja jos ei ollut, mikä oli kuulematta jättämisen peruste. Myöskään asianosaisten kuulemisen sisältöä ei ollut päätöksissä riittävästi kuvattu. Erityisesti silloin, kun asianosainen vastustaa rajoitustoimenpidettä on tärkeää, että mielipiteen sisältö kuvataan riittävän yksityiskohtaisesti.

Päätöksen tiedoksiannosta ja tiedoksiantotavoista on säädetty hallintolain (434/2003) 54–63 §:ssä. Viranomaisen on hallintolain 54 §:n 1 momentin mukaan viipymättä annettava tekemänsä päätös tiedoksi asianosaiselle ja muulle tiedossa olevalle, jolla on oikeus hakea siihen oikaisua tai muutosta valittamalla. Säännöksen 3 momentin mukaan asiakirja annetaan tiedoksi alkuperäisenä tai jäljennöksenä.

Lastensuojelulain 32 §:n mukaan lapselle ja hänen lailliselle edustajalleen ja huoltajalleen on viipymättä annettava tieto tämän lain mukaisen päätösten ja toimenpiteiden sisällöstä ja perusteista sekä käytettävissä olevista muutoksenhaku- ja oikeussuojakeinoista sekä mahdollisuuksista oikeusavun saamiseen. Lapsen vanhemmalle on annettava tieto 89 §:n 1 ja 2 momentin mukaisista muutoksenhakukelpoisista päätöksistä, vanhempaan kohdistuvasta yhteydenpidon rajoituksesta ja muusta päätöksestä, joka on tarpeellista saattaa vanhemman tietoon. Tiedot on annettava ymmärrettävässä muodossa ja saavutettavalla tavalla ottaen huomioon lapsen ikä ja kehitystaso sekä vastaanottajan kommunikaatiomenetelmä.

Saman säännöksen 2 momentin mukaan, jos lapseen on kohdistettu tämän lain mukainen rajoitus, kiireellinen sijoitus tai huostaanotto hänen ollessaan tilassa, jossa hän ei ole kyennyt ymmärtämään toimenpiteen merkitystä, hänelle on annettava 1 momentissa tarkoitetut tiedot heti, kun hän kykenee ymmärtämään asian merkityksen

Lasten kanssa käytyjen keskustelujen perusteella syntyi sellainen kuva, ettei ainakaan kaikille lapsille oltu kaikissa tilanteissa riittävällä ja lapsen kannalta ymmärrettävällä tavalla kerrottu heidän oikeuksistaan ja rajoituspäätösten sisällöstä silloin, kun päätöksiä on annettu tiedoksi.

Vain muutamalla lapsella oli hallussaan heitä koskevat päätökset. Lapset eivät tieneet, että heillä on halutessaan oikeus pitää huoneessaan

häntä koskevat päätökset. Päätökset säilytettiin laitoksen sosiaalityöntekijän huoneessa. Tarkastushetkellä erään nuoren päätösten säilyttämispäikkään liittyi epäselvyyksiä. Päätöksiä ei oltu arkistoituna siten, että ne olisivat olleet helposti löydettävissä ja heti käytettävissä. Henkilökunnalla ei myöskään ollut tilanteessa selkeää kuvaa siitä, missä tai kellä kyseessä olevan nuoren päätöksiä tuolla hetkellä säilytettiin.

Jotta lapsi voisi käyttää oikeuttaan tehokkaisiin oikeussuojakeinoihin, lapselle tulee antaa häntä koskevat päätökset tiedoksi. Lapselle tulee myös antaa asiaan vaikuttavia muita tietoja, jotta lapsi voi tehdä tietoon perustuvan ratkaisun oikeussuojakeinojen käyttämisestä. Päätöksiä tiedoksi annettaessa olosuhteiden tulisi olla sellainen, että lapsi pystyy tosiasiallisesti vastaanottamaan ja ymmärtämään hänelle kerrottavaa tietoa rajoituspäätöksen perusteista.

Lapsella on oikeus säilyttää (niin halutessaan) omat asiakirjansa tai niiden kopiot itsellään. Siinä tapauksessa, että lapsi itse ei halua säilyttää omia asiakirjojaan, voidaan niitä säilyttää lapsen lukuun yksikön toimistossa. Lapsella tulee tällöinkin kuitenkin olla aina mahdollisuus perehtyä hänelle tullessiin asiakirjoihin. Lapsen asiakirjat tulee olla helposti saatavilla erityisesti valitusajan tai muun määräajan kulumisen aikana.

6 SIJAISHUOLLON LAATU

6.1 Hoito- ja kasvatussuunnitelma

Laitoksen mukaan hoito- ja kasvatussuunnitelman tekemisestä yhteistyössä sosiaalityöntekijän kanssa ei ole vielä kokemusta.

Lastensuojelulain 30 a §:n mukaan sijaishuoltopaikan tulee täydentää yhteistyössä lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa asiakassuunnitelmaa tarvittaessa erillisellä hoito- ja kasvatussuunnitelmalla. Hoito- ja kasvatussuunnitelman tarkoituksena on havainnollistaa asiakassuunnitelmaan kirjatut tavoitteet ja kuvata yksityiskohtaisesti, miten lapsen tarpeisiin vastataan turvaten lapsen hyvä kohtelu.

Hoito- ja kasvatussuunnitelmassa arvioidaan lapsen laitoksessa tarvitseman hoidon ja huollon sisältöä, ottaen huomioon mitä asiakassuunnitelmassa on määritelty sijaishuollon tarkoituksesta ja sen tavoitteista. Hoito- ja kasvatussuunnitelma täydentää asiakassuunnitelmaa ja tukee laitoksessa järjestettävän tosiasiallisen hoidon ja huolenpidon järjestämistä. Suunnitelmaan on tämän takia sisällytettävä esimerkiksi tiedot siitä, millä tavoin lapsen arkea toteutetaan sijaishuoltopaikassa. Tähän liittyy sen kirjaaminen, miten lapsen koulunkäynti turvataan, millä tavoin käytännössä huolehditaan lapsen tarvitsemien terveydenhuollon palvelujen järjestämisestä ja pääsystä palvelujen piiriin, millä tavoin lapsen mahdollisuuksia harrastustoimintaan edistetään ja millä tavoin lapsen osallisuutta toteutetaan.

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on osallistuttava laitoksessa suunnitelman tekemiseen sen takia, että vastuu sijaishuollon yksilöllisestä järjestämisestä on käytännössä sosiaalityöntekijällä. Hoito- ja kasvatussuunnitelman tekoon osallistuu lisäksi sijaishuoltoapaikan työntekijä sekä lapsi itse. Myös lapsen huoltajia on annettava mahdollisuus osallistua hoito- ja kasvatussuunnitelman tekemiseen, ellei se ole ilmeisen tarpeetonta tai mahdotonta.

6.2 Lapsen oikeus ilmaista mielipiteensä ja lapsen osallisuus

Jotkut lapset kertoivat, etteivät he tiedä kotilomiensa ajankohtia ja että niitä voidaan peruuttaa tai muuttaa, vaikka rajoituspäätöksiä ei olisi-kaan tehty. Lasten mukaan Sairila päättää lomista.

Lapset eivät tieneet, mihin heidän liikkumisen rajoituksensa perustui-ivat, miksi he eivät saaneet viettää ulkona aikaa yhdessä toisten lasten kanssa, miksi lenkille ei päässyt vapaasti, miten ns. kaupunkilupia voisi saada.

Sairilan sääntöjä sovellettiin lasten mielestä ristiriitaisesti ja ne vaihte-
livat eri yksiköiden välillä.

Lapset eivät myöskään tieneet, miten he voisivat saattaa kokemiaan epäkohtia selvitettäväksi ja pitivät asemaansa heikkoina. Lapsilla ei ol-
lut selvää kuvaa oman sosiaalityöntekijänsä tehtävistä ja siitä, että he
voisivat kääntyä ristiriitatilanteessa sosiaalityöntekijänsä puoleen. Osa
lapsista oli menettänyt luottamuksensa sosiaalityöntekijän mahdolli-
suuksiin tai haluun selvittää lapsen esiintuomia epäkohtia.

Lapsen oikeuksien sopimuksen 12 artiklan mukaan sopimusvaltiot ta-
kaavat lapselle, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, oi-
keuden vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä kaikissa lasta koske-
vissa asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän
ja kehitystason mukaisesti. Tämän toteuttamiseksi lapselle on annet-
tava erityisesti mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudel-
lisissa ja hallinnollisissa toimita joko itse tai edustajan tai asianomai-
sen toimielimen välityksellä kansallisen lainsäädännön menettelytapo-
jen mukaisesti. Lasta tulee osallistaa kaikissa lapseen liittyvissä, myös
päivittäisissä toiminnoissa, eikä pelkästään päätöksenteon yhtey-
dessä.

Lastensuojelulain uuden, 1.1.2020 voimaan tulleen 61 b §:n mukaan,
palvelujen tuottaja vastaa siitä, että lastensuojelulaitoksessa laaditaan
yleinen hyvää kohtelua koskeva suunnitelma osana omavalvontasuun-
nitelmaa. Sijaishuoltoapaikalla on velvollisuus säännöksen mukaan
vahvistaa sijoitettujen lasten itsemääräämisoikeutta. Hyvää kohtelua
koskeva suunnitelma ohjaa henkilökuntaa suunnittelemaan ja kehittä-
mään toimintaa ja työtapoja niin, että rajoitustoimenpiteisiin ei tarvitse
turvautua.

Hyvää kohtelua koskevan suunnitelman tulee sisältää tiedot toimenpiteistä, joilla yksikössä asuvien lasten itsemääräämisoikeutta tuetaan sekä tiedot sijaishuoltoapaikan tavanomaiseen kasvatukseen liittyvistä säännöistä ja käytännöistä. Sijaishuollossa olevilla lapsilla on oikeus tietää, minkälaisia sääntöjä ja käytäntöjä laitoksella on ja mihin ne perustuvat. Suunnitelman laatimisessa tulee osallistaa sijaishuoltopaikassa olevia lapsia. Lasten näkemykset ja kokemukset on myös otettava huomioon suunnitelmaa laadittaessa.

Suunnitelmassa on myös kuvattava, millä tavoin laitos edistää ja huolehtii sijoitettujen lasten oikeusturvan toteutumiseen liittyvistä asioista. Laitoksessa tulee olla lasten saatavilla ohjeet kantelun tekemiselle ja kanteluviranomaisten sekä kunnan sosiaaliamiehen yhteystiedot. Lapsille tulee myös selvittää, miten maksutonta oikeusapua on saatavissa.

Lapsen mielipiteen selvittäminen ei ole pelkkä muodollisuus, vaan lapsen mielipide tulisi myös tosiasiallisesti ottaa huomioon lapsen asioista päätettäessä. Kysymys ei kuitenkaan ole siitä, että lapsella olisi oikeus päättää asian lopullinen ratkaisu. Päätöksenteossa tulisi pystyä löytämään sellainen ratkaisu, jonka lapsi voi hyväksyä, vaikka se ei olisi-kaan lapsen oman mielipiteen mukainen.

Lastensuojelua ja sijaishuoltoa toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle, muun muassa, itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen ja mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omilla asioillaan. Kuten edellä on todettu, myös lapsen oma mielipide tulee selvittää ja ottaa aidosti huomioon niin hallinnollisia päätöksiä tehtäessä kuin sijaishuoltoa päivittäin toteutettaessakin.

Lapsen sijoituspaikan tulee pyrkiä osallistamaan lasta hänen omilla asioillaan ja kasvattamaan lapsi itsenäiseksi ja vastuulliseksi. Tähän kuuluu olennaisena osana se, että lapsi sijoituspaikassaan kokee tulevaisuutensa kuulluksi ja kuunnelluksi, ja voi uskaltaa esittää omia mielipiteitään, myös siinä tapauksessa, että ne ovat sijaishuollon toteuttajaa arvostelevia tai moittivia. Lapsen sijaishuoltoapaikan on luotava lapselle kodinomainen ilmapiiri, jossa lapsi kokee olevansa turvassa ja jossa lapsi pystyy luottamuksellisesti keskustelemaan hänen arkeensa kuuluvien sijaishuoltoapaikan aikuisten kanssa ilman pelkoa seuraamuksista.

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän ja lapsen sijaishuoltoapaikan velvollisuutena on edistää lapselle kuuluvien tiedollisten oikeuksien toteutumista ja kertoa lapselle hänen käytettävissään olevista oikeussuojakeinoista. Lapsella tulee olla aina hänen iästään riippumatta oikeus saada tietoa mm. siitä, minkälaisia toimivaltuuksia ja velvollisuuksia viranomaisella tai viranomaisen toimeksiannosta toimivalla lastensuojelulaitoksella on, millä tavoin lapsi pystyy esittämään omia

näkemyksiään, mikä merkitys niillä on ja mitä velvollisuuksia ja oikeuksia lapsella on.

Jotta voitaisiin varmistaa, että lapsen oma mielipide sijaishuoltonsa sujuvuudesta varmuudella saatettaisiin kuukausittain oman sosiaalityöntekijän tietoon, mahdollisena menettelynä voitaisiin pitää esimerkiksi sitä, että lapsi saisi halutessaan kirjoittaa luottamuksellisen viestin sosiaalityöntekijälleen, joka lapsen itse sinetöimässä kirjekuudessa liitetäisiin kuukausiraporttiin. Tällaisella menettelyllä voitaisiin varmistaa se, että lapsen oma käsitys asioista kulkeutuu sosiaalityöntekijälle, eikä yhteydenpito sosiaalityöntekijään jäisi lapsen oman aktiivisuuden varaan. Yksityisen ja luottamuksellisen viestin kirjoittamisen mahdollisuus saattaisi myös lisätä lapsen halukkuutta kertoa omalle sosiaalityöntekijälleen arkaluonteisempiakin asioita elämästään laitoksessa.

6.3 Ruokailu

Sairilan koulukodissa on oma keittiö, jossa lapset syövät lounaan. Päivällinen syödään osastoilla, kuten myös aamu- ja iltapala, jossa ruoka myös valmistetaan.

Lapset kertoivat, että heillä on usein nälkä, mutta ruoka-aikojen ulkopuolella voi saada välipalaksi vain hedelmän. Lapset kertoivat, että jos he eivät syö päivällisellä, niin he joutuvat odottamaan iltapalaa, sillä laitoksen aikuiset eivät josta ruoan antamisen suhteen.

Laitoksen mukaan ruokailuissa ja välipalan tarjoamisessa noudatetaan ravitsemissuosituksia. Pääsääntö laitoksessa on, että ruoka-aikojen ulkopuolella ei saa syödä laitoksen jääkaapista mitään.

Herkkujen syömistä ei kuitenkaan ruoka-aikojen välillä ole rajattu, joten lapset voivat – mikäli ohjaajalle käy – käydä kaupassa ostamassa esimerkiksi herkkuja ja syödä niitä vapaasti nälkäänsä.

Laitos perusteli sääntöään mm. sillä, että kouluterveydenhuolto oli esittänyt huolta lasten painon nousuun.

Tarkastushavaintojen perusteella laitoksessa ei lapsilla ole ollut juuri aktiviteetteja, liikkumista on rajoitettu, he eivät juurikaan ulkoilleet ja harrastuksia lapsilla ei käytännössä ollut. Näillä seikoilla voi olla jopa suurempi merkitys painon nousuun kuin sillä, miten paljon energiaa lapset saavat päivittäin nauttimastaan ravinnosta. Painon hallinta perustuu ravinnosta saatavan energian ja aktiivisuuden ja liikunnan oikeasta suhteesta.

Sijaishuollon hyvään laatuun kuuluu myös se, että lapset saavat riittävästi ravitsevaa ja terveellistä ruokaa sijaishuoltopaikassaan.

Sairilan koulukodin henkilökunnan kanssa käydyssä keskustelussa tuli esille myös näkemys siitä, että lapselle saattaa olla tarpeellinen kokemus, että mikäli oikeata ruokaa ei syö, niin tulee nälkä. Tällainen ajatus

pohjautuu ruuan käyttämisestä kasvatukseen. Lapsella voi olla erilaisia tarpeita eri syistä ruuan suhteen. Kasvavat nuoret tarvitsevat riittävästi ja riittävän usein mahdollisuuden monipuoliseen ja terveelliseen ravintoon. Erityisen huolestuttavaa on, jos terveellistä välipalaa ei ole saatavissa ja makeisten ja muiden epäterveellisten välipalojen kulutus lisääntyy.

6.4 Lasten harrastusmahdollisuudet ja sosiaalinen elämä

Tarkastuksilla ilmeni, ettei lapsilla ollut juuri Sairilan ulkopuolisia harrastuksia. Laitoksen mukaan harrastuksiin lapset voivat mennä, mutta vain harvat lapset haluavat tai pystyvät harrastamaan esimerkiksi sosiaalisten pelkojen vuoksi.

Vain muutamilla lapsilla oli joku harrastus.

Ainoastaan yksi lapsi kertoi laitoksen ulkopuolisesta harrastuksesta. Lisäksi yksi lapsi kävi töissä laitoksen ulkopuolella. Muutamit lapset kertoivat käyvänsä laitoksen yhteydessä olevalla kuntosalilla. Pääsääntöisesti lapset kokivat, että heillä ei ole mitään tekemistä laitoksessa.

Lasten mahdollisuus harrastaa ja tehdä mieltymyksiään koskevia asioita on sijaishuollossa tärkeää. Lapsen kuntoutumisen ja toisaalta myös kiinnittymisen kannalta on tärkeää, että lapsilla on myös sijaishuollossa mahdollisuus kokea uusia ja hänelle tärkeitä asioita.

Lapset myös kertoivat, ettei Sairilan koulukodissa saa heidän kavereinsa vieraila.

Lapselle on lastensuojelulain 54 §:n 1 momentissa turvattu oikeus läheisiin ihmissuhteisiin. Tämä oikeus ei rajoitu pelkästään lapsella ennen sijaishuollon alkua olleisiin ihmissuhteisiin, vaan se tarkoittaa myös lapsen oikeutta solmia ja kehittää sijaishuollon aikana uusia ihmissuhteita ja tavata ja pitää yhteyttä näihin uusiin hänelle läheisiin henkilöihin.

Lapsella on oikeus luoda myös laitoksessa asuessaan hänelle uusia sosiaalisia suhteita siis myös sellaisia henkilösuhteita, joita solmitaan tavallisestikin esimerkiksi koulussa, työpaikalla, harrastuksissa tai vapaa-ajan viettämisessä. Lapsen oikeus normaaliin kanssakäymiseen, sosiaalisten suhteiden luomiseen sekä tunteiden osoittamiseen on turvattava myös sijaishuollon aikana.

Laitoksen sääntöjen ja käytäntöjen tulee turvata ja mahdollistaa lapsen oikeus tunteiden osoittamiseen sekä sellaiseen hyväksyttävään kanssakäymiseen, joka kuuluu lapsen tai nuoren normaaliin ikäkauteen. Sijaishuollon aikana sijaishuoltopaikan tulee ohjata lasta keskustellen toimimaan yhteiskunnassa hyväksyttävien sääntöjen sallimissa rajoissa.

Kategoriset kiellot ja käskyt eivät edistä luottamuksellisen suhteen syntymistä lapseen.

Sijaishuollossa lapselle on annettava sellaista hoitoa ja huoltoa, jota tarkoitetaan lapsen huollosta tapaamisoikeudesta annetussa laissa. Lapsella on siis oikeus saada tavanomaista kasvatusta, johon kuuluu myös sijaishuoltopaikan ulkopuolinen toiminta, esimerkiksi lapsen taipumuksia ja mieltymyksiä huomioiva harrastustoiminta sekä ystävien tapaaminen.

6.5 Tilat ja lasten huoneet

Kiinteistöllä sen päärakennuksessa oli tarkastushetkellä peruskorjaus ja remontti käynnissä. Osin laitoksen toiminnallisia tiloja oli tästä syystä siirretty väistötiloihin. Laitoksen lapsille tarkoitettuja yhteistiloja ei ehditty tarkastamaan.

Lasten käyttämät tilat

Osa varsinkin lasten huoneista mutta myös yleisistä tiloista, joita lapset ja henkilökunta käyttivät, olivat huonokuntoisia ja kylmiä. Lasten huoneet olivat riisuttuja, joistakin huoneista puuttui kaapin ovia tai ne olivat huonokuntoisia. Sairilan mukaan ilmanvaihdossa on tiloissa ollut ongelmia. Jarrun luokkahuone on Sairilan mukaan aina kylmä.

Laitoksen mukaan patterit ja jäähdyttimet eivät ole tiloissa tarkoituksenmukaisia. Mittaukset, jotka on tehty esimerkiksi lasten huoneissa eivät anna oikeita tuloksia.

Laitoksen mukaan epäkohdista on toistuvasti ilmoitettu vuodesta 2014 alkaen Senaatti kiinteistölle.

Ulko-ovien lukitseminen

Laitoksen osastojen ulko-ovet ovat lukossa ainakin silloin, kun jollakin lapsella on liikkumisvapauden rajoituspäätös voimassa. Erityisen huolenpidon yksikössä ulko-ovi on aina lukossa.

Laitoksen mukaan tulipalon sattuessa huoneiden ovat erityisen huolenpidon yksikössä aukeavat automaattisesti. Osastojen ulko-ovet eivät sen sijaan aukene automaattisesti.

Laitoksen mukaan palotarkastuksessa on todettu, että kun laitoksessa on jatkuva henkilöstömiehitys, niin ovet voidaan pitää lukossa. Lisäksi laitos katsoi, että apua olisi tulipalotilanteessa saatavilla muutoinkin, sillä palohälytys näkyy koko Sairilan koulukodissa.

Ulko-ovien lukitseminen saattaa kuitenkin esimerkiksi öiseen aikaan aiheuttaa vaaratilanteita, erityisesti silloin, jos osaston lasten valvon-

nasta vastuussa oleva henkilö ei esimerkiksi sairaskohtauksen johdosta pysty huolehtimaan tehtävistään.

Erityisen huolenpidon yksikön tiloista



Erityisen huolenpidon osaston terassi

Erityisen huolenpidon osastolla oli lattiasta kattoon asti pystykalterein aidattu ja kanaverkolla ulkoapäin verhottu pieni ulkoterassi (arviolta 3x5 neliön tila) lapsille virikkeitä varten. Tila oli epäviihtyisä ja kolkko ja näytti ulkopuoliselle havainnoitsijalle tarkoitukseen sopimattomalta.

Erityisen huolenpidon osastolla lasten huoneissa on ovisilmät, joista voi tarkkailla lasta heidän tietämättään. Laitoksen kanssa keskusteluissa ilmeni, että kyse on varotoimenpiteestä, jolla voidaan varautua väkivaltilanteisiin. Laitoksesta todettiin, että lasten huoneita ei tarkkailla ovisilmän kautta, ellei siihen ole syytä.

Lasten huoneen ovet erityisen huolenpidon osastolla sähkölukittavia. Laitoksen kertoman mukaan huoneen ovi voidaan laittaa lukkoon, mikäli lapsi itse sitä toivoo. Tuolloin ovi on lukossa klo 21:00 – 08:15 välisen ajan ja viikonloppuna klo 22:00 – 10:00. Mikäli huoneen ovi on lukittu, ulospääsy edellyttää lapsen huoneessa olevan kutsunapin käyttöä. Kutsunapin ”hälytys” kuuluu osaston toimistossa ja siitä tulee myös ilmoitus henkilökunnan matkapuhelimeen. Hiljaisella tunnilla sekä öisin on päällä kulkuhälytys. Kulkuhälytys menee päälle, mikäli lapsi avaa huoneensa oven.

Epäselväksi jäi, mikä tarkoitus huoneen lukitsemisella on ja mihin sillä pyrittiin.

Sijaishuollon hyvä laatu

Laadultaan hyvään sijaishuoltoon kuuluu myös se, että sijaishuoltopaikan tilat ovat tarkoituksenmukaisia, lapsille turvallisia sekä kodikkaita. Tilojen tulee tukea lasten kuntoutumista sekä luoda edellytyksiä lasten sijaishuollon järjestämiselle.

Lasten käyttämien asuintilojen ja yleisten tilojen varusteissa ja sisustuksessa on varmistettava, että tilat ovat lasten terveyden ja hyvinvoinnin kannalta asianmukaisia ja huomioivat kulloinkin sijaishuoltoa antavan yksikön ominaispiirteet sekä yksikköön sijoitettujen lasten tarpeet.

Lasten asuintilojen tulee kaikissa tilanteissa olla lapsille turvallisia, jolloin on arvioitava mahdollisia käytettävissä olevia teknisiä ratkaisuja, joilla osaltaan voidaan varmistaa esimerkiksi onnettomuustilanteissa lasten ulospääsy tiloista.

Lasten tilojen tulee olla toiminnallisilta puitteiltaan sellaisia, että ne tukevat lapsen sijaishuollon järjestämisen tavoitteita. Koska laitos on lapsen ”koti”, jossa lapsi viettää nuoruudestaan joskus pitkiäkin aikoja, on tilojen viihtyisyyteen ja kodinomaisuuteen kiinnitettävä huomiota.

6.6 Koulunkäynti

Puhelinneuvottelussa laitos totesi, että laitoksen ulkopuolisten koulujen kanssa on tehty linjaus ja sopimus siitä, että päihtyneenä ei voi kouluun mennä.

Lapsi on katsottu koulukelpoiseksi sen jälkeen, kun hänen antamansa seula on negatiivinen. Jos seula lähetetään tarkistukseen, tulosta odotellaan ennen kuin lapsi voi palata kouluun. Sairilan omaan kouluun ei voi mennä päihtyneen oloisena, opiskelu katsotaan yksilökohtaisesti.

Lastensuojelulain 52 a §:ssä on säädetty sijoitetun lapsen sivistyksellisistä oikeuksista. Sen mukaan lapsella on oikeus varhaiskasvatukseen ja perusopetukseen sijaishuollon aikana siten kuin niistä säädetään varhaiskasvatuslaissa ja perusopetuslaissa. Lapsen asiakassuunnitelmaan on kirjattava, miten hänen varhaiskasvatuksensa, perusopetuksensa tai muu lapsen opetus järjestetään sijaishuollon aikana.

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän tulee tehdä yhteistyötä varhaiskasvatuksen, perusopetuksen tai muun lapsen opetuksen järjestäjän kanssa lapsen kodin ulkopuolisen sijoituksen valmistelun aikana sekä sijoituksen aikana.

Lapsen hoidosta ja kasvatuksesta sijaishuollossa vastaavan työntekijän tulee toimia yhteistyössä varhaiskasvatuksen, perusopetuksen tai muun lapsen opetuksen järjestäjän kanssa.

Mikäli lapsi on päihtynyt tai muutoin päihdyttävien aineiden vaikutuksen piirissä on koulunkäynti järjestettävissä Sairilan käytännön mukaisella tavalla. Sairilan käytäntö koulunkäynnin keskeyttämisessä voi joissain tilanteissa vaarantaa lapsen laissa säädettyjen sivistyksellisten oikeuksien toteutumisen ainakin silloin jos seulan tarkistusta joudutaan odottamaan pitkiä aikoja.

6.7 Koulun tiedonsaanti lasten asiakirjoista

Tarkastuksella ilmeni, että koulun rehtorilla on oikeus lukea laitoksen tietojärjestelmästä myös lapsen sijaishuollon järjestämiseen liittyvät tiedot.

Lasta koskevat tiedot ovat salassa pidettäviä ja tiedon saanti niistä on järjestettävä siten kuin lainsäädäntö edellyttää. Valtion koulukodin kouluihin sovelletaan perusopetuslakia. Perusopetuslain 41 §:ssä on säädetty opetuksen järjestäjän tietojensaantioikeudesta. Säännöksen 3 momentin mukaan opetuksen järjestäjällä on salassapitosäännösten estämättä oikeus saada maksutta oppilaan opetuksen järjestämiseksi välttämättömät tiedot varhaiskasvatuksen tai sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaiselta, muulta varhaiskasvatuksen, sosiaalipalvelujen tai terveydenhuollon palvelujen tuottajalta sekä terveydenhuollon ammattihenkilöltä.

Erikseen sosiaalihuollon asiakaslaissa on säädetty salassa pidettävän tiedon luovuttamisesta. Asiakaslain 17 §:ssä on säädetty salassa pidettävien tietojen luovuttamisesta, jotka ovat välttämättömiä asiakkaan hoidon, huollon tai koulutuksen tarpeen selvittämiseksi, hoidon, huollon tai koulutuksen järjestämiseksi tai toteuttamiseksi taikka toimeentulon edellytysten turvaamiseksi.

Mainitut säännökset eivät oikeuta koulua yleisesti saamaan tietoja lapsen sijaishuollon järjestämiseen liittyvistä asiakirjoista eikä näin ollen oikeuta käyttämään tietojärjestelmiä siten kuin Sairilan koulukodissa asia on järjestetty.

6.8 Käyttövarat

Lapsen käyttövarat maksetaan lapsen tilille. Jos lapsella ei ole tiliä, niin hänelle annetaan lahjakortti. Laitoksen mukaan käyttövaroja ei voida maksaa lapselle käteisellä, sillä käteiskassaa ei ole.

Erityisen huolenpidon osastolla käyttövarat maksetaan vasta nuoren päättäessä jakson.

Kun lapsi tai nuori on sijoitettu kodin ulkopuolelle avohuollon tukitoimena tai sijaishuoltoa tai jälkihuoltoa koskevien säännösten mukaisesti, kunnan on huolehdittava, että hänen opintojaan ja harrastuksiin tuetaan tarvittaessa taloudellisesti.

Taloudellisen tuen lisäksi lapselle tai nuorelle on hänen omaan käyttöönsä henkilökohtaisia tarpeita varten annettava kalenterikuukaudessa käyttövaroja iästä ja kasvuympäristöstä riippuen seuraavasti:

- 1) alle 15-vuotiaalle lapselle määrä, joka vastaa hänen yksilöllistä tarvettaan; ja
- 2) 15 vuotta täyttäneelle lapselle tai nuorelle vähintään määrä, joka vastaa yhtä kolmasosaa elatustukilain 9 §:ssä säädetystä yhdelle lapselle suoritettavasta elatustuen määrästä.

Säännöksen mukaan alaikäisellä on oikeus itse päättää maksettujen varojen käytöstä sen estämättä, mitä holhoustoimesta annetussa laissa säädetään.

Käyttövarojen tarkoituksena on opettaa lapselle oman rahan käyttöä, kuten lapselle opetetaan rahankäyttöä kotonakin. Kysymys on taskurahan luonteisista varoista, jotka voidaan maksaa lapsen iästä ja yksilöllisestä tarpeesta riippuen esimerkiksi kuukausittain, viikoittain tai päivittäin. Lapsella tulee olla mahdollisuus myös yrityksen ja erehdyksen kautta oppia vastuullista rahavarojensa käyttöä.

Käyttövarojen määrään ja maksamiseen ei vaikuta lapsen käyttäytyminen sijoituspaikassa. Käyttövarojen määrää ei voida siten vähentää esimerkiksi lapsen karkumatkojen tai muun käyttäytymisen perusteella. Käyttövaroja ei voi käyttää myöskään esimerkiksi lapsen aiheuttamien vahinkojen korvaamiseen.

Lapsen sijoituspaikan tulee pitää kirjaa lapselle annettujen käyttövarojen maksamisesta. Käyttövarojen maksamisesta tehdyt kirjaukset on lähetettävä sijaishuoltoapaikasta oma-aloitteisesti lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle vuosittain. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä seuraa ja valvoo, miten käyttövaroja on lapselle maksettu ja mihin niitä on käytetty.

Käyttövaroja ei voida maksaa lahjakortteina esimerkiksi laitoksen ennalta määräämiin liikkeisiin. Mikäli käyttövarat maksetaan lahjakortteina, edellyttää se lapsen nimenomaista toivomusta tällaiselle käyttövarojen maksamiselle.

Käyttövaroja ei voi myöskään jättää maksamatta erityisen huolenpidon aikana. Lähtökohtaisesti myös erityisen huolenpidon jaksolla lapsella tulee olla mahdollisuus käyttää käyttövarojaan laitoksen ja lapsen sopimalla tavalla mahdollisimman samalla tavalla kuin muutkin sijoitetut lapset voivat niitä käyttää.

Mikäli lapsella ei ole omaa pankkitiliä, eikä sitä ole mahdollista avata lapsen huoltajien myötävaikutuksella, on viimekädessä sosiaalityöntekijän arvioitava yhteistyössä sijaishuoltoapaikan ja lapsen kanssa, miten käyttövarat on mahdollista maksaa ja millä edellytyksillä lapsella olisi mahdollisuus avata pankkitili.

Sijaishuollosta vastuussa oleva kunta vastaa kaikista sijaishuoltoon liittyvistä kustannuksista. Mikäli lapsi tarvitsee esimerkiksi vaatteita, harrastusvälineitä tai muita hyödykkeitä, eikä sijaishuoltopaikka oman sopimuksensa perusteella ole velvollinen niitä hankkimaan, on sijaishuollosta vastuussa olevan toimielimen arvioitava millä tavoin lapsen tarpeisiin tulee vastata. Viimekädessä lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on arvioitava yksilöllisesti lapsen tarpeita.

6.9 Jälkihuollon suunnittelu

Lapset olivat tarkastuksella epätietoisia siitä, miten heidän jälkihuoltoaan tullaan suunnittelemaan ja mitä se merkitsee heidän oikeuksiensa toteutumisen kannalta.

Jälkihuollon järjestämisestä ja jälkihuoltoon liittyvistä palveluista on säädetty lastensuojelulain 12 luvussa.

Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on aina järjestettävä sijaishuollon päättymisen jälkeen lapselle ja nuorelle jälkihuoltoa siinä laajuudessa kuin hän sitä välttämättä tarvitsee.

Jälkihuoltoon kuuluu mm. lapsen tai nuoren asumisen järjestäminen, tuki opiskeluun tai työhön ja siihen valmentautumiseen, terveydenhuollon palvelujen ja sosiaalityön ja sosiaalipalvelujen järjestäminen, tarvittaessa lapsen tai nuoren vanhempien tukeminen sekä lapsen tai nuoren tukeminen taloudellisesti.

Jälkihuollon yksilöllistä tarvetta on ryhdyttävä arvioimaan hyvissä ajoin sijaishuollon aikana, siis ennen jälkihuollon alkamista. Jälkihuoltoa suunnitellaan yhteistyössä lapsen, lapsen sijoituspaikan ja vanhempien kanssa.

Suunnitteluun osallistuu lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä sekä lisäksi kunnan jälkihuollon sosiaalityöntekijä tai sosiaaliohjaaja. Suunniteltaessa lapsen jälkihuoltoa sijaishuollon aikana lapsen omat mielipiteet ja toivomukset jälkihuollon sisällöstä on erityisesti otettava huomioon. Lapsen osallistaminen oman jälkihuoltonsa suunnitteluun on erityisen tärkeää jälkihuollon onnistumiselle.

7 SIJAISHUOLLON VALVONTA

7.1 Lapsen ja sosiaalityöntekijän väliset tapaamiset

Jotkut lapset eivät tieneet, kuka heidän sosiaalityöntekijä oli. Lapset kertoivat, että vaikka sosiaalityöntekijä olisikin tiedossa, niin häntä ei saa puhelimitse kiinni eikä sosiaalityöntekijä vastaa soittopyyntöihin.

Osa lapsista kertoi, ettei sosiaalityöntekijä juuri ollut käynyt Sairilassa tai puhunut kahden kesken heidän kanssaan.

Lastensuojelulain 53 §:n mukaan lapselle on aina järjestettävä riittävä mahdollisuus tavata henkilökohtaisesti hänen asioistaan vastaavaa sosiaalityöntekijää tai muuta lastensuojelun työntekijää. Säännös oikeuttaa lapsen tapaamaan omaa työntekijäänsä muiden läsnä olematta ja keskustelemaan itseään ja sijaishuollon toteuttamista koskevista asioista työntekijänsä kanssa.

Lapsella tulee olla oikeus vapaasti kertoa omista olosuhteistaan sijaishuolto paikassa sekä tuoda esiin omia näkemyksiään ja mahdollisesti kokemiaan epäkohtia sijaishuolto paikassa.

Hyvänä ja lapsen oikeuksia toteuttavana ja niitä edistävänä menettelynä on pidettävä, että niin laitos, kuin sosiaalityöntekijäkin, kirjaavat lapsen asiakirjoihin, milloin sosiaalityöntekijä on tavannut lasta ja miten tapaaminen on toteutettu. Lisäksi tulisi kirjata, onko tapaaminen järjestetty kahden kesken luottamuksellisena.

Lastensuojelulaitokseen sijoitetulla lapsella on ehdoton oikeus halutesaan keskustella oman sosiaalityöntekijänsä kanssa luottamuksellisesti. Vastaavasti laitoksen henkilökunnalla on velvollisuus tukea lapsen ja hänen sosiaalityöntekijänsä välistä luottamuksellista yhteydenpitoa.

7.2 Valvonnan järjestäminen

Lapsen oikeuksien sopimuksen 25 artikla edellyttää muun muassa sijaishuollossa olevien lasten hoidon ja olosuhteiden valvontaa. Sen mukaan sopimusvaltiot tunnustavat lapselle, jonka toimivaltaiset viranomaiset ovat sijoittaneet hänen huoltonsa järjestämiseksi, hänen suojelemisekseen tai hänen ruumiillisen tai henkisen terveytensä hoitoa varten, oikeuden hänelle annetun hoidon ja hänen sijoitukseensa liittyvien muiden olosuhteiden ajoittaiseen tarkistamiseen.

Sijaishuollon valvonnassa on kiinnitettävä erityisesti huomiota lapsen hoidon ja huolenpidon järjestämiseen, käytettäviin rajoitustoimenpiteisiin ja siihen, millä tavoin lapsen etu sijaishuolto paikassa toteutuu.

Sijoittajakunnan on varmistuttava lasta sijoitettaessa (etukäteisvalvonta) sekä erityisesti sijoituksen aikana siitä, että sijaishuolto paikka vastaa niihin lapsen yksilöllisiin tarpeisiin, joiden perusteella hänet on sijoitettu kodin ulkopuolelle huostaan otettuna, kiireellisesti sijoitettuna tai avohuollon tukitoimenpiteillä.

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän velvollisuutena on varmistua siitä, että sijaishuoltoipaikka vastaa lapsen etua siten kuin lastensuojelulain 50 §:ssä on säädetty ja lastensuojelulain 30 §:n mukaisessa asiakassuunnitelmassa tarkemmin määritelty. Tämä edellyttää aina vastuussa olevan työntekijän säännöllisesti tekemiä, henkilökohtaisia käyntejä sijaishuoltopaikassa.

Lapsen sijoituksen jälkeen (sen tapahduttua) sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen (ensisijaisesti lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän) on muun muassa säännöllisin valvontakäynnein varmistuttava siitä, että sijaishuoltoipaikan valinnan perusteet ovat toteutuneet ja toteutuvat koko lapsen sijoituksen ajan.

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on siis arvioitava lapsen huostaanoton ja sijaishuoltoon sijoituksen aikana, onko sijoituksen jatkaminen hänen sijaishuoltopaikassaan lapsen edun mukaista. Tähän arviointiin vaikuttaa myös se, mitä lasta koskevaan asiakassuunnitelmaan on sijaishuollon tarkoituksesta, sen tavoitteesta, sekä lapsen tarvitseman erityisen tuen ja avun järjestämisestä erikseen kirjattu.

Aluehallintovirastolla on valvontaviranomaisena keskeinen asema lapsen oikeusturvan varmistamisessa. Aluehallintoviraston on lastensuojelulain 80 §:n mukaan seurattava lastensuojelulaitosten toimintaa 79 §:ssä säädetyn lisäksi omasta aloitteestaan tapahtuvien tarkastuskäyntien avulla ja erityisesti valvottava lain 11 luvun nojalla tapahtuvaa rajoitustoimenpiteiden käyttöä lastensuojelulaitoksissa.

Aluehallintovirasto voi toteuttaa valvontavelvoitettaan muun muassa seuraamalla ja selvittämällä rajoitustoimenpiteiden käytön yleistä asianmukaisuutta lastensuojelulaitoksissa tai tarvittaessa esimerkiksi tarkistamalla yksittäiseen lapseen kohdistetun rajoitustoimenpiteen asianmukaisuuden.

Lapsen kuuleminen ja häntä koskeviin asiakirjoihin ja rajoitustoimenpiteisiin tutustuminen ovat oleellinen osa valvontaa.

Tarkastuskäynneillä lapsille tulee varata tilaisuus luottamukselliseen keskusteluun. Näiden keskustelujen avulla aluehallintovirasto voi seurata yksittäistapauksessa sekä myös yleisesti lasten kohtelua ja olosuhteita sekä arvioida lastensuojelulaitoksen toimintaedellytysten täyttymistä.

Jotta valvonta olisi tehokasta tulisi valvontakäyntejä tehdä myös yllätystarkastuksina sekä niihin aikoihin, jolloin lapset ovat sijaishuoltopaikassa. Pelkästään virka-aikana tehdyt tarkastuskäynnit merkitsevät usein sitä, ettei sijoitetuilla lapsilla ole tosiasiaassa mahdollisuutta keskustella tarkastuksen toimittavan viranomaisen kanssa siten kuin lain säädäntö edellyttää. Tämä voi tarkoittaa tarkastusten tekemistä myös iltaisin ja viikonloppuisin. Mikäli tarkastus tehdään ennalta ilmoitettuna

käyntinä, tulisi valvovan viranomaisen joka tapauksessa edellyttää laitokselta, että lapset ovat - koulutyön ja esimerkiksi lasten lomien sallimissa rajoissa - tarkastushetkellä paikalla.

7.3 Epäkohdista ilmoittaminen

Lastensuojelulain 79 §:n 3 momentissa on säädetty sijoittajakunnalle erityinen ilmoitusvelvollisuus tilanteissa, joissa se havaitsee sijaishuoltopaikan toiminnassa sellaisia epäkohtia tai puutteita, jotka voivat vaikuttaa sijoitettujen lasten hoitoon tai huolenpitoon.

Sijoitettuina olevien lasten hoidon asianmukaisen järjestämisen kannalta on välttämätöntä, että valvonnasta vastaavat tahot – sijoituskunta, aluehallintovirasto tai muu mahdollinen sijoittajakunta – saavat tiedon lapsen hoitoon ja huolenpitoon vaikuttavista puutteista tai epäkohdista.

Ilmoitusvelvollisuus koskee sellaisia oleellisia puutteita tai epäkohtia, jotka vaarantavat tai voivat vaikuttaa haitallisesti sijoituspaikassa olevien lasten hoitoon ja huolenpitoon, ja joihin ei voida välittömästi saada korjausta. Vaikka mainitut epäkohdat ja puutteet olisivatkin heti korjattavissa, oleellisista puutteista ja epäkohdista on aina ilmoitettava muulle lapsen sijoittaneelle kunnalle. Puutteet voivat liittyä suoraan lapsen hoitoon ja huolenpitoon, sijaishuoltoa antavan yksikön tiloihin tai kasvatusmetodeihin, esimerkiksi laitoksen henkilökunnan määrään tai kelpoisuuteen, tai mihin muuhun seikkaan tai asiaan tahansa, jolla voi olla vaikutusta sijaishuoltopaikassa hoidettavana olevien lasten asemaan ja huolenpitoon. Vaikka säännöksessä ei ole mainittu nimenomaisesti aluehallintovirastoa, on sen säännöksen estämättä ilmoitettava havaitsemistaan puutteista ensisijaisesti sijaishuollon järjestämisestä vastuussa oleville tahoille.

8 TOIMENPITEENI

8.1 Sairilan koulukodin käytännöistä

Laillisuusvalvonnan ja lasten perus- sekä ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta oikeusasiamiehen tehtävänä on valvoa, että lastenkodit julkista tehtävää hoitaessaan noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa (perustuslain 109 §). Niiden tulee kunnioittaa lasten perus- ja ihmisoikeuksia sekä käyttäessään julkista valtaa turvata niiden toteutuminen (perustuslain 22 §).

Perustuslain 7 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Yksilön oikeus elämään kattaa tietyissä tilanteissa myös erityisvelvollisuuden suojan antamiseen. Henkilökohtainen vapaus on yleisperusoikeus, joka suojaa fyysisen vapauden ohella tahdonvapautta ja itsemääräämisoikeutta. Mainitun pykälän 2 momentin mukaan ketään

ei saa kiduttaa eikä muutenkaan kohdella ihmisarvoa loukkaavasti. Pykälän 3 momentin mukaan henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua, eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta. Vapaudenriiston hyväksyttäviä perusteita ei ole lueteltu perustuslain 7 §:ssä. Mielivaltaisen vapaudenriiston kieltö sisältyy 7 §:n 3 momenttiin. Vapaudenriistolla tarkoitetaan säännöksen perustelujen mukaan järjestelyjä, joilla henkilöä kielletään ja estetään poistumasta hänelle määrätystä rajatusta olinpaikasta. Ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen (SopS 19/1990, Euroopan ihmisoikeussopimus) mukaan vapaudenriisto voi tapahtua ainoastaan lain määräämässä järjestyksessä, kun 5 artiklan 1 kappaleessa mainitut edellytyksen täyttyvät. Yksilön itsemääräämisoikeuden, oikeuden määrätä itsestään ja toimistaan, on todettu perusoikeusuudistusta koskeneessa hallituksen esityksessä olevan monien muiden oikeuksien käytön perustana. Sen voidaan katsoa olevan osa perusoikeusjärjestelmää, huolimatta siitä, ettei sitä nimenomaisesti mainita perustuslaissa. Itsemääräämisoikeus voidaan ymmärtää osaksi yleisperusoikeutena turvattua oikeutta henkilökohtaiseen vapauteen ja turvallisuuteen. Se liittyy kiinteästi myös perustuslain 10 §:n säännöksiin yksityiselämän suojasta. Perusoikeusuudistuksen esitöiden mukaan henkilökohtainen vapaus on luonteeltaan yleisperusoikeus, joka suojaa ihmisen fyysisen vapauden ohella myös hänen tahdonvapauttaan ja itsemääräämisoikeuttaan.

Perustuslain 9 §:n 1 momentin mukaan Suomen kansalaisella ja maassa laillisesti oleskelevalla ulkomaalaisella on vapaus liikkua maassa ja valita asuinpaikkansa. Liikkumisvapaus tulee yksilön itsemääräämisoikeuden kannalta ajoittain arvioitavaksi henkilökohtaisen vapauden rinnalla. Liikkumisvapauden ja henkilökohtaisen vapauden raja ei ole yksiselitteisesti määriteltävissä. Yksilön toimintamahdollisuuksien kannalta kyse on vain aste-erosta. Yksittäistapauksessa konkreettinen liikkumisvapauden rajoittaminen saattaa puuttua yhtä voimakkaasti yksilön perusoikeuksiin ja itsemääräämisoikeuteen kuin välitön vapaudenriisto.

Perustuslain 10 §:n 1 momentin mukaan jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Yksityiselämän suojan lähtökohta on yksilön oikeus elää omaa elämäänsä ilman viranomaisten tai muiden ulkopuolisten tahojen mielivaltaista tai aiheetonta puuttumista siihen. Yksityiselämä on henkilön yksityistä piiriä koskeva yleiskäsite. Yksityiselämän suoja on osin päällekkäinen henkilökohtaisen vapauden ja koskemattomuuden sekä kunnian ja kotirauhan suoja koskevien perusoikeussäännösten kanssa. Perustuslaissa tarkoitetun kotirauhan suojan ydinalueena on perustuslakivaliokunnan omaksuman tulkinnan mukaisesti henkilön asunto. Kotirauhan suoja on huomioitava esimerkiksi silloin kun potilas tai asiakas on pitempiaikaisesti sijoitettuna laitokseen. Olennaista kotirauhan suojan piiriin määrittelyssä on se, että tilaa käytetään pidempiaikaiseen asumiseen.

Yksikössä asuvan henkilön itsemääräämisoikeuden ja oikeuden yksityiselämään sekä Euroopan ihmisoikeussopimuksen turvaaman oikeuden nauttia yksityis- ja perhe-elämäänsä, kotiinsa ja kirjeenvaihtoonsa kohdistuvaa kunnioitusta kannalta on merkittävää, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan mukaan viranomaiset eivät saa puuttua yksityis- ja perhe-elämää koskevan oikeuden käyttämiseen, paitsi silloin kun laki sen sallii ja se on demokraattisessa yhteiskunnassa välttämätöntä muun muassa kansallisen ja yleisen turvallisuuden tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi.

Rajoitusten arvioinnissa on merkitystä myös perustuslain 21 §:llä, jonka mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytyksiä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi sekä Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklalla, joka turvaa jokaisen oikeuden saada oikeuksiaan koskeva rajoitus käsitellyksi asianmukaisesti kohtuullisessa ajassa, oikeudenmukaisesti riippumattomassa tuomioistuimessa.

Lastensuojelulaitokset käyttävät julkista valtaa silloin, kun ne kohdistavat lapsiin laissa säädettyjä rajoitustoimenpiteitä. Lapsen perusoikeuksia voidaan rajoittaa vain laissa säädettyissä tilanteissa ja laissa säädettyjen edellytysten täytyessä ja laissa säädettyä menettelyä noudattaen. En pidä hyväksyttävänä ja lainmukaisina sellaisia, ehkä sinänsä tuloksellisia hoitokäytäntöjä, joilla selkeästi puututaan lapsen perusoikeuksiin, silloin kun puuttuminen ei täytä laissa säädettyjä edellytyksiä tai menettelyä, tai jotka ovat liiallisia tai mielivaltaisia.

Pidän huolestuttavana sitä, että Sairilan käytäntöjä lasten liikkumisessa ja näin ollen myös sosiaalisten suhteiden katkaisemisessa on jatkettu tietoisena siitä, että menettely on lastensuojelulain vastaista.

Pidän menettelyä erityisen moitittavana myös sen johdosta, että useat valvovat viranomaiset ovat toistuvasti edellyttäneet, että Sairilan koulukoti luopuu ja tarkistaa lainvastaiseksi todettuja menettelyjään ja käytäntöjään.

Korostan tässä yhteydessä, että koulukodeilla ei ole sellaista erityis-asemaa, joka oikeuttaisi käyttämään rajoitustoimenpiteitä laista poikkeavalla tavalla tai lain säännökset sivuuttaen.

8.2 Lasten kokemukset

Totean yleisesti, että en pidä hyväksyttävänä ja lainmukaisina sellaisia käytäntöjä, joilla puututaan lapsen perusoikeuksiin, silloin kun puuttuminen ei täytä laissa säädettyjä edellytyksiä tai menettelyä.

8.3 Rajoituspäätökset

Kiinnitän Sairilan koulukodin vakavaa huomiota siihen, että rajoitustoimenpiteet edellyttävät aina erillistä päätöksentekoa ja laissa säädettyjen edellytysten täyttymisen yksilöllistä ja erillistä arviointia. Sijaishuoltopaikan on varmistettava, että laissa tarkoitetut edellytykset rajoitustoimenpiteelle toteutuvat jokaisen käytetyn rajoitustoimenpiteen kohdalla erikseen.

Kiinnitän Sairilan koulukodin huomiota myös rajoitustoimenpiteiden ja kasvatustoimenpiteiden kirjaamiseen siten kuin laki edellyttää.

8.4 Yhteydenpidon rajoittaminen

Edellytän, että sijoitettujen lasten yhteydenpidon rajoittamisesta tehdään aina valituskelpoinen päätös siten kuin lastensuojelulaissa säädetään.

Edellytän myös, että Sairilan koulukoti tarkistaa menettelyjään mm. puhelinkäytäntöjensä osalta.

Kiinnitän sijoittajakuntien huomiota yhteydenpidon rajoittamisesta ja päätöksenteosta todettuun.

8.5 Aineiden ja esineiden haltuunotto

Kiinnitän Sairilan koulukodin huomiota siihen, että lasten omaisuutta voidaan ottaa haltuun vain laissa säädettyjen edellytysten täytyessä ja haltuunotoista tehdään lain edellyttämät päätökset. Haltuunottoa ei voida koskaan käyttää rangaistuksena tai että se tehdään varmuuden vuoksi.

Kiinnitän Sairilan koulukodin huomiota haltuunotosta ja sitä koskevasta päätöksenteko- ja kirjaamisvelvollisuudesta sanottuun.

8.6 Lapsen postin tarkastus

Edellytän, että lapsen postin tarkastuksessa toimitaan siten kuin lastensuojelulaissa säädetään. Postin tarkastusta ei voida koskaan tehdä rutiininomaisena toimenpiteenä.

Kiinnitän Sairilan koulukodin huomiota postin tarkastamisesta ja kirjaamisvelvollisuudesta sanottuun.

8.7 Liikkumisvapauden rajoittaminen

Pidän Sairilan koulukodin käytössä olevia lapsen liikkumisvapautta rajoittavia sääntöjä lakiin perustumattomina.

Edellytän, että Sairilan koulukoti noudattaa lastensuojelulain liikkumisvapauden rajoittamista koskevia säännöksiä ja lasten liikkumista rajoitetaan ainoastaan laissa säädettyjen edellytysten täytyessä ja liikkumisvapauden rajoittamisesta tehdään asianmukaiset valituskelpoiset päätökset. Lapsen liikkumisvapauden rajoittamista ei voida käyttää kasvatuksellisenä keinona tai rangaistuksena lapsen käyttäytymisestä.

Totean tässä yhteydessä yleisesti, että liikkumisvapauden rajoituksen aikana on turvattava erityisesti lapsen mahdollisuus koulunkäyntiin. Mikäli se ei ole mahdollista, tulee päätöksessä ilmetä tällaiselle rajoitukselle yksilölliset perusteet. Mikäli lapsen liikkumisvapauden rajoittamisen aikana samalla rajoitetaan lapsen yhteydenpitoa, tulee yhteydenpidon rajoittamisesta tehdä (edellytysten täytyessä) erillinen päätös.

8.8 Lasten harrastukset

Pidän erityisen tärkeänä, että lapsilla on mahdollisuus myös koulukodissa ollessaan harrastuksiin, muuhun virikkeelliseen toimintaan sekä oikeus ihmissuhteiden luomiseen.

Sijaishuoltopaikalla ja myös sijoittajakunnilla on velvollisuus huolehtia, että annettava sijaishuolto on laadultaan hyvää ja vastaa tältäkin osin lapsen tarpeisiin ja tukee hänen kasvuaan ja kehitystään.

8.9 Käyttövarat

Kiinnitän Sairilan koulukodin huomiota käyttövaroista ja niiden maksamisesta sanottuun.

8.10 Päätösten tiedoksianto

Edellytän, että rajoituspäätökset annetaan aina lapselle asianmukaisesti tiedoksi ja lapsille kerrotaan kaikissa tilanteissa riittävällä ja lapsen kannalta ymmärrettävällä tavalla heitä koskevan päätöksen sisällöstä, lapsen oikeuksista ja laitoksen velvollisuuksista.

Pidän myös tärkeänä, että tiedoksianto ja sen toteuttamistapa kuvataan lapsen asiakasasiakirjoissa.

Edellytän, että lapsi saa halutessaan säilyttää omat, hänelle osoitetut ja lähetetyt asiakirjat itsellään.

8.11 Lapsen ja sosiaalityöntekijän väliset tapaamiset

Kiinnitän sijoittajakuntien huomiota niiden velvollisuuteen turvata ja edistää sijoitetulle lapselle kuuluvan oikeuden tavata ja keskustella oman sosiaalityöntekijänsä kanssa toteutumista.

8.12 Hoito- ja kasvatussuunnitelma

Kiinnitän Sairilan koulukodin ja sijoittajakuntien huomiota laissa säädettyyn hoito- ja kasvatussuunnitelman laatimisvelvollisuuteen ja siitä sanottuun.

8.13 Säännöt ja lasten osallisuus

Kiinnitän Sairilan koulukodin erityistä huomiota sen laissa olevaan velvollisuuteen laatia yhteistyössä sijoitettujen lasten kanssa sellaiset ymmärrettävät ja oikeudenmukaiset säännöt, joihin sijoitettujen lasten on mahdollista sitoutua. Siitä, miten sääntöjä tarvittaessa muutetaan, tulee myös sopia yhdessä.

Pidän tärkeänä, että Sairilan koulukoti turvaa sijoitettujen lasten mahdollisuudet osallistumiseen ja vaikuttamiseen heitä koskevissa asioissa. Lapsen oma mielipide tulee selvittää ja ottaa aidosti huomioon niin hallinnollisia päätöksiä tehtäessä kuin sijaishuoltoa päivittäin toteutettaessakin. Lapselle ei saa koitua seuraamuksia oman mielipiteensä ilmaisemisesta.

Kiinnitän Sairilan koulukodin huomiota rajoitusten jälkikäteiseltä selvittelyn asianmukaiseen tekemiseen.

8.14 Valvonta

Pidän välttämättömänä, että sijaishuoltoa valvovat viranomaiset havaitessaan sijaishuoltopaikan toiminnassa sellaisia epäkohtia tai puutteita, jotka voivat vaikuttaa sijoitettujen lasten hoitoon tai huolenpitoon, ilmoittavat asiasta viipymättä sijoituskunnalle ja aluehallintovirastolle sekä tiedossaan oleville muille lapsia samaan sijaishuoltopaikkaan sijoittaneille kunnille.

Pidän tärkeänä, että myös aluehallintovirasto ilmoittaa erityisesti sijoittajakunnille havaitsemistaan epäkohdista.

8.15 Lasten tilat

Kiinnitän Sairilan koulukodin huomiota lasten huoneista ja koulukodin tiloista esittämiini havaintoihin.

Pyydän erikseen terveyden ja hyvinvoinnin laitokselta selvitystä koulukodin tilojen mahdollisista korjaus- ja muutostarpeista.

8.16 Lasten koulunkäyntiin liittyvät asiat

Pyydän erikseen opetushallitukselta selvitystä tekemistäni havainnoista koulunkäyntiin liittyen.

8.17 Lasten ruokailu

Pidän tärkeänä, että lasten yksilöllinen tarve ja myös valinnat ravitsemaan ruokaan otetaan riittävällä tavalla huomioon laitoksen päivittäisessä arjessa.

8.18 Jälkihuollon suunnittelu

Kiinnitän sijoittajakuntien huomiota jälkihuoltovelvoitteesta ja jälkihuollon suunnittelusta sekä lapsen osallistumisoikeuksien edistämisestä sanottuun.

9 MUUT TOIMENPITEET

Pyydän, että Sairilan koulukoti ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitos ilmoittavat, mihin toimenpiteisiin ne ryhtyvät pöytäkirjassa esitettyjen havaintojen ja kannanottojen johdosta. Selvitys toimenpiteistä tulee toimittaa minulle **viimeistään 31.10.2020**.

Päätin ottaa omana aloitteenaan selvitettäväksi erään sijoitetun lapsen kansalaisuutta ja Suomessa oleskelua koskevan asian.

Pyydän, että jokainen lapsia Sairilaan koulukotiin sijoittanut lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä on yhteydessä sijoittamaansa lapseen ja selvittää lapselle tarkastuspöytäkirjan sisällön ja merkityksen.

10 TIEDOKSI

Tarkastuspöytäkirja lähetetään tiedoksi ja toimenpiteitä varten Sairilan koulukodille.

Tarkastuspöytäkirja lähetetään tiedoksi ja toimenpiteitä varten laitokseen lapsia sijoittaneille kunnille.

Tarkastuspöytäkirja lähetetään tiedoksi ja toimenpiteitä varten Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselle.

Tarkastuspöytäkirja lähetetään tiedoksi ja mahdollisia toimenpiteitä varten Opetushallitukselle.

Tarkastuspöytäkirja lähetetään tiedoksi myös Itä-Suomen aluehallintovirastolle.

Apulaisoikeusasiamies

Maija Sakslin

Esittelijäneuvos

Tapio Rätty

Oikeusasiamiehensihteeri

Heli Karjalainen-Michael

Asiakirja on hyväksytty sähköisesti asianhallintajärjestelmässä